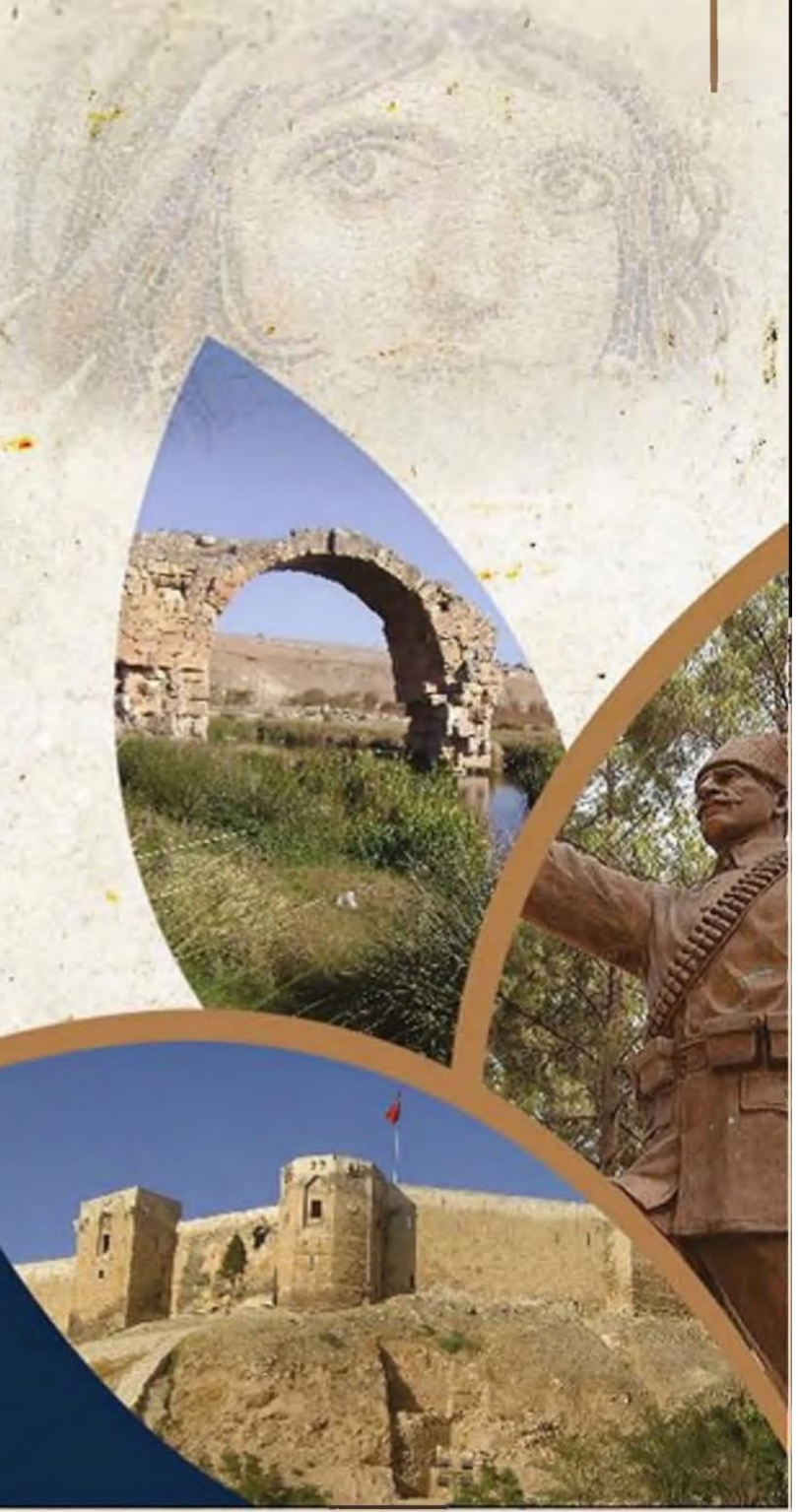

Cilt 4 Sayı 2

Gaziantep Üniversitesi

AYINTÂB

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ AYINTÂB ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Hedef ve Kapsam

Ayıntâb Araştırmaları Dergisi (AAD) yılda iki sayı çıkar ve çifte-kör hakemlik sürecinden geçen bilimsel makalelerin yayınlandığı uluslararası ve hakemli bir akademik dergidir. Ayıntâb Araştırmaları Dergisi (AAD), Türkiye'nin önde gelen araştırma üniversitelerinden biri olan Gaziantep Üniversitesi tarafından yayınlanmaktadır.

Derginin amacı teorik ve araştırma odaklı çalışmalarını desteklemek, araştırmalarda kaliteyi arttırmak ve ulusal ve uluslararası akademik araştırmaların karşılıklı paylaşımını teşvik etmektir. Ayıntâb Araştırmaları Dergisi (AAD), bilginin serbest dolaşımı ve yaygınlaştırılması için çalışan açık erişimli bir dergidir. Ayıntâb Araştırmaları Dergisi (AAD) büyük oranda akademisyenlerin katkı sağladığı çok disiplinli bir yayın olmasına rağmen, alanında uzman olan veya lisansüstü düzeyde çalışmalar yapan öğrencilerden gelen yayınları da teşvik etmektedir.

Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

Ayıntâb Araştırmaları Dergisi (AAD), Arkeoloji, Gastronomi, İşletme, İktisat, İletişim, Coğrafya, Tarih, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, Hukuk, Dilbilim, Folklor, Edebiyat, Felsefe ve Sosyoloji alanlarından yayın kabul etmektedir. Ayıntâb Araştırmaları Dergisi'nde, sadece Gaziantep ve yöresi ile ilgili makaleler yayımlanır.

Derginin uluslararası yayın kurulu vardır.

Telif Hakkı

Derginin tüm telif hakkı dergi yöneticilerine aittir.

İletişim

GAÜN Ayıntâb Araştırmaları Dergisi (AAD)
Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
27310 Gaziantep, TÜRKİYE
Tel: +90-342-318-1820
Editör/Dergi Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ
E-mail: agunduz@gantep.edu.tr

Gaziantep Üniversitesi

Ayıntâb Araştırmaları Dergisi

GAÜN-AAD

Dergi Sahibi

Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN

Editörler-in-Chiefs

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ
Doç. Dr. Fettah KUZU

Bölüm Editörleri

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİÇİCİ
Doç.Dr. Mehmet Emin SÖNMEZ
Yrd.Doç.Dr. Meltem MUŞLU
Prof.Dr. Muhammet Ruhat YAŞAR
Yrd.Doç.Dr. Timur DEMİR
Yrd.Doç.Dr. Selim KAYA
Doç.Dr. Mustafa METE
Yrd.Doç.Dr. Lider BAL
Dr. Öğr. Üyesi Fettah KUZU
Doç.Dr. Atınç OLCAY
Dr. Öğr. Üyesi Kadriye ŞAHİN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ (Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR (Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)
Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN (Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)
Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR (Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)
Prof. Dr. Aleksandar Andreeviç (EDUKONS Üniversitesi / SIRBİSTAN)
Prof. Dr. Enver ÇAKAR (Fırat Üniversitesi / TÜRKİYE)
Prof. Dr. Faruk SÖYLEMEZ (Sütçü İmam Üniversitesi / TÜRKİYE)
Doç. Dr. Mehmet Emin SÖNMEZ (Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)
Doç. Dr. Anita Gligorova (FON Üniversitesi / MAKEDONYA)
Doç. Dr. Mehmet Nuri GÜLTEKİN (Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)
Doç. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI (Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Işıl Işık BOSTANCI (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi / TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Haydar ÇORUH (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi / TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Murat ÇELİKDEMİR (Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİÇİCİ (Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)

Cilt 4, Sayı 2, Aralık 2021

Web: <http://dergipark.gov.tr/gunaad>

E-mail: agunduz@gantep.edu.tr

Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ
(Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR
(Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN
(Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR
(Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Aleksandar ANDREEVIÇ
(EDUKONS Üniversitesi / SIRBİSTAN)

Prof. Dr. Enver ÇAKAR
(Fırat Üniversitesi / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Faruk SÖYLEMEZ
(Sütçü İmam Üniversitesi / TÜRKİYE)

Doç. Dr. Mehmet Emin SÖNMEZ
(Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)

Doç. Dr. Anita GLIGOROVA
(FON Üniversitesi / MAKEDONYA)

Doç. Dr. Mehmet Nuri GÜLTEKİN
(Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)

Doç. Dr. Mehmet
SOĞUKÖMEROĞULLARI
(Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Işıl Işık BOSTANCI
(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi / TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Haydar ÇORUH
(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi / TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Murat ÇELİKDEMİR
(Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİÇİCİ
(Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE)

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

**AYINTÂB ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**

Cilt. 4 Sayı 2

2021

İÇİNDEKİLER

FELSEFE

Bilimsel Gerçekçilik Çerçevesinde Kuramsal Terimlerin Önemi Ve Gözlem Sorunu

Cihan KIRCA

1-11

GÜVENLİK STRATEJİLERİ

Emniyet Personelinin İş Doyum Düzeylerinin İncelenmesi

Onur Erdem, Uğur ABAKAY

12-27

TARİH

**Türkiye’de “Köy Enstitüleri” Konusunda Yapılmış Lisansüstü Tezlerin
Nicelik Ve Nitelik Yönleriyle Değerlendirilmesi Iıı (2016-2019)**

Prof. Dr. Nurgün KOÇ

28-52

Antep Savunması Bibliyografyası

Ali GEZGİNCİ, HALİL İBRAHİM YAKAR

53-111

BİLİMSEL GERÇEKÇİLİK ÇERÇEVESİNDE KURAMSAL TERİMLERİN ÖNEMİ VE GÖZLEM SORUNU

Özet

Bilimsel kuramların başarısı, açıklama, tahmin etme ve gözlem olanakları sağlmasına bağlıdır. Kuramların başarısının önemli bir kısmını oluşturan kuramsal terimler, deneysel veri yığını düzenleyerek açıklamanın olanaklarını sunar. Fakat kuramsal terimler gözlemlenebilir olmadığı için deneysellik ile uzlaşamaz. Bilimsel gerçekçilik, dünyanın doğru resmini sunduğunu iddia ederken karşıt gerçekçiler, bu gözlemi mümkün olmayan alanda bilimin deneyden bağımsız kurgular içerdiğini ima eder. Fakat kuramsal terimler, olgusal içerikler ile açıklanabilir işlemsel tanımlara sahiptir ve tüm süreç matematik hesaplamalarla denetlenmektedir. Öte yandan kuramsal terimlerin gözlem sorununu aşmak için doğruluk yerine sunulan deneysel yeterlilik, gözlemin standardını belirleyememektedir. Belirlenemezlik olarak anlaşılan ve araçsalcılığa destek sunduğu düşünülen kuantum fiziği de gözlem sorunu içerisinde sorunsaldır ve bilimsel gerçekçiliğe karşı olduğunu düşünmek için yeterli veri sunmamaktadır.

Anahtar kelimeler: Bilimsel Gerçekçilik, Kuramsal Terimler, Karşıt-Gerçekçilik, Araçsalcılık, Gözlem

THE IMPORTANCE OF THEORETICAL TERMS WITHIN THE FRAMEWORK OF SCIENTIFIC REALISM AND THE OBSERVATION PROBLEM

Abstract

The success of scientific theories depends on enabling of explaining, predicting and observations. Theoretical terms, which form an important part of the success of the theories, enable the explanation by giving regularity to the empirical mass. They can not reconcile with empiricism due to theoretical terms are not observable. While scientific realism asserts to described the world accurately, anti-realists imply that science contains speculations independent of experiment on this unobservable field. However, theoretical terms have operational definitions that can be explained with factual contents, and the whole process is controlled by mathematical calculations. On the other hand, to overcome the observation problem of theoretical terms, the empirical adequacy offered instead of truth can not set standards for observation. Quantum physics, which is kened as indeterminism and assumed to

support instrumentalism, is problematic and does not provide enough information to come out against scientific realism.

Keywords: Scientific Realism, Theoretical Terms, Anti-Realism, Instrumentalism, Observation

Giriş

Bilimsel gerçekçilere göre bilimsel kuramlar ontolojik gerçekliği doğru biçimde ifade eden keşiflerdir. Putnam'a göre “realizm için pozitif argüman şudur ki bilimin başarısını bir mucize haline getirmeyen tek felsefedir” (1975, s. 73). Bu anlamda bilim, mucizevi bir kaynaktan yaralandığı için değil, dış dünyayı yeterli bir biçimde tanımladığı için başarılıdır. Fakat Fiziksel gerçekliğin tamamı gözlenebilir değildir; bilimsel kuramların başarısının önemli bir kısmını oluşturan kuramsal terimler, olgu dizgelerini düzenleyip açıklama olanakları sunmasına rağmen kendileri gözlenebilir değildir. Deneysel olarak gözlemi mümkün olmayan kuramsal 'varlıklar', açıkça deneyselcilik ile çelişki içindedir. Karşıt gerçekçilere göre bilim, gözlenemeyen bu alanda yüksek kuramsallaştırma nedeniyle bir tür kurgusalılık içinde bilimsel kuramlar icat etmektedir (Anlı, 2011, s. 85).

Bilimin deneysel veri yığını üzerinden rasyonel bağlar kurarak dünya hakkında açıklamalar üretmesi, günümüzde bilimsel kuramlardaki kuramsal varlıkların gözlemi biçiminde tartışılmaktadır. Fakat bilimsel pratiğin esas amacı göz ardı edildiği gibi bilimsel gerçekçiliğin güncel tartışmadan birkaç adım gerisindeki önemli dayanakları da bağlam dışına itilmiş gözükür. Burada kuramsal terimlere olan ihtiyacı açıklamaya çalışırken nedensel açıklamaların, 'gözlemlenmemiş' varlıkların ve deneyi mümkün kılan terimlerin tümünün aynı kefedede değerlendirilmesinin yarattığı karışıklığı, gerekli bir sınıflandırma eksikliği ile işaret edeceğiz. Kuramsal terimlerin deneyden bağımsız kurgular olmadığını, gözlemi ve sınanabilirliği sağlayan işlemsel tanımlar ve tüm süreci denetleyen matematik işlemler üzerinden inceleyeceğiz. Nihayetinde güncel tartışmada 'gözlenebilirlik' sorununa, kuantum fiziğinin belirlenemezliği desteklediği iddiasını da gözeterek mevcut eleştirilere hedef olmayan, bilimsel kuramların gerçekliğin yönleri olup nihai doğruluğu imlemeden olgunlaşarak bir olgunun tüm özel durumlarını açıklama çabası olduğu görüşünü sunacağız.

Bilimin Başarısının Açıklaması

Putnam'ın 'mucizeye yer yok' argümanı, bilimin başarısını bilimsel kuramların doğruluğuna bağlamaktadır; bilimsel kuramların başarısının ölçütü, olguları belirlenebilir ve test edilebilir

dizgelerde anlamlandırma, tahmin etme ve yeni gözlem olanaklarına bağlıdır. Bu anlamda argüman, bilimin başarısının rastlantısal olmadığını ve kuramların doğruluğunun mevcut kuramsallaştırma pratiğinin sistematik ilişkilerinin zorunlu sonucu olduğunu ifade eder. Bilimsel gerçekçiliğin karşısında biriken eleştiriler ise bu argümana değil, doğruluk ilkesinedir. Eleştiriler sonucunda bilimsel kuramların “yaklaşık olarak doğru” olduğu söylenmeye başlanmıştır (Erdenk, 2014, s. 7). Başarılı olduğu halde yanlışlığı kanıtlanmış kuramların varlığı, kuramların gerçekliği belirli bir oranda yansıttığı anlamına gelir.

Bilimsel kuramların doğruluğunun dayanağı, sistematik kuramsallaştırmanın da dayandığı kuramsal terimlere olan ihtiyaçtır. Kuramsal terimler, deneysel verilere düzenlilik verir ve kuramın açıklayıcı kuvveti de bu düzenliliğe bağlıdır. Kuramsal terimler salt spekülasyon değil, olgusal içerikler ile açıklanabilir işlemsel tanımlara sahiptirler. Bu konuda en önemli husus da tüm sürecin matematiksel hesaplamalar ile sıkıca denetlenmesidir. Öyleyse bilimsel kuramların doğruluğu bu alt desteklerin toplamı ile açıklanabilir. Bu alt konuların açılımına geçmeden önce Putnam’ın argümanına karşı olarak konumlanmış “en iyi adayların başında gelen” (Erdenk, 2014, s. 9), karşıt-gerçekçi tutumun uzantısı araçsalcılığın savunucusu van Fraassen’in ‘seçilimci açıklaması’ndan bahsetmek yerinde olacaktır.

Bir Darwinist der ki; farenin düşmanından neden kaçtığını sormayın. Doğal düşmanları ile baş edemeyen türler varlığını sürdürülemez. Sadece bunu başarabilenler hayatta kalır. Benzer şekilde güncel bilimsel teorilerin başarısının mucize olmadığını kabul ediyorum. Hatta bilimsel (Darwinist) bir zihne göre bu şaşırtıcı değildir. Bir bilimsel teori yaşamına -dişler ve pençeler ile dolu kankırmızı bir ormanda- ölümcül rekabetin içinde başlar. Doğanın gerçek düzenliliğini anlamaya başlayan teoriler başarılı olur ve hayatta kalır (van Fraassen, 1980, ss. 39-40).

Bu noktada görüldüğü üzere van Fraassen, Putnam’ın argümanını kabul eder ve sunduğu çözüm argümana karşı değil, doğruluğa alternatiftir. Ancak ne kadar geçerli sayılacağı tartışmalıdır. Kukla’ya göre “doğruluk ve evrim açıklamada rakip değildir” (1996, s. 299). Ayrıca Darwinci açıklama “hem gerçeklik hem de karşıt gerçekçilik görüşü tarafından kabul edilebilir” (Musgrave, 1988, s. 242). van Fraassen ise bilimsel gerçekçiliği savunurcasına daha net bir açıklama sunar; “doğa sayesinde doğru hipotez aralığını keşfetmeye yatkınlık kazanırsınız” (van Fraassen, 1989, s. 143). Bilimsel ‘doğruluk’ ile ilgili hassas bir nokta mevcuttur ki van Fraassen’in amacı, bilimi “doğruluğun getirdiği yükten kurtarmak” olarak gösterilebilir (bkz.

Yazıcı, 2004, s. 91). Bilimin gerçekliği doğru biçimde yansıttığını kabul etmek, her insan etkinliğinin bilimin veri ve keşiflerine uygun olarak düzenlenmesi gerekliliğini doğuracaktır. Fakat bilim ‘doğruluk’ yükünü zaten kabul etmiştir; bilim dışındaki etkinliklerin gerçeklik hakkında söz sahibi olduğu iddiası, o etkinliğin bilim ile yüzleşmesini gerekli kılacaktır. Doğruluk ve evrim bağlamında bakarsak, bilimin keşifleri ile çatışan diğer insan etkinliklerinin de varlığını sürdürdüğünü görürüz. Kültürel dünyamızda tasvir edildiği gibi “pençeler ile dolu kankırmızı ormanlar”da yaşamıyoruz. Bilimin meşruluğunun kaynağı özneler arası test edilebilirliği (Yazıcı, 2004, s. 96) ve belirlenen uygunluk standartları üzerinden uzlaşma sağlamasıdır.

Kuramsal Terimlerin Açıklayıcılığı ve Dayanakları

Bilimin başarısında kuramsal terimlerin konumunun ne olduğu önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Kuramsal terimlerin en önemli vurgusu deneysel verilere düzenlilik vermesi ve bu düzenliliğin açıklayıcı gücüdür. Örneğin suda ağaç dallarının yüzdüğünü ve demir parçalarının battığını görüyorum. Biliyorum ki bu gözlemimin kapsamı kısıtlıdır ve istisnaları mümkündür; bazı ağaç dalları batarken içi boş demir küreleri de suyun üzerinde yüzer. Bilim insanı ise ağaç dallarının ve demir parçalarının ötesine giderek tüm nesnelere kapsayan, istisnalara izin vermeyen ve su dışında diğer sıvıları da göz önüne alan sistematik bir ilişki kurabilmek için ‘özgül ağırlık’ terimini kullanır; nesnenin özgül ağırlığı, sıvının özgül ağırlığından daha hafif ise sıvıda yüzer, daha ağır ise batar. (Yıldırım, 2010, ss. 140-141; bkz. Hempel, 1965, s. 180). Deneysel veriler düzeyinde kalmak ise açıklayıcı gücün yanında tahmin gücünü de zayıflatacaktır. Hatta deneysel veri yığınının bir kuram çıkarmak bile kuşkulu olacaktır.

Kuramsal terimlerin, bir başka dayanağı da yeni gözlem olanakları yaratmasıdır (Yıldırım, 1997, s. 133). Örneğin elektromanyetik ya da gravitasyon alanları ile ilgili net zihni imgelerimiz olmasa da yönlendirdiği bir takım gözlemsel önermeler doğrudan test edilebilir (Carnap, 2010, s. 162). Bu anlamda yeni açılımlar veren kuramsal terimler, gerçekliği olmayan kurgular olarak görülemez. Bir diğer nokta ise doğrulanabilirlik (verifiability) ilkesi ile ilgilidir. “Evrenin temel ilkesi sudur” gibi bir önerme hiçbir öndeyiye yol açmayacaktır. Bu sebeple olgusal bir sav oluşturamaz (Carnap, 2010, s. 163). Bu ayrımlarla ilgili daha somut bir sistem olarak ‘işlemsel tanımlamalar’ (operational definitions) gösterilebilir. Literatürde ‘karşılaşım kuralları’, ‘köprü kuralları’, ‘düzenleyici tanımlar’, ‘yorumlama kuralları’ gibi başka isimlerle de ifade edilmiştir (Yıldırım, 2010: 139). Bridgman’a göre kavram, onu belirleyen deneyler ve işlemler sonucunda

somutlaşır. Örneğin uzunluk, bir nesnenin uzunluğunu ölçmek için yaptığımız işlemlerin kendisidir (Yıldırım, 1997, s. 126). Bu noktadaki hassaslık kuramsal ifadeleri, sınanabilirliğini sağlamak adına gözlemsel önermelere dönüştürmektir ve işlemsel tanımlamalar ile ilgili asıl amacımız olgular ile düşünceler arasındaki bağı korumaktır, çünkü bağ koptuğunda aradaki ilişki sınanabilirliğini kaybedecektir.

İşlemsel tanımlamalar tabii ki deneysel ile kuramsal arasında tam bir karşılaşma sunamayacaktır. Örneğin moleküllerin tamamı söz konusu ise ‘ortalama kinetik enerji’ için bir işlemsel tanım sunabilirken tek molekül söz konusu ise ‘kinetik enerji’ için işlemsel tanım bulunmaz (Yıldırım, 2010, s. 139). Ancak bu işlemsel tanımların yetersiz olduğu sonucunu vermez. Kinetik kuram ortaya atıldığı sırada ne moleküllerin kütlesi ne de belirli sıcaklık ve basınç altında bir santimetre küp gazdaki molekül sayısı biliniyordu. Bu büyüklükler belli parametreler ile belirleniyordu. Denklemler kurulduktan sonra karşılaşım kuralları (correspondence rules) için bir sözlük hazırlandı ve bu sayede denklemlerdeki parametrelerin değerleri dolaylı olarak saptanabildi. Bu saptamalar da deneysel yasalar kurmayı olanaklaştırdı (Carnap, 1966, ss. 240-241).

İşlemsel tanımlamalar ile ilgili bir başka husus da filozoflar için geleneksel ontolojik ‘nedir?’ (ti estin) sorusunu bağlam dışına itmesidir. Çünkü fizikçi, terimleri ‘betimlemek’ yerine onların işlemsel tanımlarını verecektir (Anlı, 2019, ss. 745-746). Burada kuramsal terimlerle ilgili sınıflandırma eksikliği kendini açıkça hissettirmektedir. Çünkü bazı terimlerin betimlenmesini istemeye hakkımız varken bazı terimler için bu isteğimizden bağımsızca betimleme olanaksızdır. Örneğin kuvvet gibi nedensel bir ilişkinin ontolojik göndermesi yokken elektron gibi bir kuramsal ‘varlığın’ ontolojik göndermesi bulunur. Bunlar dışında kuramsal terimlerin ayrımını yaptığım üçüncü sınıfı ise sanıyorum ki işlemsel tanımlamalara en çok ihtiyaç duyanlardır. Ayrıca bu sınıflandırma gözlem sorununa da bir destek sağlayabilir; çünkü kuvvet ya da gravitasyon alanı gibi terimler ‘gözlenebilir’ değildir.

İlkin ontolojik göndermesi olan, bir varlığa işaret eden adları ilk kategoride değerlendirmek gerekir. Bağlamı ontolojik olan bu sınıf ‘gözlemlenebilirlik’ ayrımının doğrudan muhatabıdır. Gözlem sorununu makalenin ikinci kısmında daha geniş tartışılacak olsa da bu kategoriyle ilgili asıl iddia, ‘ilkece gözlemlenemez’ ifadesinin bu sınıfa uygunsuzluğudur. Çünkü ilkece gözlemlenemez olmaktan anlaşılan gelecekteki olası ya da olası dışı buluşlara göreli olmadan gözlemin olanaksızlığıdır. Manyetik bir sıkıştırma yöntemi ile atomun hapsedildiği bir tuzak ve gözlemlenen şeyin bir çarpışma olmaması için şiddeti hafifletilmiş aydınlatma sistemi ile

tasarlanan süper mikroskop veya başka bir zihninin daha ustaca tasarlayabileceği bir gözlem cihazının gerçekte de icat edilme olasılığı vardır. Söylemek istediğim uzak gelecekte de olsa gözlem olasılığının olması ‘ilkece’ ifadesinin geçersizliğidir.¹ Henüz gözlemlenmemiş varlıklar ile birlikte halihazırda gözlemlenmiş varlıklar da kuramsal varlıklar olarak bu sınıfa girer. Elektron, proton, sicim, kara delik, yıldız, hücre, protein gibi terimler örnek olarak gösterilebilir. Bu noktada filojiston kuramı gibi geçerliliğini yitirmiş bir kurama ait bir varlık da bu sınıfa konulmalıdır. Çünkü cisimlerde kimyasal bir bileşik olarak bulunduğu varsayılan ‘filojiston’, ontolojik bir gönderme içerir; ancak göndermenin bir karşılığı yoktur. Bu problem sınıflandırmanın değil, bilimsel gerçekçiliğin karşıt örneğidir ve bilimsel gerçekçiliği belirli açılardan esnetmeden böyle bir karşıt örneğe savunu getirilemez. Başarılı olmasına rağmen yanlış olduğu ispatlanmış kuramlar, gerçekliğin olduğu gibi değil, yaklaşık olarak doğru olduğu biçiminde değiştirilmesini gerektirmiştir.

Kuramsal terimlerin ayrımı yapılabilecek ikinci sınıfı, ilişki ve süreçlerin zihindeki rasyonel bağlarıdır. Dolayısıyla kuramsal terimlerin bu sınıfının ontolojik göndermesi bulunmaz. Gözlenen ise bir süreç ya da olgusal ilişkidir. Bu sınıfı ontolojik bağlamda değerlendirme yanlışlığına düşersek ‘ilkece gözlenemez’ ifadesinin en uygun olacağı yerdir. Ancak sınıflandırmanın verdiği açıklık gösteriyor ki ontolojik değil, epistemolojik bir bağlam uygun olacaktır. Bu halde gözlemle ilgili herhangi bir sorun bu sınıfı ilgilendirmez. Kuvvet, hız, ivme, momentum gibi kavramlar bu sınıfta değerlendirilen kuramsal terimlerdir. Örneğin kuvvet, nedenin açıklaması olarak olgunun ‘arkasındaki’ zihinsel bağdır; hatta bir alışkanlık olarak ifade edilmesinde de sakınca yoktur. Olgu ilişkilerinden çıkarılmış bir düşünce olarak bilimsel kuramların içinde bulunması bir eksiklik değildir, bizim bilme şeklimizdir. Çünkü doğanın kendisinde sorular bulunmaz, bilim insanı doğaya bir soru sorduğunda aldığı cevap ‘evet’ veya ‘hayır’ (hatta ‘belirsiz’) olabilir (Reichenbach, 1968, s. 97). Bu sadece deneysel veriyi temsil edecektir; fakat bunun nedenine verilecek cevaba düşünce ile ulaşılabilir. Tabii ki salt düşünceden değil, sürekli olgulara giderek tasdiklenen kavramsal bir yapıdan bahsediyorum (Bronowski, 2010, s. 192). Kuramsal fizik gibi matematiksel hesabın deneysel verinin önüne geçebileceği bir alanda bile Büyük Hadron Çarpıştırıcısı’nın inşası hem bilimdeki bu hassaslığın göstergesidir hem de yeni gözlem olanaklarının yaratılmasını sağlar.

Ayrımı yapılabilir son sınıf ise zihnimde net sınırlara sahip olmadığı için eleştiriye oldukça açık gözükmektedir, ancak bu sınıfla ilgili çekinceleri ve gerekçeleri sunulabilirse bir açılım verebilir. İkinci sınıf ile ilişkisi var; örneğin yerçekiminin kuvvetinden bahsederiz. Işık kırılmasında ise ortam değişikliğinin sebep olduğu kırılma, hız değişikliğine de sebep olacaktır.

Fakat dışsal bir gerçekliğe işaret etmesine rağmen ontolojik olarak değerlendirilebileceği şüphelidir. Bu halde bu sınıfın gözlemi de sadece dolaylı olarak (burada mikroskop gözlemine dolaylı değil, doğrudan gözlem olarak sayıyoruz) mümkün gzlmektedir. Gravitasyon ve manyetik alan gibi terimler bu sınıfa dahildir, bunlar bir ilişki biçimini olarak düşünülebilir; fakat asıl vurgusu süreç ya da ilişki olmadığı ve dışsal bir gerçekliği ifade ettiği için nc bir sınıfı gerektiriyor. Bu sınıfın ayırımının keyfi olduğu söylense bile ilk iki ayırım da bir haklılık payı görülmektedir.

Kuramsal terimlerin bilimsel pratikteki konumuna geri dönersek, işlemsel tanımların ardından gelen bir diğer dayanağı da matematiktir. Örneğin Einstein, genel görecelilik kuramını oluştururken matematiksel sezgisini dayanak almıştı. Yaratıcı sürecinde gözlem ve deneyin katkısı olmadan son derece esnek bir yargıdan oluşturduğu kuramının asıl dayanağı matematiksel sezgisidir. Hatta kuramının gözlemsel yoklamasından önce sonucun olumlu çıkacağından hiç tereddüt etmedi (Dayson, 2010, s. 239). Einstein bir rnek oluştursa da bilimsel kuramlarda matematiğin ve matematiksel sezginin önemini net bir biçimde ortaya koyar. Kuantum fiziğinde de bu türden bir atılımı Schrödinger göstermiştir (bkz. Dayson, 2010, s. 239). Deney matematik yapının biricik kriteri olsa da matematiksel kavramların sadece sezgisini verebilir; fakat mantıksal çıkarımlara elvermez (Einstein, 1934, ss. 17-18). Bu anlamda mantık ve matematik olgusal dünyaya ilişkin doğrudan sav ileri srmeseler de kuramın ‘postulatları’ fiziksel olarak yorumlandığında doğrudan deneysel teste tabi tutulabilir (Hempel, 1956, ss. 1643-1644). Dolayısıyla bilimsel kuramların, kuramsal dilini aksiyom sistemi olarak düşünmek mümkündür ve bu aksiyom sisteminin gerek seçilmesinde gerekse tanımlayan olarak kullanılmasındaki dikkat ve incelik kuramın başarısını belirlemede önemli bir hal alır (bkz. Grünberg, 2005, s. 335).

Bu noktaya kadar bilimin başarısında kuramsal terimlerin konumunu irdelemeye çalıştık ve deney verisi üzerinde kurulan rasyonel bağların salt kurgudan ibaret olduğunu reddettik. Bilimsel gerçekçiliğin en önemli karşı rneği ise geçerliliğini yitirmesine rağmen başarılı olmuş kuramlardırⁱⁱ ve bilimsel gerçekçiliği tam anlamıyla savunabilmek için bu karşı örneklere de açıklama sunmak gerekir. Kuramsal dilin aksiyom sistemi olarak düşünülebileceğinden bahsetmiştik, yleyse ‘yanlış’ kuramlar için eksik ya da ‘yetersizleşen’ aksiyom sistemleri denilemez mi? Dolayısıyla kuramın başarılı olması da matematiğin kesinliğine dayanacaktır.

... yeni bir teorinin, kapsamına aldığı önceki teori veya teorilerin, bunlar içinde yer alan yasaların daha belirgin, tutarlı ve açık olmasını sağlama gibi çok önemli işlevleri de vardır. Örneğin Newton teorisi daha önce bulunmuş Kepler ve Galileo yasalarının ancak belli sınırlar içinde geçerli olduğunu; aynı şekilde dalga-teorik optik de geometrik optik yasalarının ancak yaklaşık olarak doğru sayılabileceğini, ışığın türdeş (homojen) bir ortamda bile tam bir doğru çizmediğini göstermiştir. Bu nedendir ki, yeni bir teorinin, yerine geçtiği teoriyi veya içerdiği yasaları açıklama yanında onları düzelttiği de söylenebilir (Yıldırım, 2010, ss. 143-144; bkz. Hempel, 1966, s. 76).

Aristoteles'in topraksı nesnelere doğal konumlarına dönme özlemi olarak gördüğü ile bugün yerçekimi dediğimiz şey arasında hiçbir bağlantı yok mudur? Açıkça gerçeklik aynıdır, bu halde bir kurama sahip olmanın ön koşulu dışsal gerçekliktir. Bilimsel kuramların da bu gerçekliğin yönlerini ifade ettiği iddia edilebilir. "Belli bir yönün, belli bir şeyin yönü olduğunu söylemek, dizi halinde alındığında şeyin kendisini oluşturan yönlerden biri olduğunu söylemek anlamına gelir" (Russell, 1922, s. 105). Nihayetinde ulaşmak istediğimiz gerçekliğin tam açıklaması da "pozitif sistemin durmadan yaklaştığı olgunluk –her ne kadar bu olgunluğa ulaşmayı asla düşünmediği olası ise de- örneğin yerçekimi gibi tek bir olgunun özel durumları olarak gözlemlenebilen değişik fenomenlerin hepsini ele alabilmek olacaktır" (Comte, 2001, s. 34).

Gözlenebilirlik Sorunu ve Kuantum Fiziği

Gözlenebilirlik sorununu belirgin kılabilmek adına sorunun birkaç yönünü incelemek önemlidir. İlk problemin bağlamı nedir? Gözlenebilirlik ile nesnenin varlığı ya da yokluğu mu, yoksa bilinebilirliği mi kastedilmektedir? Bir karşıt-gerçekçi için 'bilinebilirlik' cevabı uygun gözüküyor, çünkü süreç ve ilişkilerin -ki bu çizgide nedensel ilişkiler de reddedilir- etkileri dolayısı ile bilinmesi sorunsaldır. Buna rağmen van Fraassen, 'gözlenebilir' ve 'vardır' kavramlarının birbirini içerip içermediği sorusunu da ontolojik açıdan önemsiz bulur (van Fraassen, 1980, s. 18). Bu halde epistemolojik bağlamın sınırları sadece deneycilik ile çizilecektir ve bununla birlikte gelen birçok sorundan ilki karşımızda duran deneysel veri yığınının rasyonel bağlantılar olmadan dünya hakkında hiçbir şey söyleyemeyecek olmasıdır. Ayrıca deney "tüm durumlar sabitken" (ceteris paribus) etiketi taşır ve deneyin bilgisini deney üstü rasyonalite olmadan açık sistem fenomenleri ile yüzleştirmek mümkün değildir, mümkün olsa bile ortaya çıkabilecek sorunlar çözülemeyecektir; çünkü sorun tamamen yeni ise rasyonel unsurların kullanılması gerekir (Anlı, 2019, s. 754). Bir diğer husus ise olgulara düzenlilik

verilmediği ve benzerlikler kurulamadığı için -çünkü bunlar ‘deney dışı’ unsurları gerektirecektir- bilimin öngörü yeteneği de ortadan kalkacaktır.

Örneğin şimdi karşımda duran evin ben ona bakarken orada olduğundan eminimdir ki bu ontolojik imayı taşır. Bu evin bildiğim fiziksel yasalara uyduğunu çıkarsamamda da bir sorun yoktur. Ancak ben karşımda duran evi gözlemlemediğimde, ona bakmadığımda var olduğuna dair kanıt sunabilir miyim? Hatta bildiğim fiziksel yasalara uyduğunu çıkarsayabilir miyim? Şimdiye kadar bu uzlaşım ile ilgili hiçbir problem yaşamadığıma göre evin ben bakmazken de orada olduğunu, bildiğimiz fiziksel yasalara tabii olduğunu söylemem ‘büyük olasılıkla’ doğrudur. Fakat aşırı deneyci uçtan beslenen bir araçsalcının her türlü rasyonel bağı reddettiği düşünülürse karşımda duran evin gözlemlenmediğinde var olmadığını söylemesi gerekmez mi? Aynı zamanda bildiğimiz fiziksel yasalara tabii olduğu da söylenemeyecektir, çünkü bu çıkarım hiçbir deneye dayandırılmaz (bkz. Reichenbach, 1993, ss. 122-125). Bu halde bir araçsalcının ontolojiden kaçışı da buradadır, sadece söz konusu nesnenin var olduğunu kabul ettikten sonra onun bir araç olduğunu iddia edebilir. Bu örneği kuantum fiziğine uygulamaya çalışmanın güçlüklerine değinirsek farklı bir açılım kazanabiliriz.

Bir parçacığı görmek için onu aydınlatmak gerekir, fakat parçacığı aydınlatmak için verilen ışık ışını onu yolundan saptıracaktır; görülen parçacığın kendisi değil, bir çarpışmadır (Reichenbach, 1993, s. 125-126). Gözlem sapmalara yol açıyor ise gözlem olmadığında parçacıkların ne yaptıklarını nasıl bilebiliriz? Yukarıdaki ev örneğine benzer bir durum söz konusu olmakla birlikte asıl sorun algımıza standart gelen büyüklükteki nesnelere için gözlem olmamasına rağmen bildiğimiz fizik yasalarına uyduğunu düşünmekte bir problem yokken aynı şey kuantum dünyası için geçerli değildir (Reichenbach, 1993, s. 126). Bir başka deyişle kuantum mekanikleri bildiğimiz ilkelere göre işlememektedir. Hatta bu sebeple araçsalcılığa destek sağlayan bilimsel bir kuram olduğu iddia edilir. Ayrıca faydacı model de nedensel yasalara karşı çıkış için kuantum fiziğini örnek gösterir (Tağman, 2018, s. 421,427).

İlk olarak, kuantum mekaniklerinin gözleminde karşılaştığımız sorunların şimdiki teçhizatımızdan kaynaklandığı argümanı çürütülemez. Çünkü tarih, bilim dahil her insan uğraşının çeşitli değişikliklere uğradığını göstermektedir. Ancak varsayalım ki gelecekte de kuantum dünyasını gözlemlemenin hiçbir olasılığı yoktur, yine de araçsalcı tutuma kaymak zorunlu değildir. Kuantum, gerçekliğin başka bir yüzünün keşfedilişi olarak değerlendirilemez mi? Belki de kuantum fiziği bir anlayış değişikliğini önermektedir. Reichenbach bunu “...iki değerli mantığı içeren dilli bırakmak zorundayız” (Reichenbach, 1993, s. 130) diyerek ifade

eder. Bir diğerk önemli nokta ise faydacı model yeni keşiflerin gizlerini umursamaz görünür, oysa bilim pratiğinin özü gizleri ortaya çıkarmak değıl midir?

Kuantum fiziğinin belirlenimciliğe karşı örnek olarak gösterilmesi de sorunsaldır. Bildiğimiz anlamda nedensel ilişkilere sahip olmaması, hiçbir nedensel ilişkiye sahip olmadığı anlamına gelmez. ‘Geri-nedensellik’ (retrocausality) kuramı bir örnek niteliğindedir (bkz. Arı, 2015). Argüman zemininde ise kaynağı Reichenbach’a dayanan büyüklük boyutlarından kaynaklanan zamansal farkın varlığı savunulabilir. Örneğın ışık hızı insan algısına göre ‘hızlı’, astronomik boyutta ise ‘yavaş’tır; gök cisimlerinin ışıklarının bize ulaşması zaman alır. Çünkü ışığın aradaki mesafeyi geçmesi gerekir. Benzer şekilde “nedensel etken, uzak nesnelere anında etkilemez; etkinin oluşması için nedenin etkilediğı nesneye dokununcaya dek bir noktadan öbür noktaya yayılması gerekir” (Reichenbach, 1993, s. 127). Bu halde kuantum mekaniğinde nedenselliğın boyut farkı sebebiyle ‘henüz’ anlayamadığımız bir biçimde işlediğı iddiası güçlenir. Bu halde kuantum fiziğinin belirlenimciliğe karşı örnek olduğunu söylemek için erkendir.

Doğruluk İlkesi ‘Yerine’ Deneysel Yeterlilik

Bilimsel kuramların dış dünyayı anlamada aletler olarak iş gördüğü iddiası tamamen geçersiz değildir; özellikle bilim, dış dünyaya dair hiçbir yarar sağlamıyor olsaydı bugünkü başarısını yakalayamazdı. Ancak “bu benim ne işime yarar?” sorusuna cevap vermek için karşımda duran olguyu anlamalı, bilmeliyim. Bu halde öncelik olguları anlamaktır. Üstelik olguları ne kadar iyi anlarsak o kadar faydalı olacaklardır. Bu anlamda fayda arayışı bilimin bir alt kolu olarak işler, fakat önem sırasında ikincildir. Faydacı modelin amacı ise faydayı birincil kılmaktır, çünkü bu sayede bilim doğruluk-yanlılık yükünden kurtulacaktır (Yazıcı, 2004, s. 92). Ancak daha önce de belirttiğimiz üzere bilim, bu yükü üstlendiğı için başarılı olmuş ve güvenilir bilgimizin kaynağı olarak sayılmıştır. Bunu göz ardı ederek ilerlediğimizde van Fraassen’in doğruluk yerine ‘deneysel yeterlilik’ (empirical adequacy) kriterini koyduğunu görürüz. Deneysel yeterlilik fikrinin de doğruluk temelinde açıklandığında ‘yerine’ ifadesi yersiz gözükür. Gözlenebilir dünya ile ilgili herhangi bir sorun görmeyen van Fraassen, deneysel yeterlilik ile doğruluğu ‘gözlenebilirler’ için eşit kabul eder. “Hipotez yalnızca gözlemlenebilir olan hakkında olduğunda deneysel yeterlilik ve doğruluk prosedürleri örütüşür” (van Fraassen, 1980: 72; ayrıca bkz. van Fraassen 1980: 12).

Doğruluk temeli dışında deneysel yeterliliğin açıklaması, olgunun gözlemine indirgenmediğinde ise neyin gözlenebilir olduğu tartışması keyfi bir hal alacaktır. Örneğin Hertz, “Maxwell’in elektro manyetik alanlar teorisini ‘görülebilir ve anında kavranabilir’ şeklide elde ettiğini açıklamıştı” (Chalmers, 1994, s. 207). Başka bir örnek ise bir araçsalcı olan Kekulé, “benzenin moleküler yapısının kapalı devre atomlardan ibaret olması gerektiği fikrini öne sürmüştü... ve devre yapılarını faydalı teorik kurgular sayıyordu. Günümüzde elektron mikroskobuyla ‘doğrudan’ gözlemlenmesi garip bir tesadüf olmalı onun için” (Chalmers, 1994, s. 207). Ancak van Fraassen, gözlemin aracısız algılama olduğunu söyleyerek karşı çıkar (1980, s. 15). Gözlem araçlarına ya da gözlenebilirliğe keskin sınırlar belirlemek mümkün değildir. Çünkü gözlemlerde bir süreklilik vardır; “camdan bakmak, gözlükten bakmak, dürbünden bakmak, düşük güçlü mikroskoptan bakmak, yüksek güçlü mikroskoptan bakmak...” (Maxwell, 1962, ss. 6-7) Dolayısıyla gözlem araçları arasında keyfi olmayan bir ayırım belirlenemez (Maxwell, 1962, s. 7). Ayrıca gözlemin aracısız olması gerektiğini belirttikten birkaç sayfa sonra van Fraassen, "teleskop ile Jüpiter'in yüzeyine bakmak, bana açık bir gözlem durumu gibi geliyor, çünkü astronotların bunu yakından görebileceğine şüphe yok. Ancak bir bulut çemberinden gözlemlendiği söylenen mikro parçacıklar, bana açıkça farklı bir durum gibi geliyor” (van Fraassen, 1980, ss. 16-17) diyerek açık bir çelişkiye düşmektedir. Varsayalım ki teleskop gözlemleri ile yeni bir gezegen keşfedildi, van Fraassen’a göre astronotlar bu gezegenin belirli bir mesafesinde bulunabilirler ise gezegenin yüzeyini çıplak gözle görebilirler. Daha sonraki bulgular ise gezegenin manyetik bir çekim alanı yarattığı için yakınına yaklaşamayacağını göstermekte olsun, bu halde yeni gezegenin gözlemi van Fraassen için yine de gözlenebilir midir? (Yazıcı, 2004, s. 93).

İvan Fraassen’in ortaya koyduğu gözlem anlayışının bir standardı olmadığına dair bir başka varsayımsal örnek şöyledir: İki nesnenin kokularının farklı olduğu iddiasını test eden bilim adamı grubu, köpeklerle yürüttükleri deneyde varsayımı doğruladıklarını düşünelim. Bu durum van Fraassen’a göre deneysel yeterliliğe uymaz, çünkü varsayım insan türü için gözlenebilir değildir. Daha sonra bahsi geçen iki nesnenin kokularını ayırt edebilen bir kabilenin varlığı keşfedilir. Söz konusu olgu artık belli sayıda insan grubu için gözlenebilirdir (Yazıcı, 2004, ss. 93-94). Bu örnek ile ilgili bir diğer husus da bilimin genel işleyişinde insanların duyumuna güvenildiği kadar hayvanların duyumuna da güvenilmektedir (Yazıcı, 2004, s. 95). Bu halde deneysel yeterlilik, doğruluk temelinde bir sorun oluşturmazken mantıksal olasılığa göre değişen durumlarda ‘araçsızca gözlem’ fikrini aldığı anda açıkça bir standart olarak kabul edilemez.

Sonuç

Bilimsel kuramların ontolojik gerçekliği ifade edip etmediği tartışması, felsefenin köklü sorunlarına dayanır. Örneğin bilimin kuramsal terimlere neden ihtiyaç duyduğu sorusu, Platon'da oluş dünyasına düzenlilik getiren tümellerin insan düşüncesine bakacak yön vermesi anlayışı ile benzerlik kurularak cevaplanabilir. Greklerin deneysel gözlem eksikliği ve olguların denetiminde olmayan kurguları bugünkü anlayışımızın farkını gösterir. Bu halde sorun kurguluyor olmak değil; kurgunun nasıl tasdikleneceği, gerçekliği gösterdiğinin nasıl kanıtlanacağıdır. Örneğin 'levitasyon' alanına ilişkin savın anlamsızlığı, böyle bir alanı gözümüzde canlandıramamaktan ya da düşünememekten değil, bize bu savın nasıl doğrulanacağını söyleyememiş olmasındandır (Carnap, 2010, s. 162). Kuramsal terimlerle ilgili tartışmanın 'gerçekliği ifade etmeyen ve deneyden bağımsız kurgular' anlamına karşı gelmek adına çeşitli dayanaklarını sunduk ve kuramsal terimlerin önemini açıklamaya çalıştık. İlk kuramsal terimler, deneysel verilere verdiği düzenlilik ile kuramın açıklayıcı gücüne kaynaklık eder. Kuramsal terimlerin anlamlandırma, açıklama, tahmin ve gözlem olanakları sağlaması, dış dünyada bir karşılığı olduğu anlamına gelir. En açık biçimiyle, belirlenen işlemsel tanımlar ile test edilebilirliğini kazanarak gözlem önermelerine dönüştürülürler. Bu sayede düşünce ile deney arasındaki bağ korunur ve sürecin denetimi matematik ile sağlanarak kuramsal terim, kuramın etkin bir ögesi olarak kabul edilir. Diğer yandan kuramsal terimler gözlem sorunun doğrudan hedefindedir; bilimsel kuramlarda içerilen bu deney üstü rasyonalitenin yarattığı sorunu aşmak için kuramların, doğruluk üzerinden değil deneysel yeterlilik üzerinden gerekçelendirilmesi teklif edilmiştir. Deneysel yeterlilik, doğruluk ilkesine karşı olmamasına rağmen gözlenebilir ve gözlenemez alanlar ayrımında doğruluğa alternatif olarak görünür. Fakat gözlenebilirliğin kendisi bir standarda sahip değildir; örneğin gözlenebilirliği 'aracısız' gözlem olarak kabul etmek ya da sadece insanın bakışında odaklamak, sabit olmayan mantıksal çeşitliliklerle karşılaşarak çelişki yaratacaktır. Bir başka açıdan kuramsal terimlerin her birini gözlem sorununa hedef göstermek, terimlerin sınıflandırma eksikliğini ortaya çıkarmaktadır. Ontolojik göndermesi olan kuramsal terimlerin dışında rasyonel bağlantıları imleyen, belirli fiziksel alanları açıklayan, ilişkileri betimleyen terimler gözlem sorununun hedefinde değildir.

Bilimsel gerçekçiliğe göre kuramsal terimler, bilimin açıklayıcı gücüne kaynaklık eder. Fakat başarılı olmasına rağmen geçerliliğini yitirmiş kuramlar, bu kuramlarda kullanılan kuramsal terimleri de yanlışlayarak gerçekçiliğe güçlü birer karşı örnek oluşturur. Russell'da bulunan bir fikri; bilimsel kuramların gerçekliğin yönleri, cepheleri olduğu görüşünü (1922, s. 105), Hempel'in bilimsel kuramların önceki kuramların eksiklerini tamamladığı ve düzelttiği fikri

(1966, s. 76) ile birleştirerek ve işaret edilen ‘nihai bir nokta’ arayışında temkinli davranmaya özen göstererek Comte’un “tek bir olgunun tüm özel durumları” (2001, s. 34) fikri ile bir tamamlama sunduk. Bu anlamda bilimsel kuramların doğruluğunu, gerçeğliği belli bir oranda açıkladıkları görüşü ile esnetebiliriz. Bilimsel gerçeğçiliğe bir başka karşı örnek, ‘ontolojik belirlenemezlik’ olarak gösterilen kuantum fiziğidir. Ancak kuantum fiziği, bilimsel kuramların gerçeği ifade etmediği çıkarımına zorunlu olarak götürmez. İlk belirlenemezliğin bizim arağlarımızın yetersizliğinden kaynaklandığı iddiası çürütülemez. Ancak belirlenemezliğin ontolojik olduğunu söylemek bile bilimsel gerçeğçiliğe karşı değildir; gerçeğliğin bir başka yüzü olarak değerlendirilip anlayış değişikliğine varabilir. Bu halde kuantum fiziğinin zorunlu sonucu, araçsalcılık değildir. Bilimsel kuramların ‘işe yararlığı’ndan önce olguyu anlama ve açıklama gerekliliği bulunur.

Kaynakça

- Anlı, Ö. F. (2011). Doğruluğun Uygunluk Kuramı ve Bilimsel Açıklama Modeli Bağlamında Pozitivizm ve Hempel. *Kaygı*, (17), 71-91. https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstream/11452/12829/1/2011_17_5.pdf adresinden alındı
- Anlı, Ö. F. (2019). Epistemolojik Dönüş ve Bilim Felsefesinin Ontolojisi -Bilimsel Dünya Kavrayışı’ndan Eleştirel Realizme Ontolojinin Epistemoloji ile Temellendirilmesi-. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18(2), 736-758. doi:10.21547/jss.487405
- Arı, V. (2015). *Kuantum Zaman ve Tersine Nedensellik*. Ocak 1, 2020 tarihinde Fizikist: <https://www.fizikist.com/kuantum-zaman-ve-tersine-nedensellik/> adresinden alındı
- Bronowski, J. (2010). Bilimsel Yöntemin İki Kaynağı. C. Yıldırım içinde, *Bilim Felsefesi* (s. 192-196). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Carnap, R. (1966). Theoretical Laws and Theoretical Concepts. *Philosophical Foundations of Physics* (s. 223-274). içinde Newyork, London: Basic Books, Inc. Publishers.
- Carnap, R. (2010). Bilim ve Felsefe. C. Yıldırım içinde, *Bilim Felsefesi* (s. 160-165). İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Chalmers, A. (1994). Doğruluk, Realizm ve Enstrümantalizm. *Bilim Dedikleri - Bilimin Doğası, Statüsü ve Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme* (H. Arslan, Çev., s. 201-224). içinde Ankara: Vadi Yayınları.
- Comte, A. (2001). *Pozitif Felsefe Kursları*. (E. Ataçay, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Dayson, F. J. (2010). Fiziksel Bilimlerde Matematik. C. Yıldırım içinde, *Bilim Felsefesi* (s. 236-243). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Einstein, A. (1934). On the Method of Theoretical Physics. *Essays in Science* (s. 12-21). içinde Newyork: Open Road.
- Erdenk, E. A. (2014). Bilimin Başarısının Gerçekçi Açıklaması ve O'nun Karşıt-Gerçekçi Alternatifi: "Seçilimci Açıklama" ve Zayıf "Sürrealizm". *Ege Üniversitesi Felsefe Kongresi*, (s. 1-15). <https://www.academia.edu/6948884> adresinden alındı
- Grünberg, T. (2005). *Felsefe ve Felsefi Mantık Yazıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hempel, C. G. (1956). Geometry and Empirical Science. J. R. Newman (Der.) içinde, *The World of Mathematics* (Cilt 3, s. 1635-1646). Newyork: Simon and Schuster.
- Hempel, C. G. (1965). *Aspects of Scientific Explanation and other Essays in the Philosophy of Science*. Newyork: The Free Press.
- Hempel, C. G. (1966). *Philosophy of Natural Science*. London: Prentice Hall.
- Kukla, A. (1996). Antirealist Explanations of the Success of Science. *Philosophy of Science*(63), 298-305. www.jstor.org/stable/188539 adresinden alındı
- Lyons, T. D. (2002). Scientific Realism and the Pessimistic Meta-Modus Tollens. S. Clarke, & T. D. Lyons (Der.) içinde, *Recent Themes in the Philosophy of Science: Scientific Realism and Commonsense* (s. 63-90). Dordrecht: Springer Science+Business Media, B.V.
- Maxwell, G. (1962). The Ontological Status of Theoretical Entities. H. Feigl, & G. Maxwell (Der.) içinde, *Scientific Explanation, Space, and Time* (s. 3-15). Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Musgrave, A. (1988). The Ultimate Argument for Scientific Realism. R. Nola (Der.) içinde, *Relativism and Realism in Science* (s. 229-252). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Putnam, H. (1975). *Mathematics, Matter and Method*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reichenbach, H. (1968). *The Rise of Scientific Philosophy*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- Reichenbach, H. (1993). “Atom” Denen Nesnelere Var mıdır? *Bilimsel Felsefenin Doğuşu* (C. Yıldırım, Çev., s. 116-130). içinde İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Russell, B. (1918). *Our Knowledge of the External World as a Field for Scientific Method in Philosophy*. London: George Allen & Unwin.
- Şenyiğit, A. (2018). *Tek Bir Atomun Fotoğrafi Çekildi!* (Ç. M. Bakırcı, Editör) Ocak 1, 2020 tarihinde Evrim Ağacı: <https://evrimagaci.org/tek-bir-atomun-fotografi-cekildi-3458> adresinden alındı
- Tağman, E. S. (2018). Neopozitivizmin 20. Yüzyıldaki Son Kalesi: İnşacı Deneycilik Temelinde Bilimsel Açıklama. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 13(26), 411-428. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf/issue/41871/461838> adresinden alındı
- van Fraassen, B. C. (1980). *The Scientific Image*. Oxford: Clarendon Press.
- van Fraassen, B. C. (1989). *Laws and Symmetry*. Oxford: Clarendon Press.
- Yazıcı, S. (2004). Realist ve Realist Karşıtı Görüşlerde Gözlenebilirlik Kavramı. *Felsefe Dünyası*(39), 89-98. <https://www.academia.edu/33731928> adresinden alındı
- Yıldırım, C. (1997). *Bilimsel Düşünme Yöntemleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yıldırım, C. (2010). Bilimsel Teorinin Yapı ve İşlevleri. *Bilim Felsefesi* (s. 132-146). içinde İstanbul: Remzi Kitapevi.

EMNİYET PERSONELİNİN İŞ DOYUM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı emniyet personelinin iş doyum düzeylerinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda Gaziantep İl Emniyet Müdürlüğü'nde görev yapan, farklı unvanda (polis memuru: 272; baş polis memuru: 6; komiser yardımcısı: 17; komiser: 11) emniyet görevlisine Minnesota iş doyum ölçeği uygulanmıştır. Bağımsız değişkenler ile ilgili bilgi toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Burada katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, görev unvanı, meslekte çalışma yılı, hanede çalışan ve yaşayan sayısı gibi tanımlayıcı bilgiler yer almaktadır. Ölçek kısmında ise Weiss, Dawis, England ve Lofquist tarafından 1967'de geliştirilen ve Oran (1989) tarafından Türkçe'ye uyarlanan 20 sorudan oluşan Minnesota İş Doyum ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi için SPSS 20.0 programı kullanılmış olup, anlamlılık $p < 0.05$ düzeyinde incelenmiştir. Verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edildikten sonra cinsiyet ve medeni durum değişkenleri için Independent Sample t Testi ve diğer değişkenler için One Way Anova analizleri kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi sonucunda katılımcıların cinsiyet değişkeni ve öğrenim durumu değişkenlerinin iş doyumunu üzerinde anlamlı derecede etkisinin olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$). Katılımcıların iş doyumları; medeni durum, yaş, hanede yaşayan ve çalışan sayısı, Gaziantep ilinde yaşama süresi görev unvanı ve görev süresi üzerinde anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($p > 0.05$). Sonuç olarak emniyet personellerinin iş doyum düzeylerinin cinsiyete ve öğrenim durumlarına göre etkilendiği söylenebilir. Bireylerin cinsiyeti ve aldıkları eğitimin meslek yaşantılarındaki iş doyum algılarına anlamlı etki ettiği söylenebilir.

Anahtar kelimeler: iş doyum, emniyet, tatmin

¹ Bu çalışma, Onur Erdem'in aynı başlıklı tez çalışmasından türetilmiştir.

INVESTIGATION OF JOB SATISFACTION LEVELS OF POLICE DEPARTMENT PERSONNEL

Abstract

The aim of this study was to examine the job satisfaction levels of police department personnel. For this purpose, the Minnesota job satisfaction scale was applied to police officers with different titles (police officer: 272; chief police officer: 6; assistant commissioner: 17; inspector: 11) working in Gaziantep Provincial Police Department. A personal information form developed by the researcher was used to collect information about the independent variables. There were descriptive information such as age, gender, marital status, job title, years of work in the profession, and the number of people working and living in the city. The Minnesota Job Satisfaction Scale, which consists of 20 questions developed by Weiss, Dawis, England, and Lofquist in 1967 and adapted into Turkish by Oran (1989), was used as a scale. SPSS 20.0 program was used for the analysis of the data obtained, and the significance was examined at the $p < 0.05$ level. After it was determined that the data showed normal distribution, Independent Sample t-Test for gender and marital status variables and One Way Anova analyzes for other variables were used. As a result of the analysis of the data obtained, it was determined that the variables of gender and educational status of the participants had a significant effect on job satisfaction ($p < 0.05$). Job satisfaction of the participants; marital status, age, number of people living and working in the household, duration of life in Gaziantep do not differ significantly on the title and duration of duty ($p > 0.05$). As a result, it can be said that job satisfaction levels of law enforcement personnel are affected by gender and educational status. It can be said that the gender of the individuals and the education they receive have a significant effect on their job satisfaction perceptions in their professional life.

Keywords: job satisfaction, police department, satisfaction

GİRİŞ

Günümüz Dünyasında iş verimliliği, yapılan işin kalitesi, bireyin işe bakışı gibi pek çok konu yapılan işin kalitesini etkilemektedir. Pek çok işletme, kurum ve kuruluş bünyesinde barındırdığı personelin iş verimliliğini artırma konusunda çalışmalar destek vermektedir. İş doyumunu kavramı bu araştırmalar neticesinde günümüz iş dünyasında oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalarda bireyin iş doyumunu düzeyi bireyin yaptığı işin kalitesini büyük ölçüde etkilemektedir.

İş doyumunu sadece mal üreten işletmelerde değil, güvenlik, sağlık, temizlik gibi hizmet üretiminde bulunan işletme, kurum ve kuruluşlarda da ön plana çıkmaktadır. Özellikle güvenlik ve sağlık gibi iş kollarında görev yapan bireyin dikkat, özveri, disiplin, motivasyon gibi özelliklerin yüksek olması beklenen durumlarda personelin iş doyumunu yükseltme amaçlı çalışmaların yapılması gerekmektedir (Baysal, 1993).

Güvenlik sektöründe görev yapan polisler doğrudan insana hizmet vermektedir. Özellikle suç ve suçlularla mücadele eden, uzun vardiyalarda katı bir hiyerarşik yapıya sahip, yüksek sorumluluk ve risk oranına sahip silahlı görevin verdiği stres düzeyi yüksek bir meslek grubudur polislik. Dolayısı ile polislerin üzerindeki bu aşırı stres iş doyum oranını da daha önemli kılmaktadır (PVSK, 1934).

Günümüzde pek çok sektörde olduğu gibi polislik mesleğinde de iş doyumunu üzerine çalışma yapılması bir zorunluluk olmaya başlamıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü Gaziantep ili Emniyet Personeli üzerine yapılan bu çalışma, polisler arasında iş doyumunu etkileyen olumlu ve olumsuz faktörler, olumsuz faktörlerin ortadan kaldırılabilmesi için gereken uygulamalar, iş doyumunu arttırmaya yönelik hangi çalışmaların yapılması gerektiği gibi konular üzerinde durulmuştur.

Güvenlik hizmetleri, sivil toplumun inşasında ve toplumsal güvenliğin tesisinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle yapılan işin ciddiyeti, ağırlığı ve zaman ya da mesai saatleri dikkate alındığında, emniyet birimlerinde çalışan personelin günlük yaşamının büyükçe bir bölümünün görevde geçtiği söylenebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında güvenlik hizmetlerinde görev yapan personelin iş tatmin düzeyleri yaşam memnuniyetinin de bir göstergesi olarak düşünülebilir. Bu bakımdan yapılacak olan çalışmada elde edilecek sonuçların, idarecilere yönetim pozisyonlarında uygulayacakları yönetim stratejilerine ışık tutacağı düşünüldüğünde oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Bu çalışma, emniyet personelinin iş doyum düzeylerinin incelenmesi amacıyla yapılacaktır. Bu amaçla, emniyet personellerinin bazı kişisel değişkenler açısından iş doyum düzeylerinin de karşılaştırması amaç edinilmiştir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

Emniyet personelinin iş doyum düzeyleri;

1. Cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
2. Yaşa göre farklılaşmakta mıdır?
3. Eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
4. Medeni duruma göre farklılaşmakta mıdır?
5. Hanede yaşayan birey sayısına göre farklılaşmakta mıdır?
6. Hanede çalışan fert sayısına göre farklılaşmakta mıdır?
7. Gaziantep'te yaşama yılına göre farklılaşmakta mıdır?
8. Görev unvanına göre farklılaşmakta mıdır?
9. Meslekte çalışma yılına göre farklılaşmakta mıdır?
10. Hayat standartlarına bakış açısına göre farklılaşmakta mıdır?

Materyal ve Metot

Bu araştırmada bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan Nicel Araştırma ve Tarama modeli kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2016). Emniyet görevlilerin görüşlerine göre verilerin tanımlanması yapılmıştır. Verilerin toplanması için demografik bilgilerin de yer aldığı Minnesota İş Doyum Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma için **etik kurul onayı** Gaziantep Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik kurulundan 06.08.2021 tarih ve 10 Nolu Toplantısında alınmıştır. Araştırmamızda bağımlı değişken emniyet personelinin iş doyum düzeyleridir. Bağımsız değişkenler ise yaş, cinsiyet, medeni durum, görev süresi, eğitim durumu, görev unvanı ve şehirde yaşama süreleri olarak belirlenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini emniyet müdürlüğünde görev yapan farklı unvandaki polis memurları oluşturmaktadır. Gaziantep emniyet müdürlüğünde görev yapan tüm polis memurlarından ise örneklem tekniği ile araştırmanın örnekleme (306 katılımcı) oluşturulmuştur. Görevlilerin görev unvanlarına göre dağılımları ise polis memuru: 272; baş polis memuru: 6; komiser

yardımcısı: 17; komiser: 11 olarak belirlenmiştir. Araştırma grubuna ait kişisel özellikler tablo 1’de verilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada iki bölümden meydana gelen bir veri toplama aracı kullanılmıştır. Birinci bölümde çalışmanın içeriği ve amacına yönelik bilgilendirmeye ek olarak, yaş, cinsiyet, medeni durum, görev süresi, eğitim durumu, görev unvanı ve şehirde yaşama sürelerine yönelik sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise emniyet personellerinin iş doyum düzeyini ölçmek için kullanılan 20 sorudan oluşan “Minnesota İş Doyum Ölçeği” bulunmaktadır. Araştırmada kullanılan Minnesota İş Doyum Ölçeği 20 maddelik likert tipi ölçek şeklindedir. Sorulara verilen cevaplar 1(HMD=Hiç Memnun Değilim)’den 5 (ÇM=Çok Memnunum)’a kadar 5 seçenekten oluşmaktadır. Ankette uygulanan dereceleme ölçeğine uygun olarak elde edilen ağırlıklı ortalama puanların derecelenmesi ve yorumlanması için 5.00 - 4.20 “Çok memnunum”, 4.19 - 3.40 “Oldukça memnunum”, 3.39 – 2.60 “Biraz memnunum”, 2.59 – 1.80 “Memnun değilim” ve 1.79 – 1.00 “Hiç memnun değilim” puan aralıkları kullanılmıştır.

Tablo 1. Araştırma grubunun kişisel özellikleri

Değişkenler	Gruplar	n	(%)	Değişkenler	Gruplar	n	(%)
Cinsiyet	Erkek	258	84,3	Medeni Durum	Evli	237	77,5
	Kadın	48	15,7		Bekâr	69	22,5
Yaş	21-25	11	3,6	Hanede Yaşayan Sayısı	1	36	11,8
	26-30	95	31,0		2	43	14,1
	31-35	85	27,8		3	68	22,2
	36-41	61	19,9		4	87	28,4
	42 ve üstü	54	17,6		5 ve daha fazla	72	23,5
Eğitim Durumu	Lise	23	7,5	Hanede Çalışan Sayısı	1	175	57,2
	Üniversite	264	86,3		2	121	39,5
	Lisansüstü	19	6,2		3 ve daha fazla	10	3,3

Şehirde Yaşama Süresi	5 yıl ve altı	136	44,4	Görev Unvanı	Polis memuru	272	88,9
	6-15 yıl	110	35,9		Baş polis memuru	6	2,0
	16-30 yıl	44	14,4		Komiser Yrd.	17	5,6
	31 yıl ve üstü	16	5,2		Komiser	11	3,6
Meslekte Çalışma Süresi	0-1 yıl	15	4,9				
	2-4 yıl	63	20,6				
	5-10 yıl	80	26,1				
	11 yıl ve üzeri	148	48,4				

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde SPSS 20.0 programı kullanılmıştır. Anlamlılık $p < 0.05$ düzeyinde incelenmiştir. Verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edildikten sonra örnekleme yer alan polis memurlarının tanımlayıcı özelliklerini belirlemek amacıyla frekans ve yüzde hesaplamaları kullanılmıştır. İş doyum düzeylerinin kişisel özelliklere göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla bağımsız grup t-testi (Independent Sample t testi) ve tek yönlü varyans analizleri (One Way Anova) hesaplamaları, varyans analizlerinde bulunan farkların kaynağını belirlemek amacıyla LSD testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Tablo 2. 1. Katılımcıların cinsiyetlerine göre iş doyum durumlarının incelenmesi

Cinsiyet	Ort.	Std. S.	Std. H	t	p
Erkek	2,40	0,83	0,05	2,126	0,034
Kadın	2,12	0,75	0,11		

Tablo 2.1' de katılımcıların cinsiyetlerine göre iş doyum düzeylerinin cinsiyetler arasındaki karşılaştırılması verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Ortaya çıkan bu anlamlı farklılık cinsiyet açısından erkek katılımcılar lehine sonuçlanmıştır. Bu sonuca göre erkek katılımcıların iş doyum düzeyleri kadın katılımcılara göre daha yüksektir.

Tablo 2. 2. Katılımcıların medeni durumlarına göre iş doyum düzeylerinin incelenmesi

Medeni Durum	Ort.	Std. S.	Std. H	t	p
Evli	2,31	0,77	0,05	-1,470	0,145
Bekar	2,49	0,94	0,11		

Tablo 2.2' de katılımcıların medeni durumlarına göre iş doyum düzeylerinin karşılaştırılması gösterilmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre evli ve bekar olan katılımcılar arasında iş doyum algısında herhangi bir şekilde anlamlı farklılık oluşmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 2. 3. Katılımcıların yaşlarına göre iş doyum düzeylerinin incelenmesi

Yaş	Ort.	Std. S.	Std. H	f	p
21-25	2,46	1,33	0,40	1,176	0,321
26-30	2,49	0,90	0,09		
31-35	2,26	0,80	0,09		
36-41	2,29	0,72	0,09		
42 ve üstü	2,29	0,66	0,09		

Tablo 2.3' te katılımcıların yaşlarına göre iş doyum düzeylerinin karşılaştırılması verilmiştir.

Tabloya bakıldığında yaşlar arasındaki farkın iş doyum düzeyleri üzerine anlamlı bir etki oluşturmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$)

Tablo 2. 4. Katılımcıların öğrenim durumlarına göre iş doyum düzeylerinin incelenmesi

Öğrenim durumu	Ort.	Std. S.	Std. H	f	p	Farklılık
Lise (1)	1,86	0,67	0,14			
Üniversite (2)	2,39	0,82	0,05	4,702	0,010	2-1
Lisansüstü (3)	2,45	0,77	0,18			3-1

Tablo 2.3' te katılımcıların öğrenim durumlarına göre iş doyum düzeylerinin incelenmesi gösterilmiştir. Sonuçlar değerlendirildiğinde katılımcıların öğrenim düzeylerinin iş doyumunda üzerinde anlamlı etkileri olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu sonuçlara göre öğrenim durumu üniversite olan katılımcıların öğrenim durumu lise olan katılımcılara oranla daha yüksek iş doyum düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir. Yine öğrenim durumu lisansüstü ve lise olan katılımcılar arasındaki anlamlı farklılık ise lisansüstü öğrenim düzeyi lehine ortaya çıkmıştır.

Tablo 2. 5. Katılımcıların hanede yaşayan sayılarına göre iş doyum düzeylerinin incelenmesi

Yaşayan sayısı	Ort.	Std. S.	Std. H	f	p
1	2,51	0,82	0,14		
2	2,41	0,89	0,14		
3	2,33	0,84	0,10	0,748	0,560
4	2,37	0,83	0,09		
5 ve daha fazla	2,24	0,73	0,09		

Tablo 2.5' te katılımcıların aile bireyleri sayılarının iş doyumundaki etkileri gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde hanede yaşayan birey sayılarının katılımcıların iş doyumunda anlamlı bir etki oluşturmadığı ortaya çıkmıştır ($p>0.05$).

Tablo 2. 6. Katılımcıların hanede çalışan sayısına göre iş doyum düzeylerinin incelenmesi

Çalışan sayısı	Ort.	Std. S.	Std. H	f	p
1	2,34	0,78	0,06		
2	2,37	0,86	0,08	0,028	0,973
3 ve daha fazla	2,37	1,04	0,33		

Tablo 2.6' da hane içerisinde çalışan birey sayısına göre iş doyum düzeylerinin sonuçları gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ailede çalışan birey sayısını katılımcıların iş doyum düzeyleri üzerinde herhangi bir anlamlı etki oluşturmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$).

Tablo 2. 7. Katılımcıların Gaziantep' te yaşama yıllarına göre iş doyum düzeylerinin incelenmesi

Yaşama yılı	Ort.	Std. S.	Std. H		
5 yıl ve altı	2,32	0,80	0,07		
6-15 yıl	2,29	0,77	0,07		
16-30 yıl	2,56	0,86	0,13	1,279	0,282
31 yıl ve üstü	2,47	1,13	0,28		

Tablo 2.7' de katılımcıların Gaziantep ilinde yaşama sürelerinin iş doyum düzeyleri üzerine etkisi gösterilmiştir. Sonuçlar değerlendirildiğinde Gaziantep ilinde yaşama sürelerinin iş doyumunu üzerinde anlamlı bir etki oluşturmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Tablo 2. 8. Katılımcıların görev unvanlarına göre iş doyum düzeylerinin incelenmesi

Görev unvanı	Ort.	Std. S.	Std. H	f	p
Polis memuru	2,33	0,77	0,05		
Baş polis memuru	2,56	1,51	0,61		
Komiser Yrd.	2,70	0,97	0,23	1,243	0,294
Komiser	2,35	1,16	0,35		

Tablo 2.8’ de katılımcıların meslek içerisindeki unvanlarına göre iş doyum düzeyleri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında unvanların katılımcıların iş doyumunu üzerinde anlamlı bir etki oluşturmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$).

Tablo 2. 9. Katılımcıların meslekte çalışma sürelerine göre iş doyum düzeylerinin incelenmesi

Çalışma süresi	Ort.	Std. S.	Std. H	f	p
0-1 yıl	2,59	0,96	0,25		
2-4 yıl	2,25	0,80	0,10		
5-10 yıl	2,42	0,90	0,10	0,984	0,401
11 yıl ve üzeri	2,34	0,76	0,06		

Tablo 2.9’ da katılımcıların meslekte çalışma sürelerinin iş doyumunu üzerine etkileri incelenmiştir. Sonuçlara göre katılımcıların meslek içerisinde çalışma sürelerinin iş doyumunu üzerine anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın amacı emniyet personelinin iş doyum düzeylerinin incelenmesiydi. Bu amaç doğrultusunda emniyet müdürlüğüne bağlı çeşitli birimlerde görev yapan farklı unvanlardaki 306 personele ulaşıp iş doyum düzeyleri hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmaya

dâhil olan katılımcıların tanımlayıcı özellikleri incelendiğinde 258 erkek ve 48 kadın çalışmaya katılmıştır. Bunlardan 237' si evli 69 kişi ise bekârdır. Eğitim durumlarına göre ise 23 kişi lise, 264 kişi üniversite ve 19 kişi de lisansüstü eğitim düzeyine sahiptir. Görev unvanlarına göre bakıldığında 272 polis memuru, 6 baş polis memuru, 17 komiser yardımcısı ve 11 komiser çalışmaya katılmıştır. Elde edilen verilerin analizi sonucunda katılımcıların cinsiyet değişkeni ve öğrenim durumu değişkenlerinin iş doyumunu üzerinde anlamlı derecede etkisinin olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların iş doyumları; medeni durum, yaş, hanede yaşayan ve çalışan sayısı, Gaziantep ilinde yaşama süresi görev unvanı ve görev süresi üzerinde anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Literatür taraması yapıldığında iş doyumunun çeşitli grup ve değişkenler üzerinde etkilerinin incelendiği tespit edilmiştir. Fakat emniyet personelleri üzerinde iş doyumunu belirlemek amacıyla yapılan çalışmaların sayısının az olması nedeniyle elde edilen sonuçların karşılaştırılmasında diğer meslek grupları ve iş kollarının da kullanılması gerekli görülmüştür.

Çalışmaya katılan bireylerden elde edilen verilerin çeşitli değişkenlere göre analiz edilmesi sonucunda emniyet görevlilerinin iş doyumları hakkında tahmini bir sonuç elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde cinsiyet değişkeni açısından katılımcıların iş doyum düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Erkek katılımcıların kadın katılımcılara oranlar daha yüksek iş doyum düzeylerine sahip oldukları elde edilen verilerin analizi sonucu ortaya çıkmıştır.

2009 yılında yapılan bir çalışmada bir meslek grubunun iş doyum düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından incelenmesi sonucunda gruplar arasında anlamlı farklılık tespit edildiği ve bu farklılığın erkek katılımcılar lehine olduğu ortaya koyulmuştur (Yüksel, 2009). Yine farklı bir meslek grubunda çalışan bireylerin iş doyum düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından incelendiği başka bir çalışmada cinsiyet değişkeninde herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilmediği fakat erkek katılımcıların kadın katılımcılara oranla daha fazla iş doyum düzeylerine sahip oldukları raporlanmıştır (Varışlı, 2010). Mevcut araştırma sonucumuza ve literatürde bahsi geçen çalışmalardan elde edilen sonuçlara zıt olan sonuçlarda elde edilmiştir. 2003 yılında iş tatmini ve yaşam tatmini arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik yapılan bir çalışmada kadın katılımcıların erkek katılımcılara oranla daha yüksek iş doyum düzeylerine sahip oldukları tespit edilmiştir (Özdevecioğlu, 2003). Bu çalışmaların haricinde literatürde iş doyumunun cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiği birçok çalışma mevcuttur (Tan, 2003; Akıner, 2005, Gülay, 2006, Kale, 2007; Diri, 2015).

Çalışmamızda katılımcıların iş doyum düzeylerini medeni durumlar açısından analiz ettiğimizde medeni durumun iş doyumunu üzerinde herhangi bir anlamlı etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Evli veya bekar olmanın iş hayatındaki beklentiler ve ya işe karşı ilgi ve alaka üzerinde anlamlı bir etki oluşturmadığı anlaşılmıştır. Literatürde yapılan benzer çalışmalarda katılımcıların medeni durum ve okul değişkenlerinin iş doyumunu üzerinde anlamlı bir etki oluşturmadığını ortaya koymuşlardır (Türkçapar, 2012; Mumcu, 2014).

Araştırma sonuçlarında katılımcıların yaş değişkenlerinin iş doyumunu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Literatüre bakıldığında elde ettiğimiz sonuçlara paralel ve zıt sonuçlar elde eden çalışmalara rastlamak mümkündür. Yapılan bir çalışmada 18-29 yaş grubunda bulunan sağlık çalışanlarının 39 yaş ve üzerinde olanlara oranla daha yüksek iş doyum düzeylerine sahip oldukları bildirilmiştir (Engin, 1999). Bir başka çalışmada ise yaşın ilerledikçe iş doyum düzeylerinin arttığını bildirmişler ve yaş ile iş doyumunu arasında anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir (Oflaslı ve Erdem, 2004). Bizim çalışma sonuçlarımızda da yaş grupları arasında herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilmemiştir fakat anlamlı olmamakla birlikte düşük yaş gruplarında diğer yaş gruplarına oranla daha yüksek iş doyum düzeyleri olduğu söylenebilir.

Çalışmamızda iş doyumunu üzerine etkisi incelenen diğer bir değişken ise katılımcıların öğrenim düzeyleridir. Katılımcıların sahip oldukları eğitim seviyelerinin iş hayatındaki iş doyumunu üzerine anlamlı etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda katılımcıların öğrenim durumlarının iş doyumunu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Fakat anlamlı bir farklılık olamamakla birlikte öğrenim düzeyi lisansüstü olan katılımcıların diğer öğrenim durumuna sahip olan katılımcılara oranla daha yüksek iş doyum seviyesine sahip oldukları söylenebilir. Sağlık çalışanları üzerine yapılan bir çalışmada bizim sonuçlarımıza paralel olarak lisans mezunu olan bireylerin diğer gruplara göre daha düşük iş doyum seviyelerine sahip oldukları tespit edilmiştir (Doğan ve Arslan, 2012). Yine 2009 yılında yapılan bir çalışmada katılımcıların öğrenim durumlarının iş doyumunu üzerine anlamlı bir etki oluşturmadığı bildirilmiştir (Korkmaz, 2009).

Çalışmamızın bir başka yönünde katılımcıların hanede yaşayan ve çalışan sayılarına göre iş doyum düzeyleri incelenmiştir. Çalışmaya katılanların hanede yaşayan sayılarına göre iş doyum düzeylerinin farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde hanede yaşayıp aynı zamanda çalışan kişilerin sayılarının iş doyumunu üzerinde anlamlı bir etki oluşturmadığı belirlenmiştir. Hanede yaşayan kişi sayısının fazla olması katılımcıların iş doyum seviyeleri üzerinde anlamlı

olmasa da bir etki oluşturmuştur. Hanede yaşayan sayısı az olan katılımcıların iş doyum düzeyleri diğer sayılardaki katılımcılara oranla daha yüksek çıkmıştır. Buradan yaşan sayısının fazla olması özellikle maddi olarak sorumluluğun artmasına neden olarak iş doyum düzeylerini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılabilir. Diğer yandan hanede çalışan sayısının iş doyumuna üzerine anlamlı bir etkisinin bulunmamasına rağmen hanede çalışan sayısı fazla olanlarda çalışan sayısı az olanlara oranla daha yüksek iş doyum seviyelerine sahip oldukları belirlenmiştir. Bu değerler sonucunda ailede birden fazla çalışanın olması maddi anlamda ailenin birçok konuda rahat olmasına, dolayısıyla kişilerin iş yaşamlarında daha iyi bir psikolojiye sahip olmalarını sağlayabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların Gaziantep' te yaşama sürelerinin iş doyumları üzerinde etkilerinin olup olmadığı incelendiğinde herhangi bir anlamlı etki tespit edilememiştir. Bunun yanında yine katılımcıların meslekte çalışma sürelerinin de iş doyum seviyeleri üzerinde anlamlı bir etki oluşturmamıştır. Gaziantep ilinde yaşama sürelerinin 16-30 yıl olan katılımcıların diğer yaşam sürelerine sahip olan katılımcılara oranla anlamlı olmamakla birlikte daha yüksek iş doyum seviyelerine sahip oldukları söylenbilir. Meslekte alışma sürelerinin iş doyum seviyeleri üzerine anlamlı etkileri olmamasına karşın daha az çalışma süresine sahip olan katılımcıların (0-1 yıl) diğer katılımcılara oranla daha yüksek iş doyum seviyelerine sahip oldukları belirlenmiştir. Bu sonuçtan yola çıkararak meslek içerisinde uzun zaman geçirip mesleğin ve bununla birlikte sosyal yaşamın zorluklarının tam olarak tecrübe edilmemesi bu grupta iş doyumun yüksek çıkmasına bağlanabilir. 2010 yılında yapılan bir çalışmada "0-3", "4-7" ve "12-15" yıl kıdeme sahip olanların iş doyum düzeylerinin, "8-11", "16-19" ve "20 ve üstü" kıdem grubundakilerin iş doyum düzeylerinden yüksek olduğunu sonucuna ulaşmıştır (elik 2010). Benzer paralelde gerçekleştirilen diğer çalışmalarda da meslekte çalışma süreleri kısa olan katılımcıların uzun olan katılımcılara göre daha yüksek iş doyumlarına sahip oldukları bildirilmiştir (Akıner, 2005; Mavi, 2008).

Çalışmamızda incelediğimiz son değişken ise katılımcıların görevdeki unvanlarına göre iş doyum düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığıdır. Bu analiz sonucunda katılımcıların görevdeki unvanlarına göre iş doyum düzeylerinin anlamlı olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Anlamlı bir farklılık olmamakla birlikte katılımcılardan komiser yardımcısı unvanına sahip olanların diğer unvandaki polis memurlarına oranla daha yüksek iş doyum seviyelerine oldukları belirlenmiştir. Buradaki iş doyum düzeyi farklılığının da diğer değişkenlerde olduğu gibi maddi boyutu ön plana çıkarttığı söylenbilir.

Çalışan her insan iş hayatıyla ilgili şartların, finansal durumun, sosyal ve psikolojik gereksinimlerinin bir şekilde karşılanmasını arzulamaktadır. Bu istek ve ihtiyaçlar kurum ve kuruluşlar tarafından karşılığı oluşturuldukça insanlar işe karşı daha istekli ve dolayısıyla daha doyumlu hale gelebilirler. Buradan yola çıkarak da iş doyumunu genel hatları ile kişisel ihtiyaçlar ile kurum ve kuruluşların beklentilerinin birleşim noktası olarak tanımlanabilir (Derin, 2007; Silah, 2001). Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlar emniyet personellerinin iş doyumunda maddi ve psikolojik istek ve beklentilerin önemli bir etken olduğu kanısına varmamızı sağlamaktadır. Özellikle iki değişkene bakıldığında hanede yaşayan sayısının fazla olması iş doyumunu azaltırken hanede çalışan kişi sayısının fazla olması iş doyumunu artırmaktadır. Buradan hareketle maddi gereksinimlerin ve maddi imkânların katılımcıların iş doyumları üzerine önemli bir etkisinin olabileceği düşünülmektedir.

İş doyumunu sabit değişmez bir kavram olmayıp bireysel durum ve ihtiyaçlardan ve çeşitli faktörlerden etkilenebilmektedir. Bu faktörler yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi ve sosyo kültürel özellikler olarak söylenebilir (Hickson, ve Oshagbemi, 1999). Çalışmamızda incelediğimiz değişkenler arasından sadece cinsiyet ve eğitim düzeyi değişkenlerinde iş doyumunu üzerine anlamlı farklılık tespit edilse de diğer değişkenlerin de iş doyumunu üzerine anlamlı olmasa da etkilerinin olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmalar cinsiyet değişkeninin iş doyumları üzerinde anlamlı etkilerinin olduğunu göstermişlerdir. İki cinsiyet arasında iş hayatında ve sosyal yaşamda farklı sorumlulukların olması iş doyumunu üzerinde doğal bir etki ortaya çıkarmaktadır (Aksungur, 2009). Buna ek olarak medeni durum (Ünal ve ark., 2001), eğitim düzeyi (Baysal, 1981) de kişilerin iş doyumunu üzerinde anlamlı etkilerinin olduğu çalışmalar mevcuttur.

Çalışmamızın sonucu olarak; emniyet personellerinin iş doyum düzeyleri cinsiyet ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır. Diğer değişkenlerin iş doyumunu üzerine etkileri anlamlı derecede ortaya çıkmış olmasa da bu değişkenlerin de iş doyumunu üzerine farklı derecede etkilerinin olduğu söylenebilir. Yapılan analizler ve elde edilen veriler sonucunda iş doyumunun çeşitli faktörlerden etkilenebileceği ve bunda da sosyo ekonomik ve kişisel ihtiyaç ve beklentilerin baskın olabileceği söylenebilir. Sonuç olarak emniyet personellerinin iş doyumunu üzerinde cinsiyet ve eğitimi düzeylerinin anlamlı etkileri olduğu söylenebilir.

Çalışmanın Türkiye'nin diğer illerinde görev yapan emniyet personellerinin de dâhil edilerek yapılması daha iyi sonuçlar ortaya koyabilecektir.

KAYNAKLAR

- Akner, B. (2005). Özel Okullarda ve Resmi Okullarda Görev Yapan Beden Eğitimi Öğretmenlerinin İş Doyum Düzeylerinin Araştırılması: Manisa Merkez Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü, Beden Eğitimi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Manisa.
- Aksungur, A. (2009). Dr. Zekai Tahir Burak Kadın Sağlığı Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde çalışan ebe ve hemşirelerin iş doyum ve yaşam kalitesi düzeylerinin belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baysal A.C. (1981). Sosyal ve örgütsel psikolojide tutumlar, İstanbul: Yalçın Ofset Matbaası.
- Baysal, A. C. (1993). Çalışma yaşamında insan. IX Avcıol Basım Yayın.
- Derin N. (2007). Devlet hastanelerinde çalışan sağlık personelinin iş doyum düzeyleri ve etkileyen faktörler. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Hemşirelik Anabilim Dalı Psikiyatri Hemşireliği Bilim Dalı., Eskişehir.
- Diri, M. S. (2015). Ortaokul Öğretmenlerinin iş doyumlarının mesleki tükenmişlik düzeylerine etkisi (Aydın İli Örneği). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Aydın.
- Doğan, M.Y. ve Arslan, H. (2012). Hemşire ve ebelerin mesleki bilinç- örgütlenmeye yönelik görüşlerinin ve iş doyumlarının belirlenmesi. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 9 (3), (s.40-46)
- Engin, E. (1999). Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Yoğun Bakım Hemşirelerinin uyku düzen özellikleri ile iş doyum arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Gülay, H. E. (2006). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin iş doyum düzeylerinin araştırılması; Kocaeli il örneği. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Hickson, C. and Oshagbemi, T. (1999). The effect of age on the satisfaction of academics with teaching and research, International Journal of Social Economics, 26 (4), 537-544.

- Kale, F. (2007). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin iş doyumu ve tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Niğde.
- Mavi, L. (2008). Kütahya ilinde görev yapan beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyum düzeylerinin belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Kütahya.
- Mumcu, L. (2014). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin iş doyumu ve tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı. Trabzon.
- Oflaslı F. ve Erdem M. (2004). Denizli ilinde sahada çalışan ebelerde iş doyum düzeylerinin belirlenmesi. Hemşirelik Forumu Dergisi, 7, 54-60.
- PVSK (1934) Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu.
- Silah, M. (2001). Çalışma psikolojisi. Ankara: Selim Kitabevi.
- Tan, N. (2003). Anadolu Lisesi öğretmenlerinin iş doyumunu etkileyen etmenler (Ankara İli Örneği), (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yöneticiliği ve Denetçiliği Bilim Dalı, Ankara.
- Türkçapar, Ü. (2012). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin farklı değişkenler açısından iş doyumu düzeylerinin incelenmesi, Kahramanmaraş örneği (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü, Kahramanmaraş.
- Ünal, S., Karlıdağ, R., ve Yoloğlu, S. (2001). Hekimlerde tükenmişlik ve iş doyumu düzeylerinin yaşam doyumu düzeyleri ile ilişkisi, Klinik Psikiyatri, (4):ss.113-118.
- Varışlı, Y. (2010). İnşaat firmalarında çalışanların iş doyumu (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Adana.
- Yüksel, Ö. (2009). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin iş doyum düzeylerinin araştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

**TÜRKİYE’DE “KÖY ENSTİTÜLERİ” KONUSUNDA YAPILMIŞ
LİSANSÜSTÜ TEZLERİN NİCELİK VE NİTELİK YÖNLERİYLE
DEĞERLENDİRİLMESİ III (2016-2019)**

Özet

Erken Cumhuriyet döneminin kırsal kesime yönelik eğitim ve ekonomik kalkınma projesi olan “*Köy Enstitüleri*”, kuruluşundan günümüze kadar dikkat çeken bir olguya dönüşmüştür. Cumhuriyetin onuncu yılına gelindiğinde başarılı pek çok reform hareketinin yanında eğitim konusundaki bazı eksiklikler dikkat çekmekteydi. Bu eksikliklerin başında kırsal kesim vatandaşlarının eğitim sorunu gelmekteydi. Köy Enstitüleri ile köylünün eğitim yoluyla kalkındırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla başlatılan hazırlıkların ve deneme süreçlerinin ardından Köy Enstitüleri 1940 yılında kurulmuştur. Enstitüler zamanla çeşitli revizyonlara tabi tutulmuşlar, 1954 yılında İlköğretmen Okuluna dönüştürülmüşlerdir. Köy Enstitüleri konusunda pek çok araştırma eseri niteliğinde yayın yapılmıştır. Köy Enstitüsü mezunlarının yazdıkları kitaplar, bu kurumları doğru anlayabilmek için belirleyici niteliktedir. Diğer yandan Köy Enstitüleri ile ilgili olarak üniversitelerde Doktora ve Yüksek Lisans tezleri hazırlanmış; Enstitüler çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Bu konu ile ilgili ilk Doktora tezi Amerika Birleşik Devletleri’nde Fay Kirby tarafından 1962 yılında Columbia Üniversitesi’nde hazırlanmış daha sonra “*Türkiye’de Köy Enstitüleri*” adıyla yayımlanmış olan çalışmadır. Konunun Türk üniversitelerinde ilk kez lisansüstü seviyede ele alınması ise Hüseyin Akyüz’ün 1977 yılında “*Türk Eğitiminde Köy Enstitüleri Denemesi Üzerine Bir Araştırma*” başlıklı Doktora tezi ile olmuştur. Günümüze gelen kadar Köy Enstitüleri konusunda hazırlanmış 104 lisansüstü tez tespit edilmiştir. Başlangıçtan 2016 yılına kadar olan tezler daha önce incelenerek yayımlanmış olup bu çalışmada 2016 yılından 2019 yılına kadar hazırlanmış olan lisansüstü tezler ele alınmıştır. Sadece eğitim yönüyle değil toplumsal, ekonomik ve siyasal yönleriyle de etkili olan Köy Enstitüleri’nin objektif biçimde ele alınıp tespit edilmeye çalışılmıştır. Köy Enstitüleri konusunda çok sayıda lisansüstü düzeyde tez hazırlanmış olmasına rağmen bu çalışmaların çoğunda bilimsel kıstaslara uygunluk ve nesnellik yönlerinin oldukça zayıf olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, Eğitim, Fay Kirby, Doktora Tezi, Yüksek Lisans Tezi.

EVALUATION OF THE POSTGRADUATE THESIS CONCERNING “VILLAGE INSTITUTES” MADE IN TURKEY IN TERMS OF QUANTITY AND QUALITY ASPECTS III (2016-2019)

Abstract

“*Village Institutes*”, the educational and economic development project for the countryside of the early Republican period, has become a remarkable phenomenon from its establishment to the present day. By the tenth year of the Republic, there were many reform movements that had been achieved, as well as some shortcomings in education. One of these shortcomings was the problem of education of rural citizens. With the Village Institutes, it is aimed to develop the peasant through education. After the preparations and trial processes initiated for this purpose, Village Institutes were established in 1940. The institutes were subjected to various revisions over time and were converted into primary schools in 1954. Many research works have been published on Village Institutes. The books written by the graduates of the Village Institute are decisive in understanding these institutions correctly. On the other hand, Doctoral and Master’s thesis were prepared in universities related to Village Institutes; Institutes are covered in various aspects. Her first Doctoral thesis on this subject was prepared by Fay Kirby at Columbia University in 1962 in the United States and later published as “*Village Institutes in Turkey*”. The first time the subject was addressed at the graduate level in Turkish universities was with Huseyin Akyüz’s PhD thesis titled “*A Research on Village Institutes Experiment in Turkish Education*” in 1977. To date, 104 postgraduate thesis on Village Institutes has been identified. The thesis from the beginning to 2016 has been reviewed and published before and the graduate thesis prepared from 2016 to 2019 is discussed. It has been tried to be objectively addressed and identified by the Village Institutes, which are effective not only in terms of education but also in social, economic and political aspects. Although numerous postgraduate thesis on Village Institutes have been prepared, in most of these studies, compliance with scientific criteria and objectivity aspects have been evaluated as very poor.

Keywords: Village Institutes, Education, Fay Kirby, PhD Thesis, Master’s Thesis.

Giriş

Köy Enstitüleri, yeni kurulan Türk devletinin modernleşme enstrümanlarından biri olan eğitimin, kırsal kesime yönlendirilmesinde etkili olmuş önemli bir projedir. Kırsal kesim

vatandaşlarının ekonomik kalkınma süreçlerinin eğitim yoluyla gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Dünyanın pek çok ülkesinde daha önce uygulamaya geçilmiş olan sistemde eğitim “iş içinde, iş aracılığıyla” ele alınmış ve kültür derslerinin yanında tarım ve teknik derslerin uygulamalı eğitimine yer verilmiştir. Atatürk döneminin Maarif Vekili Saffet Arıkan tarafından başlatılan Eğitim Projesi ardından Köy Öğretmen Okulları açılmış ve İzmir Kızıllıçlı, Eskişehir Çifteler, Kastamonu Gököy ve Trakya Kepirtepe’deki uygulamalar başarılı görülerek 17 Nisan 1940 tarihinde çıkarılan kanunla Maarif Vekili Hasan- Âli Yücel döneminde resmen kurulmuştur. Enstitülerdeki işleyişte karşılaşılan çeşitli aksaklıklar ve dönemin siyasi gelişmelerine bağlı olarak 1954 yılında İlköğretmen Okulu’na dönüştürülmüştür. Bu süreçte ortaya çıkan problemlerin çözülmeye çalışıldığı söylenebilir. Köye nitelikli öğretmen yetiştirilemediği ve öğretmenlerin kültür yönünden zayıf oldukları eleştirileri dolayısıyla uygulama dersleri azaltılıp kültür dersleri arttırılmıştır. Ayrıca Köy Enstitüleri’nde sol ideolojinin hâkim olduğu “komünist” yetiştirildiği söylemlerine de sıkça rastlanmaktaydı.²

Kuruluşundan günümüze gelinceye değin ilgi çeken Köy Enstitüleri ile ilgili çok sayıda yayın yapılmış; zengin bir literatür oluşmuştur. Köy Enstitülerinden mezun olanlar çıkardıkları kitap, gazete ve dergilerle bu konuyu gündemde tutmuşlardır. Köy Enstitüleri konusundaki ilk akademik çalışma Fay Kirby tarafından hazırlanan Doktora tezidir. “Türkiye’de Köy Enstitüleri” adıyla yayımlanan eserde Kirby, Enstitüleri yerinde görüp değerlendirmesi yönüyle önemli bir çalışmaya imza atmış fakat genel olarak Enstitülerde görülen eksiklikleri yok sayarak idealize etmiştir.³ Türkiye’de ilk olarak 1977 yılında Köy Enstitüleri konusunda lisansüstü düzeyde çalışmaya rastlanırken son yıllarda bu konudaki tezlerin sayısının oldukça arttığı saptanmıştır. Sayısı artmış olan lisansüstü tezlerin bilimsel kıstaslara uygun olup olmadıklarının ortaya konması gerekmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı öğretmen yetiştirme ve eğitim tarihi konusunda Türkiye’de tüm yılların en çok öne çıkan konusu olan Köy Enstitüleri’nin (Şahin, Çetinoğlu ve Ayvaz, 2013: 504) lisansüstü seviyedeki çalışmaların nicelik ve nitelik yönleriyle değerlendirilmesidir. 2016 yılından 2019 yılına kadar tespit edilmiş olan lisansüstü tezler ele alınmıştır. Elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. “İçerik analizi ağırlıklı olarak yazılı ve görsel verilerin analiz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir.” (Silverman, 2001, akt. Özdemir, 2010, s.335).

² Ayrıntılı bilgi için Bkz., Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri*, İstanbul 2013.

³ Bkz., Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, Yayına Haz. Engin Tonguç, Ankara 2000.

Önceki çalışmalarla 2016 yılına Köy Enstitüleri ile ilgili hazırlanmış olan lisansüstü tezler incelenmişti.⁴ Çalışmanın yıllara göre bölünmesi makalelerin kelime sayısı ile sınırlandırılması zorunluluğundan kaynaklanmıştır. Bu makalede de aynı yöntem kullanılmıştır: YÖK Ulusal Tez Merkezi internet sitesinde yapılan taramada; Tarama terimi “*Köy Enstitüleri*, Aranacak alan “*Tez adı*”, İzin durumu “*Tümü*”, Tez türü “*Tümü*” işaretlendikten sonra karşılaşılan tezler değerlendirilmiştir. Daha geniş taramayla eğitim ve öğretim alanında konumuzun dışında çok sayıda tezle karşılaşıldığından böyle bir daraltma yöntemi seçilmiştir. Fakat bu taramanın da dışında kalabilecek tezler olabileceği düşüncesiyle tek tek Köy Enstitüleri’nin adı yazılmak suretiyle; örneğin “*Kızılçullu Köy Enstitüsü*” gibi, yeni taramalarla konu ile ilgili Tez Merkezinde bulunan hiçbir tezin gözden kaçmamasına dikkat edilmiştir (Koç, 2020, s.18).

Tezler incelenirken nicelik yönünden sayfa sayısına, kullanılan kaynakçaya, temel kaynaklara ulaşıp ulaşılmadığına, önceki tezlerden özellikle lisansüstü seviyedeki en üst aşama olarak kabul edildiğinden Doktora tezlerine yer verilip verilmediğine dikkat edilmiştir. Doktora tezi daha sonra kitap olarak aynı adla ya da benzer bir adla yayınlanmışsa, tez ya da kitap fark etmeksizin esere başvurulup vurulmadığına bakılmıştır. Tezlerin bazılarında konunun oldukça yüzeysel bir şekilde ve yetersiz kaynakça ile işlenmesi, üstelik elektronik erişime kısıtlı olması, bu yönde bir araştırmanın gerekliliğine yol açmıştır. Ancak Türkiye’deki Köy Enstitüleri konusunda hazırlanmış ilk tez olan Hüseyin Akyüz’ün “*Türk Eğitiminde Köy Enstitüleri Denemesi Üzerine Bir Araştırma*” adlı Doktora tezi, bu kriterin dışında bırakılmıştır. Çünkü Doktora tezine erişimin oldukça geç tarihlerde mümkün olduğu ihtimali buna yol açmıştır. Makale hazırlığı sırasında ilgili tezin YÖK Ulusal Tez Merkezi sistemine dahil olma tarihinin 25 Şubat 2015 olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu da tahminimizi doğrular niteliktedir. Günümüzde Hüseyin Akyüz’ün Doktora tezine Ulusal Tez Merkezinde ulaşmak mümkünse de daktilo ile yazıldığı görülen tez okunabilir ve anlaşılır olmaktan uzak durumda olduğundan araştırmacıların Akyüz’ü referans göstermeleri dışlanmıştır. Diğer yandan Köy Enstitüleri denince akla ilk gelen isim olan Fay Kirby’nin tez çalışmalarındaki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

⁴ Bkz., Koç, “Türkiye’de ‘Köy Enstitüleri’ Konusunda Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Nicelik ve Nitelik Yönleriyle Değerlendirilmesi (2010’a Kadar)”, *Tarihyazını*, C: II, Sayı: 1, 2020, ss.13-36; “Türkiye’de ‘Köy Enstitüleri’ Konusunda Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Nicelik ve Nitelik Yönleriyle Değerlendirilmesi II (2010-2015)”, *Tarihyazını*, C: III, Sayı: 2, 2021, ss.222-239.

Diğer yandan tez çalışmalarında Tez danışmanı ve Jüri üyelerinin görev ve sorumlulukları metodoloji, objektiflik kriterleri ve intihal⁵ gibi hususlara yönelik olarak çalışmanın akademik olgunluğa yaklaşmasını sağlamak olduğundan tez danışmanlarına da değinilmiştir. Yüksek Lisans ve Doktora tezleri belirli kavramlara, kuramlara ve metodolojik temellere dayanan geçerli ve güvenilir araştırmalar olarak kabul edilmektedir. Ancak alanın uzmanlarından oluşan jüri onayı ile kabul edilen bilimsel araştırmalar olmasına karşın tez çalışmalarının önemli bir bölümünde metodolojik hataların ve sorunların olduğu tespit edilmektedir (Erkul ve Kanten, 2019, s.30).

2016-2019 yılları arasında hazırlanmış olan Lisansüstü tezler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

	YILI	YAZARI	ÜNİVERSİTE	KONUSU	TÜRÜ	SAYFA SAYISI	İZİN DURUMU
1.	2016	Volkan Nom	İstanbul Bilgi Üniversitesi	Siyasal Bilimler	Yüksek Lisans	99	Erişilebilir
2.	2016	Candaş Can	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Doktora	265	Erişilebilir
3.	2016	Esra Mindivanlı Akdoğan	Atatürk Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Doktora	252	Erişilebilir
4.	2017	Hüseyin Tansu Aksu	İstanbul Aydın Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	194	Erişilebilir
5.	2017	Melis Akay	Adnan Menderes Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	157	Erişilebilir
6.	2017	Efraim Ezgin Çelik	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	176	Erişilebilir
7.	2017	Ezgi Kaplan	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	Şehircilik ve Bölge Planlama	Yüksek Lisans	119	Erişilebilir
8.	2017	Arif Özdemir	Dicle Üniversitesi	Mimarlık	Yüksek Lisans	328	Erişilebilir

⁵ İntihal, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanmış olan güncel Türkçe sözlüğe göre “Aşırma” anlamına gelmektedir, Bkz., <https://sozluk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 19.12.2021.

8.	2017	Erkan Can	Akdeniz Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	112	Erişilebilir
10.	2017	Nilgün Bulgan	İstanbul Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	128	Erişilebilir
11.	2018	Halime Yeşil	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Tarih-Türk İnkılap Tarihi	Yüksek Lisans	174	Erişilebilir
12.	2018	Cenk Mısırlıoğlu	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	92	Erişilebilir
13.	2018	Talip Kurşuncu	Aksaray Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	255	Erişilebilir
14.	2018	Serkan Almalı	Mersin Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	147	Erişilebilir
15.	2018	Emir Yeganeh	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	91	Erişilebilir
16.	2018	Serhan Atabey	Yozgat Bozok Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı	Yüksek Lisans	132	Erişilebilir
17.	2019	Murat Karaca	Kafkas Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	185	Erişilebilir
18.	2019	Gözde Çavdar	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	177	Erişilebilir
19.	2019	Melek Ayaz	Trabzon Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	183	Erişilebilir
20.	2019	Hakan Özen	Giresun Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	187	Erişilebilir
21.	2019	Ebru Kubat	Uludağ Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	128	Erişilebilir
22.	2019	Emre Karadeniz	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Mimarlık	Yüksek Lisans	226	Erişilebilir
23.	2019	Kerim Koray Berktaş	Yıldız Teknik Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	120	Erişilebilir
24.	2019	Derya Tosun	Dokuz Eylül Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	279	Erişilebilir
25.	2019	Hüseyin Bozdağ	Dokuz Eylül Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	354	Erişilebilir

26.	2019	Azime Aladağ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Mimarlık	Yüksek Lisans	294	Erişilebilir
27.	2019	Ali Kiriktaş	Atılım Üniversitesi	Siyasal Bilimler	Yüksek Lisans	123	Erişilebilir
28.	2019	Selami Çelik	Giresun Üniversitesi	Siyasal Bilimler	Yüksek Lisans	168	Erişilebilir
29.	2019	Erkal Köroğlu	Kastamonu Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı	Yüksek Lisans	237	Erişilebilir
30.	2019	Merve Yüksel	Karabük Üniversitesi	Ekonomi	Yüksek Lisans	121	Erişilebilir
31.	2019	Özlem Güldal	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	Tarih-Türk İnkılap Tarihi	Yüksek Lisans	141	Erişilebilir
32.	2019	Tülay Gökdemir	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	Tarih	Yüksek Lisans	211	Erişilebilir
33.	2019	Fevzi Özgür Altın	Atılım Üniversitesi	Kamu Yönetimi	Yüksek Lisans	122	Erişilebilir
34.	2019	Emin Caner Işkın	İstanbul Arel Üniversitesi	Sosyoloji	Yüksek Lisans	83	Erişilebilir
35.	2019	Mümin Erdem Akdoğan	Bahçeşehir Üniversitesi	Eğitim ve Öğretim	Yüksek Lisans	105	Erişilebilir
36.	2019	Cansın Mercanoğlu	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Şehircilik ve Bölge Planlama	Yüksek Lisans	169	Erişilebilir

Tezlerin Kronolojik Veri Analizleri

(NOM, 2016) Prof. Dr. Ayhan Kaya danışmanlığında Volkan Nom “*The Role of the State and Political Elite on the Lives of Citizens in Israel and Turkey: A Comparative Anaysis of the Kibbutz and the Village Institutes / İsrail ve Türkiye’de Devletin ve Siyasi Seçkinlerin Vatandaşlar Üzerindeki Rolü: Kibbutz Toplulukları ve Köy Enstitüleri’nin Karşılaştırmalı Analizi*” adlı Yüksek Lisans tezini İstanbul Bilgi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında, 2016 yılında tamamlanmıştır.

99 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 60 civarında İngilizce ve Türkçe kaynak kullanılmış, Fay Kirby'den yararlanılmış fakat Türkiye'de yapılmış olan hiçbir Doktora tezine yer verilmemiştir. Nom, Kibbutz ve Köy Enstitüleri'nin farklı kurumlar olduğunu belirterek karşılaştırmalı analizini yapmıştır.

(CAN, 2016) Doç. Dr. İlhan Aksoy danışmanlığında Candaş Can tarafından "*Hegemonya ve Karşı- hegemonya İnşasında Eğitimin Rolü: Köy Enstitüleri ve İmamhatip Okulları Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz*" adlı Doktora tezini Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında, 2016 yılında tamamlamıştır. 265 sayfadan oluşan Doktora tezinde 312 civarında kaynaktan yararlanılmıştır.

Çalışmada Fay Kirby'e yer verilirken Türkiye'de yapılan Doktora tezlerinden Erçelebi, Bahadır, Ilgaz, Koç, Aytemur, Uz, Ateş, Eser, Kanbolat ve Demirkaya Güler'den hiçbirine başvurulmadığı görülmüştür.

Can, tezinde ideoloji, hegemonya ve eğitim, modernizm ve tarihsel süreçleri sayfa 153'e kadar ele almış, sayfa 153'ten 223'e kadar hegemonik birer aygıt olarak Köy Enstitüleri ve İmamhatip Okullarına yaklaşık olarak 80 sayfa ayırmıştır. Yani bu Doktora tezinde de kavramlar ve tarihsel arka plana asıl konudan daha fazla yer verildiği tespit edilmiştir.

(MİNDİVANLI AKDOĞAN, 2016) Prof. Dr. Ali Sinan Bilgili danışmanlığında Esra Mindivanlı Akdoğan "*Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi*" başlıklı Doktora tezini Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında, 2016 yılında tamamlanmıştır.

252 sayfadan oluşan Doktora tezinde 164 civarında yazılı kaynağa ve 9 sözlü kaynağa başvurulmuştur. Daha önce yapılmış Doktora tezlerinden sadece Ahmet Emre Ateş'in ve Nurgün Koç'un eserlerine yer verilmiş, Köy Enstitüleri ile ilgili diğer Doktora tezlerine yer verilmemiştir. "*Çalışılan Konu ile İlgili Yapılan Çalışmalar*" alt başlığı ile Köy Enstitüleri konusunda yazılan kitaplar, makaleler ve tezlere yer verilirken, bu konudaki en önemli çalışmalardan biri olduğu belirtilen Fay Kirby'e yer verilmiş, Türkiye'de farklı bakış açılarıyla yapılmış Yüksek Lisans ve Doktora tezleri olduğu ifade edildikten sonra sadece Ahmet Emre Ateş'in Doktora tezine yer verilmiş, diğerleri hakkında bilgi verilmediği gibi, bunun sebebi de belirtilmemiştir.

“2.1.4.1. Köy Enstitüleri fikri hazırlık dönemi” (s.19) alt başlığında olduğu gibi tezimizle birebir benzeşen yazımlar olduğu tespit edilmiştir. Yine de çalışmamıza verilen referansları göz önünde bulundurarak bu durumu yok saymayı tercih ettik. Fakat Esra Mindivanlı Akdoğan yaptığı alıntılarda genellikle olumlu tarafları göstermiş bizim kaynaklarla öne sürdüğümüz karşıt görüşleri yok saymıştır. Zaten çalışmanın bütününde genel olarak Köy Enstitüleri'nin olumlu yanlarını gösteren bir tutum sergilendiğinden objektivite yakalanamamıştır.

Doktora tezinde ele alınan konular neredeyse “*Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri*” Doktora tezi ile aynıdır: Enstitülerde köy, köycülük, kuruluş, öğrenci seçimi, gündelik yaşam, öğretim programları, Tarih dersi vb. Esra Mindivanlı Akdoğan tarafından hazırlanan Doktora tezinin farklı olan kısmı ise yalnızca Köy Enstitüleri'nde uygulanan Tarih ve Yurttaşlık Eğitimi derslerinin günümüz Milli Eğitim programlarıyla karşılaştırıldığı kısımlarıdır ki yaklaşık 20 sayfada yer verilmiştir (s.156-178). Bu da bir makale içeriği olarak düşünülebilir.

(AKSU, 2017) Hüseyin Tansu Aksu, “*İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Köy Enstitüleri Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi*” adlı Yüksek Lisans tezini Yrd. Doç. Dr. Aylin Sözer Çapan danışmanlığında İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalında 2017 yılında tamamlamıştır.

194 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 211 civarında kaynaktan yararlanılmıştır. Daha önce hazırlanmış olan Doktora tezlerinden Ilgaz, Demirkaya Güler, Can'a yer verilmemiş; Erçelebi, Bahadır, Aytemur, Uz, Ateş, Eser, Kanbolat, Mindivanlı Akdoğan Koç'un tezlerinden faydalanılmıştır. Kirby'e yer verilmiştir.

Araştırmanın evreninin Balıkesir Susurluk ilçesinde 2015- 2016 öğretim yılı ikinci yarısında görev yapan tüm sınıf öğretmenlerini kapsadığı ve 221 öğretmene ulaşıldığı belirtilmiştir. Sınıf Öğretmenlerinin Köy Enstitülerine dair farkındalıklarının ortaya çıkarılmasına yönelik önemli bir çalışma yapıldığı görülmüştür. Fakat kaynak göstermede (APA) sayfa numarasının verilmemiş olması önemli bir yöntem eksikliğidir. Sonuç kısmının anket tekniğine boğulmuş olması dolayısıyla elde edilen verilerin anlaşılmasının zorlaştırıldığı söylenebilir.

(AKAY, 2017) Yrd. Doç. Dr. Adil Adnan Öztürk danışmanlığında “*Köy Enstitülerinde Yetişen Kadın Öğretmenlerin Türk Toplumuna Etkileri*” başlıklı Yüksek Lisans tezini Melis Akay, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalında, 2017 yılında tamamlamıştır. 157 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 4'ü sözlü kaynak, 145 civarında yazılı kaynak kullanılmıştır. Kaynakça kısmında konu ile ilgili birkaç Yüksek Lisans

tezine başvurulup, Türkiye’de hazırlanan hiçbir Doktora tezine başvurulmadığı; Fay Kirby’e yer verildiği görülmüştür.

Melis Akay tarafından tez metninin yarısında klasik Köy Enstitüleri bilgilerinin yüzeysel biçimde işlendiği, diğer yarısında kız öğrencilere yer verildiği görülür. Tezde eleştirel bakış açısına ve nesnellige rastlanamamış, kız öğrencilerin gerek öğrenci iken gerekse mesleğe atandıktan sonra yaşadıkları zorluklara yer verilmemiştir.

(ÇELİK, 2017) Efraim Ezgin Çelik tarafından Doç. Dr. Osman Çekiç danışmanlığında “*Köy Enstitülerinin Kuruluşunun Eğitim Planlaması Aşamaları Açısından Analizi*” başlıklı Yüksek Lisans tezi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalında, 2017 yılında tamamlanmıştır.

176 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 152 civarında kaynaktan yararlanılmıştır. Efraim Ezgin Çelik, 250’nin üzerinde yayından faydalanarak tezini yürüttüğünü belirtse de 152 civarında kaynaktan yararlandığı görülmüştür. Kaynakçada Doktora tezlerinden “*Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri*”ne yer verilmiş olsa da dikkatli biçimde incelendiğinde metin içinde referansa rastlanmamıştır. Ayrıca, Kirby’nin eserine yer verilmiş fakat Türkiye’de yapılmış hiçbir Doktora tezine başvurulmamıştır.

Efraim Ezgin Çelik, Köy Enstitüleri’nin kurulduğundan beri yanlı bakış açılarıyla ele alındığını belirttikten sonra Düziçi Köy Enstitüsü’nün devamı niteliğinde olan bir okuldan mezun olduğundan kendisinin de araştırma konusunu seçerken yanlı bir tutum izlediğini söylemiş, bilimsel etik gereği araştırma esnasında nesnel davrandığını ifade etmiştir. Devamında da bugüne kadar Köy Enstitüleri ile ilgili yazılmış kitap, tez, makale vb. için “*tamamı araştırmacının bakış açısına göre şekillendirilmeye çalışılmış ya da o şekilde yorumlanmıştır*” (s.139-140) diyerek literatür taramasındaki en büyük zorluğun bu yayınların nötralize edilmesi olduğunu ifade etmiştir.

Diğer yandan sayfa 35’e kadar yöntem, kavramlar vb. üzerinde durulmuş, daha sonra asıl konuya geçilmiş ve (sayfa 35-126) arasında konu ele alınmıştır. Köy Enstitüleri’nin kuruldukları yerler, okul sayısı, köy ve köylü kalkınması, bütçe, uygulama aşamasında karşılaşılan güçlükler vb. konular ele alınmıştır. Koç’un Doktora tezinde incelediği konuların sınırlı kaynakça ile bazı tablolara ve istatistiki verilere yer verilerek yeniden ele alınmaya çalışıldığı görülmüştür.

(KAPLAN, 2017) Prof. Dr. Hürriyet Gülsün Ögdül danışmanlığında, Ezgi Kaplan tarafından “Cumhuriyet Dönemi'nde Kırsal Kalkınma Politikaları Örnek Bir Model: Köy Enstitüleri” başlıklı Yüksek Lisans tezi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Planlama Bilim Dalında, 2017 yılında tamamlanmıştır.

119 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 78 civarında kaynakçadan yararlanılmıştır. Fay Kirby'den yararlanılmış, Türkiye'de yapılan Doktora tezlerinde sadece Hasan Erçelebi'nin çalışmasına yer verilmiştir.

Yüksek Lisans tezinde Köy Enstitüleri'nin kırsal kalkınmaya etkileri bakımından değerlendirileceği belirtilmiş olsa da ancak sayfa 51'de “Kırsal Kalkınma Rolü Bakımından Köy Enstitüleri” başlığıyla ana konuya girilmiş, yaklaşık 40 sayfa (s.51-90 arası) ele alınmıştır. Köy Enstitüleri'nin kuruluşlarına ve öğrenci sayılarına vb. birer paragraf fotoğraflarla yer vermenin ve kronolojiden uzak bilgileri alt alta koymanın dışında Ezgi Kaplan'ın tezinde yeni bir argümana rastlanmamıştır. Bu yönüyle tez literatüre hiçbir katkı sağlamadığından ve yeni bir bakışı getirmediğinden hangi gerekçelerle kabul edildiği de anlaşılamamıştır.

(ÖZDEMİR, 2017) Yrd. Doç. Dr. Emine Dağtekin danışmanlığında, “Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü Koruma ve Kullanım Durumu” başlıklı Yüksek Lisans Tezi Arif Özdemir tarafından Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Mimari Koruma ve Restorasyon Bilim Dalında, 2017 yılında tamamlanmıştır.

328 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 165 civarında kaynak kullanılmıştır. Daha önce yapılmış olan Doktora tezlerinden Erçelebi ve Koç'a yer verilmiş; Kaynak özetleri kısmında Ziyet Bahadır'ın çalışmasından söz edilmiştir. Ilgaz'ın Doktora tezinin dışındaki bir çalışmasına başvurulmuş; Ateş, Aytemur, Uz, Eser, Kanbolat, Demirkaya Güler ve Mindivanlı Akdoğan'ın Doktora tezlerine yer verilmemiştir. Kirby'in eserinin dört farklı baskısına birden yer verilmiştir.

Arif Özdemir tarafından hazırlanan Yüksek Lisans tezinde ilk bölümlerde Köy Enstitüleri hakkında genel bilgi verildikten sonra Akçadağ Köy Enstitüsü yerleşimi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Sadece Akçadağ Köy Enstitüsü ile birlikte diğer Köy Enstitüleri'nin günümüzdeki durumları ile ilgili de araştırma yapılmış, resmi yazışmalarla bugünkü durumları tespit edilmiştir. Mimari açıdan özgün bir çalışma elde edilmiştir. Yrd. Doç. Dr. Emine Dağtekin

danışmanlığında Arif Özdemir tarafından hazırlanmış olan Yüksek Lisans tezi Köy Enstitüleri yapılarının mimari yönüyle değerlendirilmesi açısından son derece önemlidir.

(CAN, 2017) “*Kuruluşundan Günümüze Aksu Köy Enstitüsü*” adlı Yüksek Lisans tezi Erkan Can tarafından, Prof. Dr. Günseli Orhon danışmanlığında Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalında, 2017 yılında tamamlanmıştır.

112 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 77 civarında kaynaktan yararlanılmıştır. Doktora tezlerinden Erçelebi ve Eser’in dışındaki çalışmalara yer verilmemiş; Kirby’den yararlanılmıştır. Hasan Ali Dursun ve Mehmet Öztürk adlı Köy Enstitü mezunu öğretmenlerin bilgisine başvurulduğu belirtilmişse de Kaynakçada gösterilmemiştir.

Metin içinde pek çok paragrafta sayfalarca dipnot verilmediği tespit edilmiştir (örneğin sayfa 36-38 arası). Giriş, yöntem, ek belgeler vb. kısımları çıkarıldığında asıl konuya (sayfa 18 ile sayfa 67) arasında değinildiği görülmüştür. Gerek Köy Enstitüleri’nin gerekse çalışma konusu olarak seçilmiş olan Aksu Köy Enstitüsü’nün yeterince ve kapsamlı olarak ele alınmadığı görülmüştür. Aksu Köy Enstitüsü’nün İlköğretmen Okulu, Anadolu Lisesi vb. şeklindeki devamlılığı üzerinde durulması önemli olmuşsa da bu sürekliliğin getirdiği benzerlikler ve farklılıkların yeterince değerlendirilmediği tespit edilmiştir. Özgün çalışma konusu, yüzeysel biçimde tamamlanmıştır.

(BULGAN, 2017) “*Pragmatizmin Eğitime Uygulanışı ve Köy Enstitüleri Modeli*” başlıklı Yüksek Lisans tezi Doç. Dr. Nazlı İnönü danışmanlığında Nilgün Bulgan tarafından İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalında, 2017 yılında tamamlanmıştır.

128 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 17 civarında kaynaktan yararlanılmıştır. Bunlardan biri Tarık Akan yönetmenliğindeki “Köy Enstitüleri Bir Meçhul Öğretmen” adlı belgesel filmin DVD’si olarak belirtilmiştir. Yüksek Lisans tezinde daha önce tamamlanmış olan Doktora tezlerinden hiçbirine yer verilmemiş; Kirby’e başvurulmuştur. Türkiye’de hazırlanmış Doktora tezlerinin hiçbirine başvurulmayıp film DVD’sine başvurulması önemli bir yöntem sorunudur. Sadece Kirby’in eserinin seçilerek diğerlerine yer verilmemesi konuya bilimsel değil ideolojik saiklerle yaklaşıldığını düşündürmektedir. Üç Bölümden oluşan Yüksek Lisans tezinin içindekiler kısmı aşağıdaki gibidir:

Birinci Bölüm

1. Pragmatizm	
1. 1. Charles Sanders Pierce	5
1. 2. William James	17
1. 3. John Dewey	28
İkinci Bölüm	
2. Pragmatist Eğitim Felsefesi	
2. 1. Dewey'nin Eğitim Felsefesi	37
Üçüncü Bölüm	
3. Pragmatist Eğitimin Türkiye'de Uygulanışı	
3.1. Köy Enstitüleri	64
Sonuç.....	81
Kaynakça	84
Ek.....	85

Pragmatizm ve Pragmatist Eğitim Felsefesine ayrılan ilk iki bölüme 60 sayfada yer verilmiş, bunun Köy Enstitüleri'ndeki uygulamasına yani tezin asıl konusuna sadece 17 sayfada değinilmiştir. Bütün bölümlerde yöntem hataları yapılmış, ara başlıklara yer verilmemiş, sayfalarca dipnot kullanılmamış ya da aynı referans bilgisi tekrar edilmiştir. Tezin tamamı bu şekilde olduğundan örnek göstermeye gerek duyulmayarak içindekiler kısmının gösterilmesiyle yetinilmiştir. Jüride yer alan Danışman Doç. Dr. Mahbube Nazlı İnönü, Doç. Dr. A. Ayhan Çitil, Doç. Dr. Yücel Yüksel, Yrd. Doç. Dr. Özgüç Güven, Yrd. Doç. Dr. Vedat Kamer'in oybirliği ile kabul ettikleri Yüksek Lisans tezinin, bilimsel kıstasların çok uzağında olduğu görülmüştür.

(YEŞİL, 2018) Prof. Bünyamin Kocaoğlu danışmanlığında, Halime Yeşil tarafından "*Türkiye'de Köy Enstitülerinin Kapatılma Süreci ve Demokrat Parti'nin Eğitim Anlayışı*" başlıklı Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında, 2018 yılında tamamlanmıştır.

174 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 74 civarında yazılı, 2 sözlü kaynaktan yararlanılmıştır. Nurgün Koç'un Doktora tezine başvurulmuş, başka hiçbir Doktora tezine yer verilmemiştir. Fay Kirby'den yararlanılmıştır.

“Köy enstitüleri üzerine bugüne değin birçok araştırma yapılmış, kitaplar, anılar ve makaleler yayınlanmıştır. Fakat köy enstitülerinin son dönemi ve kurulan DP'nin eğitim siyaseti üzerine yapılan çalışmalar, oldukça sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla tarafımdan yapılan mevcut çalışmada bu konu ile ilgili bilgiler derinlemesine araştırılıp, problemin tüm yönlerinin ele alınması hedeflenmiştir.” (s.3) şeklinde çalışmanın amacı belirtilmiş olsa da 148 sayfalık metnin ancak (119 ile 148 sayfaları arasında) Demokrat Parti dönemi eğitim politikalarına değinilmiştir. Bu da tez başlığı ile içeriği arasındaki uyumsuzluğu açıkça göstermektedir. Başlıkta vaat edilen içerikte yerine getirilememiştir.

Kuruluş öncesi durum, Köy Muallim Mektepleri, eğitim kursları, kuruluş, öğretim programları vb. üzerinde yüzeysel ve yeni bir bilgi ekleyemeden durulmuş, daha sonra Köy Enstitüleri'nin kapatılması ve Enstitülere yönelik eleştirilere geçilmiştir. Enstitüleri inceleyen müfettişlerin görüşleri muhafazakâr ve karşıt çevrelerin eleştirileri olarak gösterilmiş, genel olarak Enstitülere yönelik tarafsız tutum takınılamadığı tespit edilmiştir.

Halime Yeşil'in, kaynak göstermede titiz davranmadığı tespit edilmiştir. Örneğin;

“Hasanoğlan Köy Enstitülerine Yönelik Soruşturmalar” başlığı altında “Ferit Oğuz Bayır, Köy Enstitülere yönelik karşılaşmış olduğu şüpheli sözleri şöyle anlatmıştır: ‘Köyü, sizler nereye götürmek istiyorsunuz?...’ (s.79-80) paragrafı ile başlayan ve devam eden bilgiler Koç'un Doktora tezinden alınmış olmasına rağmen (Türk Kültür...s. 407) gösterilmemiştir. Koç'tan alıntı yapıldığı dipnot 449'da bildirilen sayfaya gidildiğinde ise Koç'un işaret edilen sayfada (s.178) böyle bir bilgi vermediği görülmüştür. Tespit edilen bu ve benzeri durumlar bilgi aktarımında bilerek ya da dikkatsizlikle yapılan hatalar aynı zamanda yanlış bilgi aktarımına da yol açtığından kabul edilmesi mümkün olmayan ciddi yöntem sorunlarıdır. Ayrıca kaynakları fazla göstermeye yönelik olarak kullanılmayan kaynakları kullanmış gibi yapmak da etik ihlali içermektedir. Bu ve benzeri durumlar metodoloji sorununu barındırdığı gibi okuyucuyu yanıltmaya yönelik olduğundan akademik etik ihlalinin de içinde barındırmaktadır.

(MISIRLIOĞLU, 2018) Yrd. Doç. Dr. Ali Üremiş danışmanlığında Cenk Mısırlıoğlu tarafından *“Köy Enstitüleri Hakkında Değerlendirmeler (1940- 1950)”* başlıklı Yüksek Lisans

tezi Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında, 2018 yılında tamamlanmıştır.

92 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 86 civarında kaynak kullanılmıştır. Daha önce hazırlanmış olan Doktora tezlerinden sadece Koç'a başvurulmuş, diğerlerine yer verilmemiştir. Fay Kirby'nin eserine yer verilmiştir.

Önsözde, *“Başta eğitim olmak üzere sosyal, ekonomik vb. alanları da etkilemiş bulunan Köy Enstitüleri, objektif ve bilimsel ölçütlerle değil çoğunlukla taraflı ve siyasi hatta ideolojik yaklaşımların gölgesinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu kurumlarla ilgili bunca bilimsel faaliyet gerçekleştirilmesine rağmen birbirleriyle çelişen görüşler devam etmektedir.*

Bahsedilen kurumlar hakkında kaynaklar ve olumlu görüşler pek çok olduğu halde konuyla ilgili bilgilerin değerlendirilmesi esnasında karşılaşılan önemli sıkıntılardan birisi, meşhur Amerikalı eğitimci Dewey'nin, “hayalindeki okullar; Türkiye'de kurulmuştur.” dediği Köy Enstitülerinin kapatılmasına niçin ihtiyaç duyulduğu sorusunun, hâlâ muğlaklığını sürdürmesidir.... bir başka ifadeyle buraların durduk yerde kapatılıp kapatılmadıkları hususu aydınlatılmaya çalışılacaktır.” şeklinde Yüksek Lisans tezinin amacı belirtilmiştir.

Metnin hacmi olan yaklaşık 67 sayfada ve yukarıda gösterilen kaynakça ile amaçta belirlenen majör hedeflere ulaşamayacağı aşikârdır. Üstelik bu sorulara yanıt aramak için tamamlanmış olan Doktora tezlerine başvurulmaması da ayrıca önemli bir yöntem sorunudur. Bu nedenlerle Yrd. Doç. Dr. Ali Üremiş danışmanlığındaki Cenk Mısırlıoğlu'nun tez çalışmasının hangi gerekçelerle kabul edildiği akademik merak konusudur.

(KURŞUNCU, 2018) Doç. Dr. İsmail Akbal danışmanlığında Talip Kurşuncu tarafından hazırlanan *“Köy Enstitüleri Projesi ve Bir Örneklem Olarak Pazarören Köy Enstitüsü”* başlıklı Yüksek Lisans tezi Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında, 2018 yılında hazırlanmıştır.

255 sayfadan oluşan tezde 148 civarında kaynaktan yararlanılmıştır. Daha önce hazırlanmış Doktora tezlerinden Koç'a ve Ziyet Bahadır'ın Doktora tezinin dışındaki başka bir çalışmasına yer verilmiş, diğer Doktora tezlerinin hiçbirine başvurulmamıştır. Fay Kirby'e yer verilmiştir.

Çalışmada klasik olarak Türk eğitimi ile ilgili gelişmelere Tanzimat'tan önce başlamak üzere yer verilmiş, Cumhuriyet devri, köy ve köylünün durumu vb. anlatılmıştır (sayfa 1-139) Koç tarafından hazırlanmış olan (Türk Kültür Tarihi... 2013) ile çoğu yerde tekrara düşüldüğü görülmüştür. Hatta konuların ele alınmasındaki tek fark sıralamasının değiştirilmesi olmuştur:

3.10. Hasan Âli Yücel ve Köy Enstitüleri	133
3.11. İsmail Hakkı Tonguç ve Köy Enstitüleri	135
3.12. İsmet İnönü ve Köy Enstitüleri	136

Talip Kurşuncu

1.İsmet İnönü ve Köy Enstitüleri	123
2.Hasan- Âli Yücel ve Köy Enstitüleri	152
3. İ. Hakkı Tonguç ve Köy Enstitüleri	184

Nurgün Koç

Pazarören Köy Enstitüsü'ne geçildikten sonra (s.139-168) ortalama 30 sayfada Enstitü ele alınmış, tek tek mezunların isimleri verilmiştir. 255 sayfalık tezin (188-238 sayfaları arası) 50 sayfası eklerden oluşmuştur.

Yüksek Lisans tezinde herhangi bir orijinallığe ve yeni bilgiye ulaşılammıştır. Özgün olabileceği düşünölen Pazarören Köy Enstitüsü kısmı ancak bir makale boyutunda ele alınmıştır. Tezde objektif bir yaklaşım sergilenmediği, Enstitölere ait olumsuz bilgilere çoğunlukla yer verilmediği görölmüştür. Bu yüzden konu başlığı seçimi orijinal olsa da tezin içeriği hakkında aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

(ALMALI, 2018) Serkan Almalı, Prof. Dr. Ahmet Akbaş danışmanlığında “*Ortaokul 8. Sınıflar Basit Makineler Ünitesine Köy Enstitüleri Örneklerinin Yansımaları*” başlıklı Yüksek Lisans tezini Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalında, 2018 yılında tamamlamıştır.

147 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 184 civarında kaynaktan yararlanılmıştır. Koç, Erçelebi ve Bahadır'a yer verilmiş, diğere Doktora tezlerine yer verilmemiştir. Kirby'e başvurulmadığı görölmüştür.

Araştırma modeli olarak, yarı- deneysel desenlerden eşitlenmemiş kontrol gruplu desen kullanılarak gerçekleştirildiği belirtilen çalışmada “*Köy enstitüleri yansımalarıyla yapılan öğretimde öğrencilerin fen bilimlerine karşı olumlu tutum geliştirdikleri, başarılarının ve öğrenme yaklaşımlarının arttığı*” belirtilmiştir (s.77) Özgün bir çalışma olarak dikkat çekmektedir. Fakat Köy Enstitüleri uygulamalarının sadece olumlu örneklerinin seçilip olumsuz ve başarısız örneklerine yer verilmemesinin sağlıklı bir sonuç elde edilmesini engellemiş olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

(YEGANEH, 2018) Prof. Dr. İsa Korkmaz danışmanlığında Emir Yeganeh tarafından *“Türkiye’de Sınıf Öğretmeni Yetiştirme Modellerinden Olan Köy Enstitüleri Hakkında Yapılan Eleştirilerin İncelenmesi”* başlıklı Yüksek Lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi Bilim Dalında, 2018 yılında tamamlanmıştır.

91 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 114 civarında kaynak kullanılmıştır. Koç, Eser ve Mindivanlı Akdoğan’a yer verilmiş, diğer Doktora tezlerine başvurulmamıştır. Kirby’den yararlanılmıştır.

Yüksek Lisans tezi incelendiğinde çalışmanın ana konusuna sadece 19 sayfada değinildiği görülmüştür (s.40-59). Burada olumsuz ve olumlu eleştiriler ele alınırken birbirine eşit bir değerlendirme yapılmamıştır. Olumlu eleştirilere yeterince yer verilmemiş, olumsuz eleştirilerin daha fazla olduğu belirtilmiştir. Oysaki en geniş literatüre sahip konulardan biri olan Köy Enstitüleri ile ilgili günümüze kadar pek çok yazar, aydın, gazeteci, siyasetçi ve Enstitü mezunu Köy Enstitüleri ile ilgili fikir beyan etmiş olduklarından bunlara ulaşip değerlendirmek gerekirdi. Zaten olumsuz bakış açısı ile ilgili kısımda da *“Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri”*nde ele alınmış olan Mümtaz Turhan, Fethi İsfendiyaroğlu, Kemal Tahir, Necip Fazıl Kısakürek gibi isimlere birkaç isim daha eklendiği görülmüştür. Bu yüzden *“Bu çalışmada eğitim tarihimizin sınıf öğretmeni yetiştirme modellerinden olan köy enstitüleri, hakkında yapılan eleştiriler ve konu hakkında bulunan çelişkili bilgi ve yorumların incelenmesi ve tarafsız bir şekilde bu eleştirileri tespit ederek yorumlanması...”* (s.5) amacına yaklaşamadığı söylenebilir. Tezin diğer bölümlerinin de son derece yüzeysel ve sığ bir şekilde ele alındığı tespit edilmiştir.

(ATABEY, 2018) *“Köy Enstitülü Romancılarla Köy Enstitülü Olmayan Romancıların Öğretmen Olgusuna Bakış Açılarının Karşılaştırılması (1950-1960)”* adlı Yüksek Lisans tezini Serhan Atabey, Prof. Dr. Emine Babaoğlu Çelik danışmanlığında Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında, 2018 yılında tamamlamıştır.

132 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 57 civarında kaynak kullanılmıştır. Daha önce hazırlanmış olan 12 Doktora tezinden hiçbirine başvurulmadığı tespit edilmiştir. Kirby’e yer verilmiştir.

Yüksek Lisans tezinde Köy Enstitüleri'nin kuruluşuna yer verildikten sonra Köy Enstitülü yazarlara ait üç roman (*Bizim Köy, Köye Gidenler, Sarı Traktör*) ile Enstitülü olmayan yazarlara ait üç romanın (*Karapürçek, Havada Bulut Yok, Alinin Biri*) metinleri üzerinden çözümleme yapılmıştır. “Enstitülü öğretmenlerin, köy ve köylüyle bütünleşebilmede enstitülü olmayan öğretmenlere göre daha başarılı oldukları; ancak köylünün manevi değerleriyle örtüşebilme hususunda enstitülü olmayan öğretmenlere göre başarısız oldukları” belirtilmiştir.

(KARACA, 2019) Dr. Öğr. Üyesi Uğur Akbaba danışmanlığında, Murat Karaca tarafından “*Türk Tarihinde Fen Eğitim Uygulamaları, Köy Enstitülerinde Fen Eğitimi ve 2013-2018 Fen Eğitim Programlarına Göre Hazırlanmış 5. 6. 7. ve 8. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitaplarının Kavramsal İçerik Açısından Karşılaştırılması*” başlıklı Yüksek Lisans tezi, Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Fen Bilgisi Öğretmenliği Bilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

185 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 102 kaynaktan yararlanılmıştır. Esra Mindivanlı Akdoğan'ın Doktora tezinin dışındaki diğer Doktora tezlerinin hiçbirine yer verilmemiştir. Kirby'e de başvurulmamıştır.

Yüksek Lisans tezinde Köy Enstitüleri ile 2013-2018 Fen Eğitim Programlarına Göre Hazırlanmış 5. 6. 7. ve 8. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitaplarının Kavramsal İçerik Açısından Karşılaştırılmasının yapılacağı belirtilmiş ve bu çerçevede ilgili sınıflardaki seçilen ders kitaplarındaki kavramların irdelendiği görülmüştür. Köy Enstitüleri'nin olumlu uygulamalarına yer verilen birkaç sınırlı kaynakla Enstitülerde uygulamalı eğitim verildiği bilgisinin dışında herhangi bir karşılaştırma yapılmadığı görülmüştür. Zaten Köy Enstitülerine ait 1953 yılı öğretim programı esas alınmıştır ki bu da Enstitülerde uygulamanın en aza indirildiği dönemdir. 1943 ve 1947 programlarının da incelenmesi gerekirdi. Diğer yandan Enstitülerde Fen Bilimleri ile ilgili konularda okutulan kitapların analizinin yeni programlara (2013-2018) uyarlanması beklenirdi. Bu yönüyle değerlendirildiğinde popüler olan Köy Enstitüleri konusunun Yüksek Lisans tezine zorlama bir şekilde uyarlanmaya çalışıldığı düşünülmüştür.

(ÇAVDAR, 2019) Prof. Dr. Niyazi Usta danışmanlığında Gözde Çavdar tarafından “*Türk Eğitiminde Muhafazakârlık: 1959-60 Dönemi Köy Enstitüleri- İmam-Hatipler Örneği*” başlıklı Yüksek Lisans tezi Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

177 sayfadan oluşan tezde 211 civarında kaynaktan yararlanılmıştır. Koç ve Kirby'e yer verilmiş, diğer Doktora tezlerine yer verilmediği görülmüştür. Konu seçimi itibariyle orijinal olmasına rağmen yazarın kavramlara ve tarihsel araka plana tezin ana konusundan daha fazla yer verdiği (1 ile 114. sayfalar), bu yüzden iki eğitim sisteminin karşılaştırmasının çok yüzeysel kaldığı tespit edilmiştir (114-150 sayfalar).

(AYAZ, 2019) Prof. Dr. Mustafa Şahin danışmanlığında Melek Ayaz, "*Köy Enstitülerinin Kariyer Süreci Bağlamında İncelenmesi*" başlıklı Yüksek Lisans tezini Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında, 2019 yılında tamamlamıştır.

183 sayfadan oluşan tezde 117 civarında yazılı, 25 sözlü kaynaktan yararlanılmıştır. Koç, Mindivanlı Akdoğan ve Eser'in Doktora tezlerinden yararlanılmış, diğerlerine yer verilmemiştir. Kirby'e yer verilmiştir.

Tezin Köy Enstitüleri'nin kuruluş, öğretim programları, Türk eğitimine katkıları, Köy Enstitüleri'nin kapanması vb. şeklinde ele alınan kısmında tek yanlı bakış açısı ile olaylar değerlendirilmiş ve eleştirel süzgeçten geçirilmemiştir. Sözlü kaynaklara başvurularak Enstitü mezunlarının gerek okul yıllarında gerekse sonrasındaki kariyerlerinin ortaya konmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Fakat "*K7: Ben köye geldiğim zaman 10 sene çalıştım da kız öğrenci alamadım okula. Çünkü tutucu bir cemiyetten cumhuriyete geldik...*" (s.124) örneğinde olduğu gibi, birtakım başarısızlıklar ya da zorluklar çalışmanın sonuçları arasında görmezden gelinmiştir.

Bu yönüyle Yüksek Lisans tezi, mezunlarının bir kariyer planlaması yönüyle incelendiği bir çalışma olmaktan çok, sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilerle de zenginleştirilen ve pekiştirilen Köy Enstitüleri'nin tek taraflı bakış açısıyla irdelendiği ve ütopyik bir Enstitü tablosunun çizildiği bir tez olarak değerlendirilmiştir.

(ÖZEN, 2019) "*Bir Köy Enstitüsü Modeli Olarak Pulur Köy Enstitüsü (1942-1950)*" adlı Yüksek Lisans tezi, Dr. Öğr. Üyesi Gürkan Fırat Saylan danışmanlığında, Hakan Özen tarafından Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

187 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinin yaklaşık 80 sayfası Eklerden oluşmaktadır. 54 civarında kaynaktan faydalanılmıştır. Erçelebi ve Koç'tan yararlanılmış; Bahadır, Ilgaz,

Aytemur, Ateş, Uz, Eser, Kanbolat, Demirkaya Güler ve Mindivanlı Akdoğan'a yer verilmemiştir. Kirby'e de başvurulmamıştır.

Köy Enstitüleri'nin kuruluşu ile ilgili genel bilgilere yer verildikten sonra Pulur Köy Enstitüsü'ne geçilmiştir. Enstitüye ait arşiv incelenmiş ve ihmal ya da farklı sebeplerden Pulur Köy Enstitüsü'ne ait yeterli belge ve eşyanın bulunmadığı bildirilmiştir. 2014 yılına ait fotoğraflarda Enstitüye ait yapılar bulunuyorken, 2019 yılında Pulu Köy Enstitüsü'ne ait neredeyse hiçbir yapının ayakta kalmadığı bildirilmiştir.

Ekler kısmında titiz davranılmadığı örneğin (Belge 1 ile Belge 23), (Belge 18 ile Resim 14) aynı belgeler olduğu görülmüştür. Burada tez danışmanı ve Jüri üyelerinin incelemeleri ile öğrencinin yapabileceği hataların düzeltilmesinin sağlanması beklenirdi. Hakan Özen'in Yüksek Lisans tezi objektif ve özgün bir çalışma olarak değerlendirilmiştir.

(KUBAT, 2019) Prof. Dr. Feyyat Gökçe danışmanlığında, Ebru Kubat tarafından "*Köy Enstitülerinden Mezun Öğrencilerin Enstitülerin Eğitim Programlarıyla İlgili Görüşleri: Bursa Örneği*" adlı Yüksek Lisans tezi Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

128 sayfadan oluşan tezde 66 civarında yazılı, 9 sözlü kaynağa başvurulmuştur. Eser ve Mindivanlı Akdoğan'ın Doktora tezlerine başvurulmuş, diğer Doktora tezlerine yer verilmemiştir. Uz'un bir bildirisine başvurulmuştur. Kirby'e yer verildiği görülmüştür. Konu ile ilgili tezlere ve diğer yayınlara yer verilirken özensiz bir yol tercih edilmiş ve çok yetersiz bilgi verilmiştir. Belirtilen tezlerin neye göre seçildiği belirsizdir.

Konuların ele alınması itibariyle son derece zayıf bir literatür bilgisiyle – çoğunlukla Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfından- zayıf bir Köy Enstitüleri panoraması çizilmeye çalışıldığından Sonuç kısmındaki "*Hedeflerin tümüne ulaşıp ulaşılmadığı ile ilgili net bilgi elde edilememiş olursa da, doküman incelemeleri ve görüşülen Bursa'daki mezunlardan elde edilen verilere göre genel kültür genel yetenek, sanat, tarım ve atölye derslerinin eğitim programında belirtilen genel amaçları gerçekleştirildiği görülmektedir.*" (s.98) yargısı da gerçekçi olmaktan uzaktır. Sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler son derece değerlidir. Fakat yüzeysel bir literatürle tarafsız bilgilere ulaşmak gibi bir kaygı güdülmendiğinden, sonuçta varılan yargı da yanıltıcı olmuştur.

Akademik yaklaşım özensizliği, en başından başlık seçiminden de kendisini göstermektedir. Bursa'da Köy Enstitüleri kurulmadığına göre, tezin başlığı doğru bir çağrışım

uyandırmamaktadır. Bursa’da yaşayan Köy Enstitüleri mezunları ile yapılan bir çalışma olduğu başlıkta net bir şekilde belirtilmeliydi. Prof. Dr. Feyyat Gökçe danışmanlığında, Ebru Kubat’ın daha önce hazırlanmış olan on adet Doktora tezine başvurmayıp Can Dünder tarafından hazırlanmış olan belgesel başvurusu tezin akademik nosyon yetersizliğinin bir başka göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

(KARADENİZ, 2019) Emre Karadeniz tarafından Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Bina Bilgisi Bilim Dalında, Doç. Dr. Derya Elmalı Şen danışmanlığında, *“Erken Cumhuriyet Dönemi Modernlik Arayışının Yansımaları: Beşikdüzü Köy Enstitüsü”* başlıklı Yüksek Lisans tezi, 2019 yılında hazırlanmıştır.

226 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 64’ü internet erişimi üzerinden olmak üzere 178 civarından kaynaktan yararlanılmıştır. Kirby dahil olmak üzere daha önce hazırlanmış olan 12 adet Doktora tezinden hiçbirisine başvurulmamıştır.

Erken Cumhuriyet döneminin modernleşme çabalarının mimari yansımalarının irdelendiği çalışmada Beşikdüzü Köy Enstitüsü yapıları ayrıntılı biçimde ele alınmış, günümüzdeki durumlarına da yer verilerek yıkılan binalardan söz edilmiştir. Mimari yönden önemli ve alana katkı sağlayacak başarılı bir tez olduğu görülmüştür. Hiçbir Doktora tezine başvurulmaması akademik yönden önemli bir eksiklik olarak tespit edilmiştir.

(BERKTAŞ, 2019) Prof. Dr. Ester Ruben danışmanlığında Kerim Koray Berktaş tarafından *“Köy Enstitüleri Deneyiminin Bellek (Anılar- Anlatılar- Söylem) Üzerinden İncelenmesi Enstitülerin Birey, Toplum ve Çevre Üzerindeki Etkileri”* başlıklı Yüksek Lisans tezi Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

120 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 51 civarında yazılı kaynak, 5 sözlü kaynak, 4 belgesel film ve 13 internet kaynağı (Youtube dahil) yer almıştır. Türkiye’de hazırlanmış olan 12 Doktora tezinden hiçbirine yer verilmemiş; Kirby’den yararlanılmıştır.

Giriş kısmında daha önce yapılan çalışmalar hakkında şöyle bir tespit yapılmıştır: *“Köy Enstitüleri ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Konuyla ilgili literatür her geçen gün zenginleşmektedir. Bununla birlikte mevcut literatürü oluşturan çalışmalarda, Köy Enstitülerinde görev yapmış öğretmen, öğrenci ve diğer çalışan kişilerin hatıratları üzerinden, "birey ve çevre" üzerinde ne tür etkiler yarattığı kısa değerlendirmeler dışında yeteri kadar ele alınmamıştır.... Fakat enstitülerle yolu kesişmiş kişilerin anıları üzerinden birey ve çevre*

üzerindeki etkileri bağlamında özgül bir inceleme yeterince yapılmamıştır. Önceki araştırmalarda ortaya konan bir başka yaklaşım da genellikle konuya toptancı bir bakış açısıyla yaklaşmış olmasıdır. Ya tamamen Köy Enstitüleri deneyimi olumsuzlanmaya çalışılmış, başarısız bir uygulama olarak ele alınmış ya da "gayri milli" ve ortaya atılmış bir "komünizm projesi" olarak görülmüştür. Konuyu diğer taraftan ele alan anlayış ise enstitülerin "gayri milli" ve "komünist bir proje" olmadığı; aksine "ulusal" ve "özgün" bir proje olduğu savunusuna sıkışmıştır. Bir taraf olumsuzlayan diğer taraf ise savunma yapan taraf olarak konuya yaklaşmıştır." (s.2)

Kirby dışında hiçbir Doktora tezine başvurmayan Berктаş'ın bu ifadelerinin akademik karşılığı yoktur. "Köy Enstitülerinde demokrasi" konusunu "düşündüğünü ifade etme, hak arama" biçiminde ve son derece zayıf bir literatüre dayalı olarak ortaya koymaya çalışan Berктаş'ın Yüksek Lisans tezi "Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri"nin kötü bir kopyasını andırmaktadır. Zengin bibliyografyası oluşmuş olan Köy Enstitüleri ile ilgili olarak özellikle Doktora seviyesindeki çalışmalara öğrencinin yönlendirilmemesi danışman ve jüri üyelerinin akademik sorumluluğundadır.

(TOSUN, 2019) Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Mehmetefendioğlu danışmanlığında, Derya Tosun tarafından "Köy Enstitülerinde Sanatsal Faaliyetler" başlıklı Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

279 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 137 civarında kaynak, 1 adet DVD (Film) kullanıldığı belirtilmiştir. Doktora çalışması yapanlar arasından Koç, Uz ve Eser'e yer verilmiş, diğerlerine değinilmemiştir. Kirby'e başvurulmuştur.

Yüksek Lisans tezinin başlığı özgün gibi gözükse de konu daha önce gerek Koç, gerek Uz tarafından Doktora tezi seviyesinde çalışılmıştı. İçindekiler kısmına ve metne bakıldığında farklı ve özgün bir şey ortaya konmadığı görülmüştür. Örnek vermek gerekirse;

“İkinci Bölüm

Köy Enstitülerinin Kurucu Ve Uygulayıcıları”

Derya Tosun

III. Bölümde ele alınan “Köy Enstitüleri'nin Kurucuları ve Uygulayıcıları”.

Nurgün Koç

Yüksek Lisans tezinde görsel sanatlar şeklinde ele alınmış olan Müzik, Tiyatro, Edebiyat, Köy Enstitüleri Dergisi vb. konuları “*Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri*”nde ayrıntı biçimde ele alınmıştı. Yine de Derya Tosun’un bu çalışmadan pek çok alıntı yapıp yararlandığı görülse de karşıt fikirlere yer verilen konularda hiçbir alıntı yapmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla yazarın Köy Enstitülerindeki sanatsal faaliyetlere yönelik bakış açısı tarafsız olamamıştır. Kullanılan birkaç fotoğrafın dışında Yüksek Lisans tezi alana özgün bir katkı sağlayamamış, tek yanlı bir tekrardan öteye geçememiştir.

(BOZDAĞ, 2019) Doç. Dr. Melih Tınal danışmanlığında, Hüseyin Bozdağ tarafından “*Kızılçullu Köy Enstitüsü Tarihçesi (1937- 1952)*” başlıklı Yüksek Lisans tezi Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

354 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 172 civarında kaynak kullanılmıştır. Metin içinde sözlü kaynaklara da referans verilmiş fakat Kaynakçada gösterilmediği gibi metin içinde de sözlü kaynaklar hakkında açık bilgilere rastlanmamıştır. Daha önce hazırlanmış olan Doktora tezlerinden Erçelebi, Bahadır, Ilgaz, Koç, Aytemur, Uz, Ateş, Eser, Kanbolat, Demirkaya Güler, Can ve Mindivanlı Akdoğan’dan hiçbirine başvurulmamıştır. Kirby’e başvurulmuştur.

3 Bölüme ayrılmış olan Yüksek Lisans tezinin 2 bölümünde Köy Enstitüleri ile ilgili bilgiler; Tonguç, Yücel, köylünün eğitimi, ilköğretim sorunu vb. ele alınırken yeni, özgün ve objektif bir metin oluşturulamamıştır. Türk Kültür Tarihi İçerişi içinde Köy Enstitüleri adlı çalışmanın kötü kopyası gibidir. Konuların ele alınması esnasında bütünlüğün sağlanamadığı ve parça parça birbirinden kopuk başlıklarla devam edildiği görülmüştür. Kitap okuma faaliyetlerinden, kapatılmalarına kadar -yazarın ifadesiyle- tarafsız bakış açısı sergilenmemiş, olumsuz hiçbir konuya ya da yaşanan zorluklara değinilmemiştir.

3. Bölüm’de Kızılçullu Köy Enstitüsü kısmı ele alınmıştır. Burada da özellikle son dönemler irdelenirken “*Kemal Kocabaş tarafından nakledildiği üzere yaz tatilinde...*” (s.283) şeklinde ve daha çok gazete haberlerine dayandırılan bilgilerle yargılara varılmıştır ki, bu konularda daha önceden üretilmiş gerek siyasi gerek diğer alanlardaki akademik bilgi birikimine yer verilmediği görülmüştür. Zaten referansların çoğunlukla Yeni Kuşak Köy Enstitüleri yayınları dolayısıyla ikinci el kaynaklar olduğu tespit edilmiştir. Sonuç kısmında da olayların realist değerlendirilmesi yerine romantik bir değerlendirme yapıldığı görülmüştür.

(ALADAĞ, 2019) Doç. Dr. Ayşe Güliz Bilgin Altınöz danışmanlığında, Azime Aladağ tarafından “*Conservation of Village Institutes as a Heritage of Early Republican Period: İvriz Village Institute / Erken Cumhuriyet Dönemi Kültürel Miras Alanı Olarak Köy Enstitülerinin Korunması; İvriz Köy Enstitüsü Örneği*” başlıklı Yüksek Lisans tezi Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

294 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 94 civarında kaynaktan yararlanılmıştır. Sözlü kaynaklardan da yararlanıldığı belirtilse de Kaynakça kısmında yer verilmemiştir.

Daha önce Türkiye’de hazırlanmış olan Doktora tezlerinden Erçelebi, Bahadır, Ilgaz, Koç, Aytemur, Uz, Ateş, Eser, Kanbolat, Demirkaya Güler, Mindivanlı Akdoğan ve Can’dan hiçbirine başvurulmamış sadece Deniz Ilgaz’ın başka bir çalışmasından yararlanılmıştır. Kirby’e başvurulmuştur.

“*To my beloved family, and to the memoir of İsmail Hakkı Tonguç...*” sözüyle çalışmasını Tonguç’a ithaf etmiştir. Köy Enstitüleri Çağdaş Eğitim Vakfı, İsmail Hakkı Tonguç Belgeliği Vakfı, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneğine teşekkür ettiği Yüksek Lisans çalışmasında Aladağ’ın Köy Enstitüleri’nin tarihçesi ile ilgili kısımları tek taraflı olarak ele alındığı görülmektedir. Diğer yandan tez Mimarlık disiplini içinde önemli bir çalışma olarak değerlendirilmiştir.

(KİRİKTAŞ, 2019) Prof. Dr. Halil İbrahim Ülker danışmanlığında, Ali Kiriktaş tarafından “*Uluslaşma Süreci İçerisinde Eğitim ve Köy Enstitüleri*” adlı Yüksek Lisans tezi Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

123 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 85 civarında kaynak kullanılmıştır. Bahadır - Yüksek Lisans tezi olarak yanlış verilmiştir- ve Ateş’in Doktora tezlerinden yararlanılmış, diğerlerine yer verilmemiştir. Kirby’e başvurulmamıştır.

Tez metni incelendiğinde başlıkla içerik arasında uyumsuzluk olduğu görülmüştür. Ulus devletin oluşumuna katkıları yerine daha eğitim üzerinde durulmuş, Tanzimat öncesi eğitimden başlamak üzere Osmanlı Eğitimi ve Cumhuriyet eğitimine yer verilmiş (s.1-47), ardından Köy Enstitüleri’ne geçilmiştir. (s.47-93)

Bölümler ve altbölümler birbirinde kopuk, başlıkların içi çoğunlukla yüzeysel bilgiyle geçilmiştir. Bir başlık, bir paragrafla ya da iki satırla verilmiştir. Örneğin;

“3.11.8. Prof. John Dewey
Son yıllarda tasavvurumdaki okullar Türkiye de kurulmaktadır. Bu okullar Köy Enstitüleridir. (Apaydın ve diğerleri, 2000, s. 140).” (s.86)

Konunun ayrıntılarına hâkim olması beklenen danışman ve yazarın gözünden kaçmaması gereken hatalar vardır ki; en göze çarpanı Yüksek Köy Enstitüsü için “*Yüksek Köy Enstitüleri*” (s.76) başlığının atılmasıdır ve metin içinde de aynı şekilde tekrarlanmasıdır.

Diğer yandan Köy Enstitüleri deneyimi tek kişiye indirgenmiştir:

“...İşte bu savaşın en önemli mücadele edeni İsmail Hakkı Tonguç'tur. Tonguç Türkiye'nin kaçınılmazı olan cehaleti gören aydın bir şahsiyettir. İsmail Hakkı Tonguç referans aldığı batılı aydınlardan ulusun içerisinden ülkeye hizmet edecek bu ülkenin değerleriyle yoğrulmuş aydın sınıfı oluşturmak istemiştir. Bu noktadan yola çıkarak Köy Enstitülerini kurmuştur.” (s.95)

Bu tezin danışmanı ve jüri tarafından incelendiğine dair şüpheler oluşmuşsa da yukarıda gösterilen hususlar Köy Enstitüleri'nin yanlı bakış açısıyla değerlendirerek ideolojik bir yaklaşımla önerilmesine yönelik olduğu fikrini güçlendirmektedir: “...bu nedenle bu sorunlara çözüm bulunması için Köy Enstitülerinin izlediği yol incelenmeli ve günümüz koşullarına göre tekrar düzenlenmelidir.” (s.100).

(ÇELİK, 2019) Prof. Dr. Necdet Ekinci danışmanlığında Selami Çelik, “*Köy Enstitüleri Kültür Derslerinde Türk Kültürü ve Türk Milliyetçiliği*” başlıklı Yüksek Lisans tezini Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Eğitimi Bilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

168 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 73 civarında kaynak kullanılmıştır. Doktora tezlerinden sadece Esra Mindivanlı Akdoğan'a yer verilmiş, diğerlerine başvurulmamıştır. Kirby'e yer verilmiştir.

Yüksek Lisans tezinin başlangıcında “*Köy Enstitülerinde kültür üzerine yapılmış daha önceki çalışmalarda, Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitim-öğretimi bir bütün içinde, kültür derslerinin genelini kapsayacak şekilde ve ders kitapları gibi geçerli ve güvenilir kanıtlara dayanılarak ele alınmamıştır.*” (s.7) sözleriyle Koç'un daha sonra kitaplaşmış olan ve Köy Enstitüleri'nin Türk Kültür tarihi çerçevesinde incelendiği Doktora çalışmasını görmezden gelip bu konudaki boşluğu Yüksek Lisans çalışmasıyla doldurma çabası ilginç bulunmuştur.

Yüksek Lisans tezinde Köy Enstitüleri'nde okutulduğu tahmin edilen kitaplar üzerinden Türk kültürünün enstitülere etkisi yorumlanmaya çalışılmıştır ki, çıkış noktası yanlıştır. Köy Enstitülerinde okutulduğu tahmin edilen kitapların bir kısmının doğru olduğu kabul edilse bile kesin olmayan bilgiler üzerinden tahmin yapılarak okutulduğu iddia edilen kitapların incelenmesi, bu kitaplarda Türk kültürüne ait öğelerin tespit edilmeye çalışılması ve yolla Köy Enstitüsü öğrencileri üzerindeki etkilerinin ortaya konulmaya gayreti akademik olmadığı gibi mantık yönüyle de doğru değildir. Bu yöntemle elde edilen bilgiler ve yapılan çıkarımlar kabul edilemez.

İzlenen yöntemin yanlılığına örnek olması için Müzik konusundaki değerlendirmeye bakıldığında;

“TD'nin 1940 ve 1950 yıllarına ait ilgili sayıları incelendiğinde; müzik dersleri için M. Hulisi ÖKTEM'e ait olan, 'Okullarda Müzik' adlı kitabın neredeyse tüm yıllarda kullanıldığı anlaşılmaktadır...” (s.118) Hulisi ÖKTEM'e ait 1942 tarihli müzik dersi kitabında, türkülere ve Türk müzik insanlarına neredeyse hiç yer verilmediği belirtilmişti. Bedri AKALIN'a ait 1945 tarihli Öğretim Kılavuzu ise birçok türküyü barındırmaktadır. Bu durum her iki yıl arasında, ülkedeki ideolojiyi veya Türk kültürüne bakıştaki değişimi gösteriyor olabilir niteliktedir.” (s.121) yargısının gerçeklikle ilgisi yoktur. Dolayısıyla bütün konularda benzer yanılığa düşülmüştür.

Prof. Dr. Necdet Ekinci danışmanlığında Selami Çelik tarafından; *“Köy enstitülerinde, TD ile izni verilmiş ders kitapları dışında, yardımcı ders kitabı olarak kullanılacak birçok kitaba Akpınar Köy Enstitüsü arşivinde rastlandı. Söz konusu yardımcı ders kitapları da türlü çalışmalara hizmet edecek biçimde ve incelenmeye muhtaç olarak beklemektedir.” (s.148) ifadesi ilgili arşivdeki kaynaklara ulaşıldığı halde Yüksek Lisans tezinde yararlanılmadığını göstermektedir ki bu da çalışmanın diğer problemlili kısmıdır.*

“Köy Enstitüleri üzerine yapılmış birçok çalışma vardır. Bu çalışmalar daha çok tarım ve teknik derslerinin kazanımları, belirli bir dersin konu edinilmesi veya enstitülere hizmetleri olmuş şahsiyetlerle ilgili sınırlı tutulduğu başlangıçta ifade edilmişti. Bu çalışma Köy Enstitüleri kültür derslerinin genelini, Türk kültürü ve milliyetçiliği çerçevesi içinde bütüncül olarak ortaya koyması bakımından özgün bir çalışmadır. Ancak, Köy Enstitülerinin ideolojisini ortaya koymayı tek başına sağlayacak mahiyette değildir. Ama enstitülerin ve dönemin Türkiye'sinin ideolojisini ortaya konulmasını amaçlayacak çalışmalara sağlam bir dayanak oluşturacaktır. Ayrıca Türk kültürü üzerine yapılacak olan çalışmalarda da Türk kültürünün süreklilik durumuna ilişkin sonuçlara varmaya yardımcı olacaktır.” (s.147-148) sözleriyle tamamen yanlış temeller

üzerine oturtulmuş olan Yüksek Lisans seviyesindeki çalışmayı alandaki açığı kapatmaya yönelik olarak önermiştir.

(KÖROĞLU, 2019) Erkal Köroğlu, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Onur Hasdedeoğlu danışmanlığında “*Türk Romanında Köy Enstitüleri Olgusu Üzerine Bir İnceleme*” adlı Yüksek Lisans tezini, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında, 2019 yılında tamamlamıştır.

237 sayfadan oluşan tezde 87 civarında kaynaktan yararlanılmıştır. Doktora tezlerinden sadece Ateş’in çalışmasına yer verilmiş, diğer Doktora tezlerine yer verilmemiştir. Kirby’den yararlanılmıştır. Köy Enstitülerini konu alan 6 romanın incelendiği belirtilmiştir.

Erkal Köroğlu, Köy Enstitülerinin kuruluşu ve “*kapatılışı*”na kısaca değindikten sonra “...Ancak, çıkarları zedelenen beylerin baskıları sonucu Enstitüler kapatılmış; yapılanlar yarı başlı kalmıştır.” (s.9) sözleriyle yanlı bakış açısını ortaya koymuştur. Aynı bağlamda Yüksek Lisans tezinin sonuç kısmında da “*Köy Enstitüleri projesi eğer tam anlamıyla uygulamaya konulup günümüz şartlarına uygun olarak güncellenebilseydi, bugünkü eğitim sistemimizde yaşadığımız belirsizlikler olmayacak ve yeni açılımlar öne sürülerek farklı eğitim modellerinin denenmesi yüzünden yaşanan eğitim sistemimizin geleceği bilmecesi yaşanmamış olacaktı.*” sözleriyle toptancı bakış açısıyla eğitim ile ilgili sorunları sadece Köy Enstitüleri’ne bağlamıştır.

(YÜKSEL, 2019) Dr. Öğr. Üyesi Hatice Bahar Aşçı danışmanlığında Merve Yüksel tarafından “*Beşeri Sermaye Yatırımı ve Köy Enstitüleri Örneği*” adlı Yüksek Lisans tezi Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

121 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 120 civarında kaynak kullanılmıştır. Doktora tezlerinden sadece Mindivanlı Akdoğan’a yer verilmiş, diğer Doktora tezlerine başvurulmamıştır. Kirby’e başvurulmamıştır.

Giriş kısmında “*İnsana nitelik ve beceri kazandıran sermaye türü*” olarak tanımlanan beşeri sermayenin en güzel örneğinin Köy Enstitüleri modeli olduğu ve “...sadece eğitim alanında farklı bir model değil aynı zamanda kültürel, tarımsal ve teknik ders müfredatı ile bireylerin beceri ve donanım kazanmasında önemli rol oynayan bir kalkınma modeli” olduğu belirtildikten sonra “1917 yılından itibaren Sovyet Rusya’da ortaya çıkan ve 1945 yılından itibaren de Doğu Bloğu ülkelerinde uygulanan ‘*Üretim Okulu Modeli*’ adı altında eğitim veren

okullar bulunmaktaydı. Bu tarihler arasında kurulmuş olan Üretim Okulu Modeli ile 1940 yılında kurulan Köy Enstitülerinin eğitim anlayışı açısından benzer yapıda oldukları gözlemlenmektedir. Üretim okulu modeli Karl Marx'ın eğitim görüşünü yansıtan bir teoridir.” (s.73) şeklinde benzerlikten söz edildikten sonra Enstitülerin benzerlerinin olmadığı belirtilmiştir:

“Köy Enstitülerinde, uygulanmakta olan iş eğitimi bu enstitülerin temel ilkesi olarak kabul görse de o dönemin şartlarında tamamen kendine has olan özellikleri içermektedir. Köy Enstitüleri, daha önce herhangi bir alanda eğitim uzmanının öne attığı ya da herhangi bir ülkenin uygulamış olduğu bir eğitim modeli kapsamında değildir. Bu okullar gerek süreçleri açısından gerekse kendi şartlarında olabildiğince gelişmiş ve aynı zamanda tarihe adını yazdırmış farklı tipte benzersiz okullardır.” (s.74)

Tezin amacından ve giriş kısmından da anlaşıldığı kadarıyla Köy Enstitüleri'nden yetişenlerin beşerî sermaye kapsamında eğitim aracılığıyla donanımları ve başarıları ortaya konmak istenmiştir. Fakat konunun Köy Enstitüleri'yle ilgili olarak ele alındığı 3. Bölümden itibaren daha çok istatistik bilgisi niteliğinde nicelik değerlerine yer verildiği görülmüştür. Fiziki eğitim göstergelerine yer verilmiş, öğretmen sayısı, öğrenci sayısı vb. üzerinde durulmuştur. Çalışmadan beklenen nitelik kısmına değinilmemiş, dolayısıyla Köy Enstitüleri'nin iktisat disiplini içinde beşerî sermaye olarak nitelik özellikleri üzerinde durulmamış ve uygulamadaki örneklerle yer verilmediği için yüzeysel ve istatistik bilgileriyle sınırlı kalmıştır.

(GÜLDAL, 2019) Dr. Öğr. Üyesi Ayça Erinç Yıldırım danışmanlığında, Özlem Güldal tarafından *“Muhafazakâr ve Sol Aydınların Köy Enstitülerine Bakışı (1940-1970)”* başlıklı Yüksek Lisans tezi Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.141 sayfadan oluşan tezde 166 civarında kaynaktan yararlanılmıştır.

Daha önce Türkiye'de hazırlanmış olan Doktora tezlerinden Erçelebi, Bahadır, Ilgaz, Koç, Aytemur, Uz, Ateş, Eser, Kanbolat, Demirkaya Güler, Mindivanlı Akdoğan ve Can'dan hiçbirine başvurulmamıştır. Kirby'e yer verilmiştir. Belirlenmiş aydınların Köy Enstitüleri'ne bakışı çerçevesinde hazırlanmış olan Yüksek Lisans tezi objektivite hassasiyeti yönüyle dikkat çekmiş ve başarılı bulunmuştur. Diğer taraftan daha önce yapılmış Doktora tezlerine başvurulmamış olması akademik anlamda önemli bir eksikliklerdir.

(GÖKDEMİR, 2019) Tülay Gökdemir, *“Türk Eğitim Tarihi Açısından Hasanoğlan Köy Enstitüsü”* başlıklı Yüksek Lisans tezini Dr. Öğr. Üyesi Erhan Alpaslan danışmanlığında,

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında, 2019 yılında tamamlamıştır.

211 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 336 civarında kaynaktan yararlanılmıştır. Arşiv belgelerinden Meclis zabıtlarına, süreli yayınlardan telif eserlere kadar geniş yelpazede bir bibliyografyaya dayandırılan kaynaklar arasında daha önce hazırlanmış olan Doktora tezlerinden Erçelebi, Koç, Ateş, Eser'in tezlerinden yararlanılmış; Bahadır, Ilgaz, Aytemur, Uz, Kanbolat, Demirkaya Güler, Akdoğan ve Can'a yer verilmemiştir. Kirby'den faydalanılmıştır.

Tezde Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nün kuruluş ve eğitim çalışmaları ile Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'ne yer verilmiş, Türk eğitim ve kültürüne etkilerinden söz edilmiştir. Tarih disiplini içinde ele alınan çalışmanın incelenen Yüksek Lisans tezleri içinde gerek konunun ele alınışı gerekse yararlanılan kaynaklar bakımından en başarılı tezlerden biri olduğu söylenebilir. Bunda danışman Dr. Öğr. Üyesi Erhan Alpaslan ve jürinin yönlendirmelerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

(ALTIN, 2019) Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Gürçel Akdemir danışmanlığında Fevzi Özgür Altın tarafından "*Köy Enstitülerinin Kapatılmasında Yazılı Basının Rolü: Gündem Belirleme Kuramı Kapsamında Ulus ve Vatan Gazetelerinin İncelenmesi*" başlıklı Yüksek Lisans tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

122 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 97 civarında kaynak kullanılmıştır. Ateş ve Demirkaya Güler'in Doktora tezlerinden yararlanılmış, diğer Doktora tezlerine yer verilmemiştir. Kirby'e başvurulmuştur.

"Köy Enstitülerinin Kapatılmasında Basının Rolü" olarak belirlenen konunun ele alınması sırasında belirlenen zaman aralığı doğru tespit edilememiştir: "*Bu tarihler ele alınırken Köy Enstitülerinin kuruluş tarihi olan 1940 ile gayri resmi olarak kapatıldığı tarih olan 1948 yılları arasındaki sürece dikkat çekilmiştir.*" (s.4) Köy Enstitüleri'nin 1948 tarihinde gayriresmi olarak kapatıldığına dair bu konuda söylem ortaya koyanların ya da fikir beyan edenlerin yorumlarının esas alınması akademik araştırma çerçevesinde kabul edilebilir bir tutum değildir. 1948 yılında Köy Enstitüleri ile ilgili "kapatılma" çerçevesinde çıkarılan hiçbir yasa, düzenleme vb. yapılmadığına göre belirlenen tarih yanlış olmuş ve en baştan Yüksek Lisans tezi yanlış bir temele oturtulduğundan ulaşılan yargı da yanlış ve yanıltıcı olmuştur. Bunun en bariz göstergesi

sonuç kısmında ulaşılan yargıdır. Öyle ki yazar,27 yıl aralıksız iktidar olan ve tek partili yönetim biçiminin CHP'sinin seçimleri kaybetmesini de basına bağlamıştır:

“Basının hedef göstermesi sonucu faaliyetlerine devam edemeyen enstitüler, aynı zamanda CHP iktidarının da 1950 seçimlerini kaybetmesinde etkisi olmuştur.” (s.90-91)

Yüksek Lisans tezi benzer biçimde bilgi hatalarıyla doludur: *“1953 yılında Köy Enstitüleri ilköğretim okullarıyla birleştirilmiştir. 27 Ocak 1954 tarihinde çıkarılan 6234 Sayılı Kanunla Köy Enstitüleri, ‘ilköğretim okullarına’ dönüştürülmüştür.”* (s.53)

Burada yapılan temel yanlışlıkların ve tezin yanlış bina üzerine inşa edilmesinin akademik sorumluluğu Fevzi Özgür Altın'dan çok danışmanı Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Gürçel Akdemir'e aittir.

(IŞKIN, 2019) Emin Caner Işkın, *“Köy Enstitüsü Kökenli Romancıların Toplumsal Sorunlara İlgisindeki Değişim: Duisburg Üçlemesi Örneği”* başlıklı Yüksek Lisans tezini İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalında, Prof. Dr. İbrahim Ertan Eğribel danışmanlığında, 2019 yılında tamamlamıştır.

83 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 49 civarında kaynak kullanılmıştır. Daha önce hazırlanmış olan 12 Doktora tezinden hiçbirine yer verilmemiştir. Kirby'e de başvurulmamıştır.

Yüksek Lisans tezinde Köy Enstitüleri'nin kuruluşu, işleyişi ve kapatılışı ele alındıktan sonra Köy Enstitülü romancılar, Almanya'ya göç etmiş olanlar ve eserlerine yer verilmiştir. Fakir Baykurt'un Duisburg Üçlemesindeki romanların; Yüksek Fırınlr, Koca Ren ve Yarım Ekmek romanlarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Özellikle Birinci Bölümde bilgi veren pek çok paragrafta referans verilmediği görülmüştür. Sayfa numarası da kullanılmamıştır. Yüksek Lisans tezi Köy Enstitülü romancıların romanları ve etkilerine dair daha kapsamlı çalışmaların yapılması için önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

(AKDOĞAN, 2019) *“Öğretmen Yetiştirme Sistemi Bağlamında Köy Enstitüsü Mezunlarının Görüşleri”* başlıklı Yüksek Lisans tezi Dr. Öğr. Üyesi Sabiha Dulay danışmanlığında, Mümin Erdem Akdoğan tarafından Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Planlaması Ana Bilim Dalında, 2019 yılında tamamlanmıştır.

105 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 82 civarında yazılı, 6 sözlü kaynağa başvurulmuştur. Daha önce literatüre girmiş olan Doktora tezlerinden Bahadır, Koç ve Mindivanlı Akdoğan'a başvurulmuş; Erçelebi, Ilgaz, Aytemur, Uz, Ateş, Eser, Kanbolat, Can

ve Demirkaya Güler'e yer verilmemiştir. Kirby'e yer verilmiştir. (APA) sistemine göre yazılan tezde referansların sayfa numarası gösterilmemiştir.

Çalışma grubunda yer alan 6 Köy Enstitüsü mezununun 1'i kadın 5'i erkek olmak üzere 90 ile 97 yaşları arasında olduğu ve analiz kısmında kişilerin kendi isimleri kullanılmayıp her birine farklı birer isim verildiği belirtilmiştir. (s.52)

“Köy enstitüsünden mezun olan kişilerin öğretmen yetiştirme sistemine ilişkin görüşlerini ve deneyimlerini ortaya çıkarmak” amacıyla hazırlanan Yüksek Lisans tezinde daha çok Köy Enstitüsü mezunlarının Enstitülerde eğitim aldıkları sırada ve öğretmen olarak atanmaları ile başlayan süreçteki deneyimleri aktarılmıştır.

(MERCANOĞLU, 2019) Cansın Mercanoğlu, “*Relationship Between Sense Of Belonging And Social Production Of Space: Analysis Of Hasanoğlan High Village Institute*” / “*Toplumsal Mekan Üretimi İle Aidiyet Hissi Arasındaki İlişki: Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nün Analizi*” başlıklı Yüksek Lisans tezini Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Burak Büyükcivelek danışmanlığında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı Şehircilik Bilim Dalı, 2019 yılında tamamlamıştır.

169 sayfadan oluşan Yüksek Lisans tezinde 114 civarında kaynaktan yararlanılmıştır. Daha önce hazırlanmış olan Doktora tezlerinden yalnızca Erçelebi ve Ilgaz'a başvurulmuş; Bahadır, Koç, Aytemur, Uz, Ateş, Eser, Kanbolat, Demirkaya Güler, Can ve Mindivanlı Akdoğan'a yer verilmemiştir. Kirby'den yararlanılmıştır.

Yüksek Lisans tezinde yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşme yöntemine de başvurulduğu belirtilmiştir. Katılımcıların fikir ve düşüncelerini ifade ederken hissettikleri duygu ifadelerinin çalışmanın değerlendirilmesinde yardımcı olacağı düşüncesiyle hareket edilmiştir. (s.83)

Bu amaçla Köy Enstitüsü/İlköğretmen Okulu mezunu 1'i kadın 4'ü erkek olmak üzere toplam 5 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme yapıldığı belirtilmiştir. (s.87) Bu kişilerin aynı zamanda Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü mezunu oldukları bilgisi de verilmiş olmasına rağmen (s.91) sözlü kaynakların sadece soyadlarının belirtildiği açık kimliklerinin kullanılmadığı görülmüştür.

Yüksek Lisans tezinde mekân ve aidiyet kavramlarının ardından Köy Enstitüleri'nin kuruluşuna geçilmiş, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünün tarihçesi, yapısı ile öğrencilerin

Enstitü ile aidiyet kurgusu oluşturulmuştur. Şehircilik Bilim Dalı bakış açısı ile alana katkı sunacak önemli bir çalışma olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç

2016 yılından 2020 yılına kadar Köy Enstitüleri konusunda hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin üniversite dağılımına bakıldığında; Ondokuz Mayıs Üniversitesinde 3; Necmettin Erbakan, Dokuz Eylül, ODTÜ, Atılım ve Giresun Üniversitelerinde 2; İstanbul, İstanbul Bilgi, Atatürk, İstanbul Aydın, Adnan Menderes, Çanakkale Onsekiz Mart, Mimar Sinan, Dicle, Akdeniz, Aksaray, Mersin, Yozgat Bozok, Kafkas, Trabzon, Uludağ, KTÜ, Yıldız Teknik, Kastamonu, Karabük, Zonguldak Bülent Ecevit, Kahramanmaraş Sütçü İmam, İstanbul Arel ve Bahçeşehir Üniversitelerinde 1'er tez hazırlandığı görülmüştür. Köklü üniversitelerden 2007 sonrasında daha çok taşrada açılan devlet ve vakıf üniversitelerine kadar pek çok farklı üniversitede Köy Enstitüleri konusunda lisansüstü çalışma yapılmıştır.

Konu dağılımına bakıldığında Eğitim ve Öğretim konusu 20 tez ile ilk sırayı almıştır. Tarih/ Türk İnkılap Tarihi, Mimarlık ve Siyasal Bilimler konularında 3; Şehircilik ve Bölge Planlama ile Türk Dili ve Edebiyatında 2; Ekonomi, Kamu Yönetimi ve Sosyoloji konularında 1'er tez hazırlanmıştır.

Köy Enstitüleri ile ilgili 1977'den 2016 yılına kadar 11'i Doktora tezi olmak üzere toplam 52 adet lisansüstü tez kabul edilmiştir. Bu tezlerin de çoğunluğu Eğitim ve Öğretim konusundadır. İlk yıllarda hazırlanan bazı tezlerde erişim engeli bulunmasına rağmen son çalışmalarda tezlerin tamamına yakınına erişim engeli bulunmadığından bu durum bilgiye ulaşmanın ve paylaşmanın gereği olarak olumlu karşılanmıştır. Tezlerden Candaş Can tarafından hazırlanmış olan Doktora tezi "*Köy Enstitülerinden İmam-Hatiplere Eğitimde Hegemonya Mücadelesi*" adıyla 2017 yılında kitap olarak yayımlanmıştır.

Tezlerin içerik analizi kısmına gelindiğinde; önemli bölümünde metodoloji hatalarına rastlanmıştır. Aynı konuyu tekrar, başlık ile içerik arasındaki uyumsuzluk, asıl konunun dışına çıkarak yeni bir "*tez*" öne sürememek durumu bunlar arasında gelmektedir. Diğer bir metodoloji sorunu literatürü akademik değil ideolojik ya da keyfi olarak kullanmaktır. Konunun temel kaynaklarına yer vermemek, daha önce hazırlanmış Doktora tezlerine başvurmamak sıradan bir duruma dönüştürülmüştür. Tezlerin yukarıda gösterilen önemli bir kısmında hiçbir Doktora tezine atıf yapılmamıştır. Bu durum Türk üniversitelerinde sosyal bilimlerin özellikle eğitim ile ilgili bilim dallarında akademik değer üretmede geldiği yeri göstermesi açısından da

dikkate değer bulunmuştur. Diğer yandan Türkiye’de Köy Enstitüleri konusuna övgüyle yaklaşan Amerikalı araştırmacı Fay Kirby’nin eserine çoğunlukla atıf yapıldığı, hatta Türk üniversitelerinde hazırlanan hiçbir Doktora tezine başvurulmayıp Kirby’nin eserinin birkaç baskısına birden yer verildiği tespit edilmiştir. Asıl kaynaklara ve Doktora tezlerine bakılmayıp belgeseller üzerinden atıf yapılması da sadece bir yöntem sorunu gibi görünmemekte, tez danışmanı ve jüri üyelerinin süreç içindeki yerini işaret etmektedir. Metodoloji sorunlarına en az hata barındırması gereken Doktora tezlerinde bile rastlanması dikkate alınması gereken önemli bir sorunu işaret etmektedir.

Diğer yandan kaynak göstermeme, kasıtlı biçimde gizleme, örtme, saklama, çarpıtma ve uydurmaya dayalı etik ihlallerinin bilimsel çalışmaların değerini belirleyen unsurlar olduğu gizleme, örtme, saklama, çarpıtma ve uydurmaya dayalı çalışmaların da bilimsel araştırmalarda etik dışı davranış tespit edildiğinde bu durumun araştırmayı yapan kişi, kişiler veya kuruluşun itibarının sarsılmasıyla sonuçlandığı dikkate alındığında (Küçük, 2003; akt. Koç, 2020, s.34-35) bu durumla ilgili olarak yukarıda bazı örneklerde gösterildiği üzere başka bir değerlendirme yapmaya gerek duyulmamıştır.

Öyle anlaşılıyor ki ortaya çıkan lisansüstü Köy Enstitüleri araştırmaları, tıpkı Köy Enstitülerine genel yaklaşım seyrine benzer biçimde ele alınmış ve ideolojik değerlendirme, bilimsel değerlendirmenin çok önüne geçmiştir. Bunda özellikle 1990’ların ortalarından itibaren Köy Enstitüleri’ni gündeme getirmeyi amaçlayan dernek ve kuruluşların faaliyetlerinin etkisi akla gelmektedir. Öyle ki; Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği gibi oluşumlar faaliyet alanlarını genişletmişlerdir. Örneğin kısa adı KAVEG olan Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği tarafından, Köy Enstitüsü konulu, Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarına, belgesellere vb. destek olunduğu belirtilmiştir.⁶ Aynı şekilde Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı tarafından günümüzde Türkiye’de uygulanan eğitim modelinin temel iki sorunu olduğu şu şekilde belirtilmiştir: *“1. 40-50 yıldır yavaş yavaş verilen ödünlerle alanını iyice genişletmiş olan din eğitimi sonucu açıkça şeriat düzeni isteyenler çoğaldı. Devletin imam-hatip okullarında; köyden kentten yoksul ailelerin zeki çocukları alınıp tek yanlı ve parasız yetiştiriliyor. Bu tek yanlı eğitimin sürdürülmesi, yaygınlaştırılması için para kaynakları tartışmalı bazı dernek ve vakıflar olanca güçleriyle çalışıyorlar. 2. Varsıl aileler özel ve devlete ait paralı okullarda, daha iyi koşullarda çocuklarını okutabiliyorlar.”* Eğitimde bu

⁶ http://koyenstituleriegitim.org/?page_id=40, Erişim Tarihi: 20.12.2021.

bozuk ve tehlikeli düzenin değişmesi gerektiği belirtildikten sonra eğitim alanında çalışanlara, araştırma yapanlara kaynak hazırlamak ve yardımcı olmak gibi hizmetlerden söz edilmiştir.⁷

Burada demokrasinin gereği olan herhangi bir sivil toplum örgütünün kuruluşu ve faaliyetleri sorgulanmamaktadır. Fakat bu ve benzeri derneklerin Köy Enstitüleri ile ilgili tespit ettikleri amaçlarına ulaşmak için yayın ve benzeri faaliyetlerinde objektif olmayarak Köy Enstitüleri ile ilgili eleştirel tutum takınmadıkları açıkça görülmektedir. Bu yüzden son zamanlarda hazırlanan tezlerin sayıca çok artmasına rağmen akademik yeterlik ve niteliklerinin tam tersi ölçüde azalmış olması dikkat çekmektedir. Başka bir deyişle sağlıklı bir şekilde gelişen tez yazım süreci akademik nosyon yerine ideolojik angajmana yönelmiş görünmektedir. Objektif niteliği olan tezlerin ise bu “*enflasyon*” içinde adeta kaybolduğu görülmüştür. Ortaya çıkan durumun en tehlikeli sonuçlarından biri okuyucunun ve hatta karar alıcıların yanıltılmasıdır. Sürecin bilimsel kurallara uygun biçimde ilerlemesinde akademik nosyondan taviz vermemesi gereken öğretim üyelerinin tutumları son derece etkili olacaktır.

Bu çalışma ile Köy Enstitüleri konusunda başlangıçtan 2020 yılına kadar hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin hepsinin (88 adet) nicelik ve nitelik yönleriyle ele alınması tamamlanmıştır. 2020 yılından itibaren hazırlanmış olan tezler başka bir çalışmada aynı yöntemle incelenmeye devam edilecektir.

Kaynakça

Erkul, H., Kanten, P. (2019). Metodolojik Açıdan Lisansüstü Bitirme Tezleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Management and Political Sciences Review*. 1 (1), 11 -37.

Kirby, F. (2000). Türkiye’de Köy Enstitüleri. Yayına Haz. Engin Tonguç. Ankara.

Koç, N. (2013). Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Koç, N. (2020). Türkiye’de “Köy Enstitüleri” Konusunda Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Nicelik ve Nitelik Yönleriyle Değerlendirilmesi (2010’a Kadar). *Tarihyazımı*. 2(1),13-36.

⁷ <http://www.koyenstitulerivakfi.org.tr/?SyfNmb=2&pt=Hakk%C4%B1m%C4%B1zda>, Erişim Tarihi: 20.12.2021.

Koç, N. (2021). Türkiye’de “Köy Enstitüleri” Konusunda Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Nicelik ve Nitelik Yönleriyle Değerlendirilmesi II (2010-2015). Tarih yazımı. 3(2), 222-239.

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 323-343.

<https://sozluk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 19.12.2021.

http://koyenstituleriegitim.org/?page_id=40, Erişim Tarihi:20.12.2021.

<http://www.koyenstitulerivakfi.org.tr/?SyfNmb=2&pt=Hakk%C4%B1m%C4%B1zda>, Erişim Tarihi:20.12.2021.

ANTEP SAVUNMASI BİBLİYOGRAFYASI

ÖZET

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandıktan kısa bir süre sonra İtilaf Devletleri, Anadolu'da büyük bir işgal hareketine girişti. İstanbul'dan başlayan bu işgal hareketi adım adım Anadolu'nun tamamını sardı. Bu çerçevede emellerini gerçekleştirmek isteyen İngiltere, 17 Aralık 1918'te, Antep'i işgal etti. Yaklaşık bir yıl sonra ise İngiltere ile Fransa aralarında yaptıkları antlaşmalar çerçevesinde şehir Fransa'ya teslim edildi. Böylece Fransızların işgali altında Antep, hazırlıkları uzun zamandır yapılan, aylarca sürecektir olan direnişe başladı. Sadece üstün teknoloji ile donanmış Fransız kuvvetleri ile değil ciddi bir açlık ve cephane yetersizliği ile de mücadele etti. Tüm bu imkansızlıklara rağmen yaklaşık olarak 11 ay Fransız işgaline karşı direnen Antep halkı, 9 Şubat 1921'de dehşetli açlık ve iaşenin sağlanamamasından dolayı şehrin sukutu gerçekleşti. 21 Ekim 1921 tarihinde Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması neticesinde 25 Aralık 1921'de işgalden kurtularak tekrar bağımsızlığına kavuştu.

Millî Mücadele tarihinde önemli bir yere sahip olan Antep Savunması hakkında günümüze kadar birçok yayın yapıldı. Son yıllarda ise Antep Savunması üzerine yapılan ilmi araştırmaların sayısının artmaya başladığı görülmektedir. Araştırmaların artması ile konu çeşitliliği de arttı. Böylece ciddi bir külliyat oluştu. Bu noktadan hareketle, bu çalışmada, Antep Savunması'nın bibliyografyası oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışma neticesinde yapılacak olan çalışmaların tekrara düşmemesi için bir birikimi ortaya çıkarmak ve ulaşılan tablo neticesinde eksikliklere vurgu yapmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda, bibliyografya oluşturulurken, bilimsel ve Gaziantep eksenli yayın yapan dergiler, gazeteler ve kitaplar taranarak çalışmalar tespit edilmeye gayret edilmiştir.

BIBLIOGRAPHY OF ANTEP DEFENSE

ABSTRACT

Shortly after the signing of the Armistice of Mudros on October 30, 1918, the Entente States launched a major invasion movement in Anatolia. This occupation movement, which started from Istanbul, gradually engulfed the whole of Anatolia. In this context, England, who wanted to realize its ambitions, occupied Antep on 17 December 1918. About a year later, the city was handed over to France within the framework of the agreements between England and France. Thus, under the occupation of the French, Antep began the long-prepared resistance that would last for months. He fought not only

with the French forces equipped with superior technology, but also with a serious hunger and shortage of ammunition. Despite all these impossibilities, the people of Antep, who resisted the French occupation for about 11 months, fell silent on February 9, 1921, due to the terrible hunger and lack of food. As a result of the Ankara Treaty signed with the French on October 21, 1921, it got rid of the occupation on December 25, 1921 and regained its independence.

Many publications have been made about the Antep Defense, which has an important place in the history of the National Struggle. In recent years, it is seen that the number of scientific researches on Antep Defense has started to increase. With the increase in research, the diversity of topics has also increased. Thus, a serious corpus was formed. From this point of view, in this study, the bibliography of Antep Defense has been tried to be created. It is aimed to reveal a background in order not to repeat the studies to be done as a result of the study and to emphasize the deficiencies as a result of the table reached. In this context, while creating the bibliography, scientific and Gaziantep-axised journals, newspapers and books were scanned and studies were tried to be determined.

Genel Hatlarıyla Antep Savunması

Antep Savunması, Millî Mücadele tarihinde önemli bir yere sahiptir. Antep ilk olarak İngilizler ve akabinde Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Bu işgallere karşı ise Antep halkı; Kuvâ-yı Milliye etrafında önce Cemiyet-i İslamiye ve ardından Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurarak teşkilatlanmıştır. Anadolu'da gerçekleşen işgaller içerisinde işgal kuvvetleri, Antep'e coğrafi-stratejik konumundan ötürü özel bir önem vermişlerdir. Millî kuvvetler, şehre verilen ehemmiyetin farkında olarak sadece şehir nispetinde değil bölge direnişi olarak işgallere direnmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda yenik sayılması sonucu, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Mütareke çerçevesinde İtilaf Devletleri, kendi aralarında Anadolu'yu taksim ederek işgal hareketlerine başlamışlardır. Osmanlı'nın Güney Cephesi'nde bulunan Antep; Suriye bölgesine olan hâkim konumu ve stratejik öneminden ötürü İtilaf Devletleri'nin elde etmek istediği bir şehir hüviyetinde olmuştur. Bu emelleri doğrultusunda İngilizler Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine dayanarak 17 Aralık 1918'de kışı geçirmek ve hayvanlarını otlatmak üzere şehre geldiklerini beyan etmişler (Eyüb Sabri, 1338, s. 3) fakat 15 Ocak 1919'da şehrin merkez ile bağlantısını keserek resmen işgal etmişlerdir.

İngilizlerle Fransızlar arasında vuku bulan Suriye İtilafnamesi sonucu, İngilizler 25 Ekim 1919 tarihinde, Antep’i Fransızlara bırakmışlardır. 29 Ekim 1919’da Fransız birlikleri, aralarında bir Ermeni bölüğünün de bulunduğu, iki bölük süvari halinde “*Kadın erkek binlerce Ermeni çiçekler, çılgın sevinç gösterileri...*” (Ünler, 1969, s. 24) ile karşılanarak şehre girmişlerdir. Fransız işgal kuvvetlerinin şehre girmesinden cesaret bulan Ermeniler, taşkınlıklar yapmaya başlamışlardır. Fransızlar 5 Kasım 1919’da işgallerini resmen duyurmuşlardır (Pamuk, 2009, s. 101). Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Antep ve çevresinin işgalini dünya kamuoyu nezdinde protesto edilmesini istemiştir. 23 Kasım 1919’da şehirde geniş katılımlı bir miting tertip edilerek işgalin kabul edilmediği dile getirilmiştir (Pamuk, 2009, s. 120).

Bu gelişmeler ile birlikte Antep’te olaylar birbiri ardına gelişmeye başlamış ve Türkler sindirilmeye çalışılmıştır. 21 Ocak 1921’de, direnişin ilk kıvılcımı olarak tabir edilen, Şehit Kamil olayı gerçekleşmiştir. Direnişi tetikleyen ve Antepli Türkleri kenetleyen bir diğer olay da Şahin Bey’in şehit edilmesi olmuştur. Kilis-Antep yolunu tutan Kilis yolu Kuvâ-yı Milliye Komutanı Şahin Bey, Fransızlar tarafından bu yolu açmak için 26 Mart 1920’de hareket eden büyük bir kuvvete karşı Kilis yolu üzerinde bulunan Elmalı köprüsünde mevzi almıştı. Bu şekilde kendi kuvvetlerinden daha büyük bir kuvvete direnmiş ve nihayetinde Şahin Bey, 28 Mart 1920’de Fransızlar tarafından şehit edilmiştir (Yetkin, 1970, s. 79). Bahsedilen olayların yankıları şehir içinde kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamış ve 1 Nisan 1920’de savaşın şehir içine taşınmasına neden olmuştur.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti etrafında teşkilatlanan Antep’teki millî kuvvetler, kısıtlı imkânlarla savunma yapmakta idi. Fransızların dönemin teknolojisi ile donanmış olan tam teçhizatlı kuvvetlerine karşı millî kuvvetlerin çok yetersiz teçhizata sahip olduğu bilinmektedir. Diğer yandan savunma süresince Antep Türklerinin mücadele ettiği unsur da “açlık” idi. Bu şartlar altında mücadele eden Antep millî kuvvetleri, 11 Ağustos 1920’de, Fransızların şehri baştan başa kuşatmasına karşı ciddi bir biçimde direnmiştir. İlk kuşatma girişimlerinden sonuç alamayan Fransızlar, kuvvetlerini ikmal ederek, 21 Kasım 1920’de ikinci kuşatmaya başlamıştır. Kuşatma müddetince Antep, günlerce sürecek olan Fransız bombardımanına maruz kalmış ve şehirde bulunan yapıların tamamına yakını zarar görmüştür.

Fransız kuşatması altındaki Antep millî kuvvetleri, 6-7 Şubat 1921 gecesi, bir “huruç harekâtı” gerçekleştirerek şehir dışına çıkmaya karar vermişlerdir. Harekâtın ilk aşaması başarılı olmuş ancak Fransız kuvvetlerinin yolu tekrar kapatmaları üzerine ikinci harekât neticesinde şehir dışına çıkmayı başarabilmişlerdir. Antep’in kısıtlı imkanlarla düşmanın yanı sıra cephanesizliğe ve açlığa karşı gösterdiği direniş takdirle takip edilmiştir. Bu takdirin sonucu

olarak, savunma hala devam ederken, Büyük Millet Meclisi'nin 6 Şubat 1921'de aldığı bir kararla Antep'e "Gazi" unvanı verilmiştir. Antep halkı, yaklaşık olarak 11 ay Fransız işgaline karşı direnmiştir. 9 Şubat 1921'de dehşetli açlık ve iaşenin sağlanamamasından dolayı şehrin sukutu gerçekleşmiştir. 21 Ekim 1921 tarihinde Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması neticesinde Gaziantep, 25 Aralık 1921'de işgalden kurtularak tekrar bağımsızlığına kavuşmuştur.

Antep Savunması Bibliyografyası

İlmî çalışmalarda, bir başvuru kaynağı olarak, bibliyografyaların önemli bir yeri vardır. Bibliyografyalar, belirlenen konu hakkında daha önce yayınlanmış arşiv malzemelerinin, kitap ve makalelerin -konunun içeriğine göre takip edilecek üslup ile- listesinin oluşturulması ile meydana gelmektedir. Türkiye'de kurumların ve şahısların hazırladıkları genel ve spesifik olmak üzere birçok bibliyografya mevcuttur. Bu açıdan, yapıları itibarıyla, ilgili alandaki birikimin tezahürü olan bibliyografya çalışmaları, araştırmacılara büyük kolaylık sağlarlar. Araştırmacı, üzerinde çalıştığı konu hakkında daha önce yapılmış çalışmalara pratik yoldan ulaşma şansını yakalar.

Kılavuz niteliği taşıyan bibliyografyalar, özellikle de, tarih çalışmalarında tamamlayıcı bir unsurdurlar. Bibliyografya, bu vasfıyla uzun zamandır yardımına başvurulmuş bir ilim dalı olmuştur. Oluşturulduğu döneme kadar mevcut olan birikimi ortaya koyarak, ilgili alandaki eksiklikleri, yanlışlıkları ve boşlukları su yüzüne çıkarır. İlmî çalışmalara ivme kazandırarak ilerlemesine doğrudan etki sağlar. Böylece araştırmacıya zaman kazandırır ve konu üzerinde detaylı araştırma yapma imkânı verir. Netice itibarıyla bibliyografyalara bahsedilen vasıfları açısından araştırmacıların sürekli olarak başvurması gerektiği aşikârdır. Bu düşüncelerden yola çıkarak, son yıllarda, ilmî araştırmalarda ciddi ilgi gören Antep Savunması'nın bibliyografyasını hazırlamaya karar verdik. Bu sebeple de, ilerleyen çalışmaların tekrara düşmemesi açısından Antep Savunması'nın kaynakları ile üzerine yapılan çalışmaların tespit edilmesinin ihtiyaç olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Antep Savunması ile ilgili doğrudan olmasa da Gaziantep şehir tarihine dair yapılan bibliyografyalarda savunmaya dair yapılan çalışmaların da yer aldığı görülmektedir. Gaziantep'e dair tespit edebildiğimiz ilk bibliyografya çalışması "*Gaziantep Bibliyografyası (1790-1928)*" başlığı altında *Semiha Zehra Severoğlu* tarafından gerçekleştirilmiştir. Yüksek lisans tezi olarak meydana getirilen bu çalışma, Gaziantep ile ilgili 1790-1928 yılları aralığına ait Osmanlı arşiv belgeleri ve devlet salnâmelerinin açıklamalı bibliyografyasını içermektedir. İlgili tarih aralığı Antep Savunması'nın gerçekleştiği dönemi de kapsadığından olaya ait arşiv

belgeleri bibliyografya içerisine dahil edilmiştir. Bu açıdan başvuru kaynağı özelliği taşıyan ilgili bibliyografya ile Osmanlı arşivinde Antep Savunması'na ait belge ve bilgilerin hangi düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Severoğlu, 2004). Gaziantep şehri çalışmalarına dair bir diğer bibliyografya Şeref Yaldırak tarafından oluşturulan “*Gaziantep Kaynakçasına Giriş*” başlıklı çalışmadır. Alanında bir giriş çalışması amacıyla oluşturulduğundan bu bibliyografyada Gaziantep hakkında yapılmış olan tüm yayınlar bir araya getirilmiştir. Böylece bu çalışma - yayımlandığı 2005 yılına kadar olan- Antep Savunması'na dair yayınların, eksikleri olmakla birlikte, bütün olarak görülmesini mümkün kılmıştır (Yaldırak, 2005).

Bu çalışmalara ek olarak, bibliyografya özelliği taşımasa da; Gaziantep tarihi üzerinde önemli çalışmaları bulunan mahallî araştırmacı *Hulusi Yetkin*, 1963 yılında, o zamana kadar Antep Savunması hakkında yapılan tüm yayınları “*Gaziantep savunmasından bahseden yayınlar*” adlı makalesinde tartışmıştır. Yetkin, yazısında Antep Savunması üzerine yapılan çalışmaların yetersizliğinden şu şekilde hayıflanmaktadır: “*Gaziantep savaşlarını aradan kırk iki yıl geçmesine rağmen sosyal ilimler ölçüsünden, araştırmalara dayanarak inceleyen bir eser yayınlanmış değildir*”. (Yetkin, 1963, s. 3-4) Makalenin yazıldığı dönemdeki çalışmalara nicelik ve nitelik yönlerinden bakıldığında, gerçekten de, yetersiz olduğu görülmektedir. Fakat, Türkiye’de akademik tarihyazımının tam da o tarihlerde gelişme gösterdiği düşünüldüğünde, bakış açımızı, bu hususu göz önüne alarak düzenlememiz gerektiği ortadadır.

Antep Savunması hakkında günümüze kadar farklı türlerde olmak üzere birçok yayın yapılmıştır. Vuku bulan olayın ehemmiyeti ölçüsünde ciddi bir külliyatın oluştuğu görülmektedir. Her konuda olduğu gibi, elbette, Antep Savunması üzerine yapılan çalışmalarda da eksiklikler ve tamamlanması gereken kısımlar mevcuttur. Bahsi geçen kısımların tamamlanması için bugüne kadar yapılmış olan bibliyografya ile oluşan tablo gün yüzüne çıkarılmalı ve tablonun eksik kalan yanları görülmelidir. Bunun sonucunda ise araştırmacılar, Antep Savunması üzerinde durulmayan kısımlarına yoğunlaşma fırsatı bulacaklardır.

Antep’in 25 Aralık 1921 tarihinde bağımsızlığına kavuşmasına paralel olarak Antep Savunması çalışmalarının başladığı görülmektedir. Savunmanın kaynaklarını belgelere dayanan birinci el kaynaklar ve savaşa bizzat iştirak etmiş olan Türk, Fransız, Ermeni ve Amerikalı asker ve siviller tarafından kaleme alınan hatıra metinlerinin oluşturduğu görülmektedir. Savunmanın birinci el kaynakları arasında bugüne kadar yayınlanan çalışmalar olduğu gibi, hakkında bilgi

sahibi olunmasına rağmen hala ulaşılamayan eserler⁸ de mevcuttur (Yakar, 2015, s. 15). Birinci el kaynaklar ve hatırat dışında da bilimsel ve amatör olmak üzere birçok yayın yapılmıştır. Bununla birlikte, savunma üzerine ciddi miktarda edebî eserin verilmiş olduğu da görülmektedir.

Bu çalışma, Antep Savunması ile ilgili Türkçe kaleme alınmış bibliyografyayı tespit etmeyi amaçlamaktadır. Daha önce de bahsettiğimiz üzere çalışma neticesinde bir birikimi ortaya çıkarmak ve ulaşılan tablo neticesinde eksikliklere vurgu yapmak amaçlanmıştır. Bibliyografyaya Antep Savunması hakkında Türkçe yazılmış, Türkçeye tercüme edilmiş metinler dahil edilmiştir. Tercüme edilmiş metinlerin asıl nüshalarının da künyesi eklenmiştir. Açıklama gerektiren çalışmaların dipnot kısmında kitap/makale/hatırat ile ilgili bilgi verilmiştir. Bibliyografya oluşturma sürecinde dergiler, gazeteler ve kitaplar taranmış olup yayın faaliyetleri ise yazarların soy ismine göre alfabetik olarak düzenlenmiştir.

Bibliyografya, muhtevalarına nazaran, beş başlık altında tasnif edilmiştir: “Hatıra Metinleri”, “Kitap”, “Makale”, “Şiir” ve “Tiyatro”. İlk başlık olan “Hatıra Metinleri” kısmında Antep Savunması’na ilişkin kitap, makale ve sözlü tarih çalışması formatındaki hatıra metinleri bir araya getirilmiştir. Antep Savunması, Millî Mücadele içerisinde iştirak edenleri tarafından - tespit edebildiğimiz kadarıyla- yayımlanmış geniş bir hatıra varlığına sahiptir. Daha önce de bahsedildiği üzere, savunmada rol oynayan tüm taraflar hatıralarını yayımlama gereği hissetmişlerdir. Hatıra metinlerinin tarih çalışmalarında birincil kaynak olarak kullanıldıkları göz önüne alındığında önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Gezginci&Şahin, 2020, s. 201-202). Bu özelliğinden ve Antep Savunması’na ilişkin hacimli bir külliyat oluşturduklarından dolayı “hatıra metinleri”ni ayrı bir başlık altında değerlendirmenin araştırmacılar açısından daha faydalı olacağı kanaatine varılmıştır.

HATIRA METİNLERİ

Abadie, M. *Les Quatres Sieges D'aintab (1920-1921)*. Paris: Charles-Lavauzelle, 1922.⁹

⁸ Burada Antep Savunması’nda Heyet-i Merkeziye tarafından kayıtları tutulan ve elimizde mevcut olan *Hastane, İaşe Satın Alma, Askerî İaşe, Muhabere, Askerî Zayıat* defterleri dışında bahsi geçen fakat henüz ulaşılamayan *İane* ve *Tabur* defterlerinden bahsedilmektedir.

⁹ Eser, Fransız Kıtaları Komutanı Albay Maurice Abadie tarafından kaleme alınmıştır. *Les Quatres Sieges D'aintab (1920-1921)* adlı eser, Nisan 1921’de Halep’te yazılmış, kısa bir süre sonra 1922 yılında Paris’te

----- . *Türk Verdün 'ü Gaziyıntap -Ayıntabın Dört Muhasarası-*. Çev. Necmeddin. İstanbul: Matbaa-i Askeriye, 1339.

----- . *Türk Verdünü Gaziantep -Antep'in Dört Muhasarası-*. Çev. Necmeddin, Akt. Şakir Sabri Yener ve diğerleri. Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları, 1959.

----- . *Gaziantep Fedaileri: Gazi Ayıntab'ın Dört Muhasarası*. İstanbul: Yeni İstanbul Kültür Yayınları, 1970.

Abadi. *Türk Verdün 'ü Gaziantep -Antep'in Dört Muhasarası-*. Akt. Şakir Sabri Yener. Gaziantep: Gaziyurt Matbaası, 1999.

----- . *Antep ve Dört Kuşatma (1920-1921)*. Çev. Kaya Öztaş. İstanbul: YCM Mağazaları, 2012.

Ağcabay, Bülent. "Oğuz Göğüş'ten Kurtuluş Anıları". *Alleben Dergisi*, 15 (1997 Mayıs), 24-25.

Aksoy, Ömer Asım. "37 Yıl Sonra". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/14 (1958 Aralık), 9-10.

----- . "Gaziantep Mucizesi İle İlgili Anı Kırıntıları". *Yöre Dergisi*, 1 (1990 Şubat), 8.

Aldoğan, Hüseyin. *Anılarla Antep Savunması*. İstanbul: İstanbul Gaziantepçiler Derneği Yayınları, 2016.

Ali Nadi.¹⁰ "Mustafa Yavuz". *Gaziantep Gazetesi*, 265 (25 Aralık 1933), 1, 3.

Andrea. *Fransızlara Nazaran Suriye ve Kilikya Muharebatı*. çev. Erkân-ı Harbiye Miralay Kadri. İstanbul: Matbaa-i Askeriye, 1341.¹¹

yayımlanmıştır. Antep hakkında genel bilgileri kapsayan bir girişle başlayan eserin ilerleyen kısımlarında şehrin İngiltere ve Fransa tarafından işgali devrinde yaşanan olaylara yer verilmiştir. Abadie gözlemlerini, faaliyetlerini ve 1921 yılının Nisan ayına kadar yaşanan olayları gün gün kayda geçirmiştir. Bu bakımdan eser, günlük-anı mahiyetini taşımaktadır. Antep'te Fransız işgaline karşı olan direnişi anlatan ve buna paralel olarak görsel malzemeyle zenginleştirilen eser, kaynak niteliğinde olmasına rağmen olaylar Fransız işgal komutanının gözünden değerlendirildiği için dikkatle yaklaşılması gerekmektedir. Aynı zamanda Abadie'nin bu eseri, kısa bir sürede, Genelkurmay 10'uncu şubesinin isteğiyle 1923 yılında Kurmay Yüzbaşı Necmeddin tarafından *Türk Verdün 'ü Gazi Ayntâb* ismiyle Türkçeye çevrilmiştir.

¹⁰ Antep Savunması üzerine birçok çalışmaları bulunan Ali Nadi Ünler'e ait bir yazıdır. Soyadı Kanunu'ndan önce yayımlandığı için Ali Nadi imzası taşımaktadır.

¹¹ Eserin müellifi Albay Andrea, savunma döneminde Antep Mıntıka Kumandanı olarak görev yapmıştır. Görev sahası sadece Antep ile sınırlı değildir. Fransa adına Suriye ve içerisinde Antep'in de bulunduğu Anadolu'nun güney bölgesinin işgaline memur edilmiştir. Andrea, Antep'te iken gördüklerini, bir asker gözüyle, Fransız Harbiye Nezareti'nin Piyade Mecmuası'nda yayınlamıştır. Mecmuada yayınladığı hatıralarında Andrea, 25 Mart 1919 yılında Antep'e gelişinden 9 Şubat 1921 yılına kadar olan işgal ve savaş sürecinde yaşadıklarını, yaptıklarını ve gördüklerini kaydetmiştir. Bir Fransız işgal komutanının bu anıları kısa bir zaman içerisinde Türkiye'de Erkân-ı Harbiye'nin dikkatini çekmiş; bunun üzerine Miralay Kadri bu hatıratı Türkiye Türkçesi'ne

- . *Fransızlara Nazaran Suriye ve Kilikya Muharebatı*. çev. Erkân-ı Harbiye Miralay Kadri. akt. Erdal Açıkse. Elazığ: Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2010.
- Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*. Der. Hulusi Turgut. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2005.¹²
- Ateş, Özey. "Antepli Bir Kadına Göre: Antep Harbi", *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 5/50 (1962 Şubat), 21-22.
- Ayhan. "Gaziantep Müdafaası Menkıbelerinden: Ağaçta Sallanan Bacak". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/40 (1961 Nisan), 13.
- . "Gaziantep Müdafaası Menkıbelerinden: Ağaçta Sallanan Bacak". *Yeni Gaziantep Gazetesi*, 186 (25 Birincikânun 1942), 2.
- . "Kurtuluş Hatıraları". *Gaziantep Gazetesi*, 29 (25 1. Kanun 1930), 3.
- Babayan, Der Nerses. *Günlüğümden Sayfalar*. çev. Ümit Kurt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017.¹³
- . *Pages From My Diary*. haz. Yervant Babayan. Los Angeles: Abril Printing, 2000.
- Barlas, Mecit. "Antep Harbinden Hatıralar: Antep Harbi". *Gaziantep'i Tanıtıyoruz Dergisi*, 2/11 (1966 Ocak), 24, 28.
- . "Antep Harbinde Sihat Teşkilatımız". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/4 (1958), 5.
- Barlas, Uğuro. "Doktor Fahri Can'ın Gaziantep Savaşı Hatıraları". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/17 (1959 Mart), 6, 20.
- Beydili, Hasan. "Bostancık Köyünde Düşman Askeri". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/27 (1960 Mart), 9-10.

çevirmiştir. Andrea'nın Türkçe'ye "*Fransızlara Nazaran Suriye ve Kilikya Muharebatı*" ismiyle çevrilen bu hatırat Antep Savunması ile ilgili yayınlanmış en erken tarihli hatıratlardan birisidir.

¹² Eserin 80-117. sayfa aralığı Kılıç Ali Bey'in Antep Savunması'na ilişkin anılarını kapsamaktadır. Kılıç Ali, Yozgat'ta Çapanoğullarının isyan hazırlığının haber alınması üzerine, tümen komutanı yetkisiyle görevlendirilmiştir. Antep'te millî kuvvetlerin başında bulunan Kılıç Ali, bu görevlendirme üzerine, yerine yardımcısı Kilisli Arslan'ı bırakmıştır. Nitekim Kılıç Ali, Antep'te şehir içi savaşının başlamasına müteakiben 4 Nisan 1920'de direnişe iştirak etmiş ve 11 Mayıs 1920'ye kadar yani otuz dokuz gün Antep'teki görevini yerine getirmiştir.

¹³ Der Nerses Babayan (1887-1956), Antep'teki Ermeni cemaatinin önde gelen dinî önderlerindedir. Günlüklerini 1915 yılından itibaren tutmaya başlamış ve özellikle de Antep Savunması ile ilgili Ermenilerin faaliyetlerini kayıt altına almıştır. Türklere karşı Fransız-Ermeni tarafında yer alarak savaşın tüm aşamalarında yer almıştır. Bu açıdan Babayan'ın günlüğü dikkat çekici bilgiler içermektedir.

Bıyıklıoğlu, Tevfik. “Bir Kuva-yı Milliye Gazisinin Hatıralarından Gaziantep M¼cadelesi”.
Kuvayı Milliye Dergisi, 1/5 (Ağustos 1976), 7-12.

Doğanay, Bahri. “Gaziantep Savunmasında: Şehir Dışı SavaŐlarından Anılar”. *Gaziantep K¼lt¼r Fikir ve Sanat Dergisi*, 8/92 (1965 Ağustos), 23-24.

----- . “Gaziantep Savunmasında: Şehir Dışı SavaŐlarından Anılar”. *Gaziantep K¼lt¼r Fikir ve Sanat Dergisi*, 8/93 (1965 Eyl¼l), 11-14.

D¼Ő¼n, Ali. “Yaşayan Gazilerden Hatıralar: Çınarlı (Arıburnu) Kahramanı Kara H¼seyin Ağa”.
Y¼re Dergisi, 1 (1990), 12.

Dr. Mecit Barlas 'ın Anıları.¹⁴ haz. Emre Barlas. İstanbul: Cinius Yayınları, 2010.

Efe, Aydın. “Antep Savunması: Bir Albayın Hatıratı”. *A.¼. T¼rkiyat Araştırmaları Enstit¼s¼ Dergisi*, 53 (2015), 221-253.

Enç, Mitat. *Bitmeyen Gece*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1. Baskı, 1983.

----- . *Selâmlık Sohbetleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.

----- . *Uzun ŐarŐının Uluları*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1. Baskı, 1977; Ankara: Meteksan A. Ő., 1993; İstanbul: Ötüken Yayınları, 2005.

Erzin, Mustafa. “Muhsin Erzin'in Akbaba Savaşı Hatıraları”. *Gaziantep K¼lt¼r Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/28 (1960 Nisan), 13-15.

Ey¼b Sabri. *Bir Esirin Hâtıraları - Gaziyantâb'da İngiliz tecav¼z¼n¼n başlangıcı ve Mısır'da T¼rk üserâsına zul¼m ve işkenceler-*. Ankara: Öđ¼d Matbaası, 1338.¹⁵

----- . *Esaret Hatıraları, (Bir Esirin Hâtıraları, Gaziantep'te İngiliz Tecâv¼z¼n¼n Başlangıcı ve T¼rk Üserâsına Zul¼m ve İŞkenceler)*. haz. Nejat Sefercioğlu. İstanbul: Terc¼man 1001 Temel Eser, 1978.¹⁶

¹⁴ Dr. Mecit Barlas, Antep Savunması'nda sağlık hizmetleri noktasında önemli faaliyetlerde bulunmuş bir Şahsiyettir. Mecit Barlas'ın anılarını kapsayan bu eserin 33-46. sayfa aralığında Antep Savunması'na dair yaŐadıklarına, gözlemlerine ve faaliyetlerine yer verilmiştir. Anılarının içeriğinde bazı maddi hatalar göze çarpmaktadır. Bu sebeple dikkatle okunması gerekmektedir.

¹⁵ İngilizler işgalinin başlangıcında Ey¼b Sabri, Antep'te Defter-i Hâkânî memuru olarak görev yapmaktaydı. Ey¼b Sabri, İngilizlerin ÷lke genelinde baŐlattıkları “Ermeni tehciri” suçlamaları çerçevesinde tutuklanarak, önce Halep'e ardından Mısır'a esarete gönderilmiŐtir. Hatıralarını kendisine İngilizler tarafından isnat edilen suçlarla hiçbir ilgisinin bulunmadığını beyan etmek için yazdığını söylemektedir. Antep'in İngiliz işgal dönemi hakkındaki en önemli kaynaklardan olan hatırat, Mısır'daki T¼rk ve Müsl¼man esirler hakkında çok canlı gözlemleri kapsamaktadır.

¹⁶ 1922 yılında Osmanlı T¼rkçesi ile yayınlanan Ey¼b Sabri'nin Bir Esirin Hâtıraları başlıklı eserini Nejat Sefercioğlu sadeleŐtirerek 1978 yılında yeniden yayınlamıştır. Bu baskısında hatırat, *Yunan İllerinde Zavallı Esirlerimiz* adlı diğer bir eserle birleştirilmiştir. Aynı zamanda, asıl nüshasında müellifin kimliğine dair herhangi

- "Gaziantep Savaşı Hatıralarından". *Gaziantep'i Tanıtıyoruz Dergisi*, 1/5 (1962 Eylül), 20.
- "Gaziantep müdafaasının şanlı hatıraları". *Son Posta Gazetesi*, 8 (25 Aralık 1936), 1.
- Göğüş, M. "Büyük ölümlere, Gazi Erlere..". *Gaziantep Gazetesi*, 324 (25 Birinci kânun 1934), 1, 3.
- Göktürk, Halit. "Gaziantep Savunmasında: Halit Göktürk'ün Anıları". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/104 (1966 Ağustos), 5-6, 19-20.
- Güçyetmez, Cemil. "Ali Nadi Ünler'in Hatıraları". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/28 (1960 Nisan), 15-23.
- "Ali Nadi Ünler'in Hatıraları". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/29 (1960 Mayıs), 11-16.
- Güllü, Ramazan Erhan – Dağ, Murat. *Ayntab Amerikan Koleji ve Son Başkanın Hatıraları*. Ankara: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları, 2020. ¹⁷
- Merrill, John E. *Pen Pictures of the Siege of Aintab*. cilt. XXIII. Boston: Envelope Series, 1920.
- Günenç, Burhan Cahit. "Mahmut Kutsal'ın Antep Savaşı Anıları". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/97 (1966 Ocak), 18-19.
- Güzelbey, Cemil Cahit. "Enver Koçak'a Ait Hatıralar". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 5/60 (1962 Aralık), 15-17.
- "Gaziantep'in İşgal Günlerinden Hatıralar: Bedevi Arapların Marifetleri". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/47 (1961 Kasım), 23-24.
- "İşgal Günlerinden Hatıralar: Kırmızı Fethanda Uçan Beyaz Güvercin". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 5/60 (1962 Aralık) 5-6.
- Haskatar, Zeliha Kıratlı. "Silah Yapım Ustası ve Mücahit; Babam Reşit Kıratlı ve aile hatıraları". *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 12 (2008 Ocak-Şubat), 14-17.
- İnan, Mediha. "Antep Harbi Hatıralarım". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/48 (1961

bir malumat olmamasına rağmen, Eyüb Sabri'nin soyadı *Akgöl* olarak verilmiştir. Fakat Eyüb Sabri Akgöl'ün hayatı incelendiğinde hatıratın içeriği ile uyumadığı ve kronolojik uyumsuzlukların olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁷ Eser, Antep'te bulunan Merkezî Türkiye Koleji'nin (Ayntab Amerikan Koleji) son başkanı John Ernest Merrill'in hatıralarının İngilizceden Türkçeye çevirisini içermektedir. Uzun giriş kısmında Antep'te Amerikan Koleji'nin kuruluşu ve tarihi, misyonerlik faaliyetleri, John Ernest Merrill'in hayatı ile bunların Antep Savunması'ndaki faaliyetleri ele alınmaktadır. Merrill, hatıralarını Antep'te savaş henüz devam ederken Ekim 1920'de yayınlamıştır. Ermenileri haklı çıkarmaya yönelik bir üslubun kullanıldığı görülmektedir. Bu bakımdan Antep Savunması'nda Amerika etkisini ve Ermeni bakış açısı ile faaliyetlerini görmek açısından önemli bir eserdir.

Aralık), 9-10.

Köksoy, Ejder. “Sani Öğücü’nin Antep Savaşı Hatıraları”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/27 (1960 Mart), 23.

Kutluğ, Yasin. “Antep Harbi Hatıralarım”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/48 (1961), 9-10.

----- . “Gaziantep Savaşının Bilinmeyen Yönleri”. *Gaziantep’i Tanıtıyoruz Dergisi*, 1/1 (1962 Mayıs), 10-11.

----- . “Gaziantep Savaşının Bilinmeyen Yönleri”. *Gaziantep’i Tanıtıyoruz Dergisi*, 1/2 (1962 Haziran), 13-14.

----- . “Gaziantep Savaşının Bilinmeyen Yönleri”. *Gaziantep’i Tanıtıyoruz Dergisi*, 1/3 (1962 Temmuz), 19-20.

----- . “Gaziantep Savaşının Bilinmeyen Yönleri”. *Gaziantep’i Tanıtıyoruz Dergisi*, 1/4 (1962 Ağustos), 20-21.

----- . “Gaziantep Savaşının Bilinmeyen Yönleri”. *Gaziantep’i Tanıtıyoruz Dergisi*, 1/5 (1962 Eylül), 9-10.

----- . “İstiklâl savaşından hatıralar - 2”. *Başpınar Dergisi*, 25 (Mart 1941), 12-13.

----- . “İstiklâl savaşından hatıralar - 3”. *Başpınar Dergisi*, 26 (Nisan 1941), 8-10.

----- . “İstiklâl savaşından hatıralar”. *Başpınar Dergisi*, 24 (Şubat 1941). 6-9.

----- . “İstiklâl savaşından hatıralar”. *Başpınar Dergisi*, 28 (Haziran 1941), 9-10.

----- . “Millî mücadeleye tekaddüm eden günlerde Antepten Hatıralar”. *Başpınar Dergisi*, 16-17 (Temmuz 1940), 11-12.

----- . “Millî mücadeleye tekaddüm eden günlerde Antepten Hatıralar - II”. *Başpınar Dergisi*, 18 (Ağustos 1940), 9-10.

Küçük, Sebahattin. “Ayntâb - Anteb Müdafaasından Hatıralar”. *Yöre Dergisi*, 5 (1991 Şubat), 19.

Lohânizâde Mustafa Nureddin. *Hubb-i İstiklâlin Abidesi: Gaziyntâb Müdafaası*. İstanbul: Matbaa-ı Milli, 1924.¹⁸

¹⁸ Antep Savunması’na dair Türkçe yazılan ilk kapsamlı hatıratır. Hatıratın müellifi Lohânizâde Mustafa Nureddin, savunma esnasında gerek cepheye gerekse de cephe gerisinde önemli faaliyetlerde bulunmuş

Lohanlızade, Mustafa Nureddin. *İstiklâl Sevgisinin Abidesi: Gaziantep Müdafaaası*. haz. Mehmet Sağlam. Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları, Sayı: 61, 1974.

Lohânizade M. Nurettin. *Gaziantep Savunması*. akt. Mehmet Ali Akidil. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1989.¹⁹

Lohanizade Mustafa Nurettin. *Bağımsızlık Sevgisinin Sembolü: Gaziantep Savunması*. sad. Cumhuriyet Yıldız. Ankara: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları: 23, 2020.

Lohânizâde Mustafa Nureddin. *İstiklâl Sevgisinin Âbidesi: Gâzi'ayıntâb Müdâfaası*. haz. Zeynel Özlü. Ankara: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları: 21, 2020.²⁰

Mamalıoğlu, Abdülkadir. "Gaziantep Savaşında Babamın Hatıraları". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/20 (1959 Haziran), 9-10.

Mehmet Selahattin Adil. *Hayat Mücadeleleri Selâhattin Adil Paşa'nın Hatıraları*. haz. Enver Koray. İstanbul: Zafer Matbaası, 1982.

Selâhattin Âdil. "Gaziantep Savaşından Bir Gün ve Bir Belge". *Sabah Gazetesi*, 583 (25 Aralık 1963), 2-4.

Özbilge, Adil. "Karaca Kiya'nın Gaziantep Savaşı Hatıraları". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 5/58 (1962 Ekim), 9-10.

----- . "Karaca Kiya'nın Gaziantep Savaşı Hatıraları". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 5/59 (1962 Kasım), 14-15.

----- . "Karaca Kiya'nın Gaziantep Savaşı Hatıraları". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 5/60 (1962 Aralık), 7-8.

bir şahsiyettir. Antep Savunması'nda Yıldırım Taburu 4. Bölük Kumandanı ve savunmanın sonlarına doğru kurulan Antep İmalat-ı Harbiye Fabrikası'nın müdürü olarak vazife yapmıştır. Lohânizâde hatıratını, Antep'in bağımsızlığa kavuşmasından kısa bir süre sonra, 1924 yılında İstanbul'da yayınlamıştır. Edebi öğeleri de barındıran hatırat içerisinde zengin görsel malzeme, birinci el belgeler ve şahitlikler bulunmaktadır. Lohânizâde Mustafa Nureddin hayatı ve Antep Savunması'ndaki faaliyetleri ile hatırat hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Ali Gezginci - Ahmet Şahin, "Antep Savunması'nda Lohânizâde Mustafa Nureddin'in Faaliyetleri ve 'Hubb-i İstiklâl'in Âbidesi: Gaziayntâb Müdafaaası' Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme", *Millî Mücadelede Cephe Gerisi ve İstiklâl Yolu Gençlik Sempozyumu Bildirileri*, ed. Yunus Emre Çakır - Gözde Kalaycı (Çankırı: Kayıkçı Matbaacılık, 2020), 199-229; Lohânizâde Mustafa Nureddin, *İstiklâl Sevgisinin Âbidesi: Gâzi'ayıntâb Müdâfaası*, haz. Zeynel Özlü, (Ankara: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları: 21, 2020), 849-879.

¹⁹ Bu baskıda Lohânizâde Mustafa Nureddin'in eseri Mehmet Ali Akidil tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır. Fakat Akidil, eserin asıl nüshasına riayet etmeyerek, bazı bölümleri eserden çıkarmıştır. Bu bakımdan dikkatle kullanılması gereken bir baskıdır. Daha detaylı bilgi için bkz. Gezginci - Şahin, "Antep Savunması'nda Lohânizâde Mustafa Nureddin", 221.

²⁰ Bu baskının son kısmında Lohânizâde Mustafa Nureddin'in hayatına ve Antep Savunması'ndaki faaliyetlerine dair resmi ve şahsi dokümanların yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır. Aynı zamanda hatırat, hazırlayan tarafından, aslına uygun bir şekilde Latin harflerine aktarılmıştır.

- . “Karaca Kiya’nın Gaziantep Savaşı Hatıraları”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/61 (1963 Ocak), 13-14.
- . “Karaca Kiya’nın Gaziantep Savaşı Hatıraları”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/64 (1963 Nisan), 9-10.
- . “Karaca Kiya’nın Gaziantep Savaşı Hatıraları”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/65 (1963 Mayıs), 9-10.
- . “Karaca Kiya’nın Gaziantep Savaşı Hatıraları”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/66 (1963 Haziran), 16-17.
- . “Karaca Kiya’nın Gaziantep Savaşı Hatıraları”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/67 (1963 Temmuz), 11-13.
- Özdemir, Ali Şefik. “Gazi Ayıntab Müdafaası”. *Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası*, 1/9 (31 Ağustos 1928), 13-16.²¹
- . “Gazi Ayıntab Müdafaası”. *Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası*, 1/12 (15 Teşrin-i Sani 1928), 14-16.
- . “Gazi Ayıntab Müdafaası”. *Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası*, 1/13 (29 Teşrin-i Sani 1928).
- Özdişli, Bahri. “Sahreci Kara Emmun Bacı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/28 (1960 Nisan), 11.
- Özkaya, Yüksel. “Bir Kadının Antep Savaşı Hatıraları”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/43 (1961 Temmuz), 14-16.
- Soysal, Şerafettin. “Bir İbrik Gaz”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/28 (1960 Nisan), 11.
- Tanyol, Cahit. “Antep Savaşı Anılarından: Adle Bacı’nın Sopası”. *Alleben Dergisi*, 11 (1996 Ocak), 24-25.

²¹ Ali Şefik Özdemir, Antep Savunması’nın önemli isimleri arasında yer almaktadır. Savunma esnasında *Maraş ve Antep Havalisi Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı* vazifesine getirilen Kılıç Ali Bey, Mayıs 1920’de Yozgat’ta meydana gelen isyanı bastırmak ile görevlendirilmiştir. Bunun üzerine Ali Şefik Özdemir Bey, Mustafa Kemal Paşa’nın emriyle Antep milli kuvvetleri komutanı olarak atanmıştır. 8 Ağustos 1920’de Antep’e gelerek “Ayıntab Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı” görevini devralan Özdemir Bey, savunmanın sonuna kadar bu görevini sürdürmüştür. Bu açıdan, konumu itibarıyla, Ali Şefik Özdemir Bey’in anıları ve gözlemleri oldukça önem arz etmektedir. Aynı zamanda ilk olarak *Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası*’nda yayınlanan bu anılar Prof. Dr. Halil İbrahim Yakar tarafından çevriyazısı ve orijinal nüshaları ile birlikte yayınlanmıştır. Bkz. Halil İbrahim Yakar, *Gaziantep Savunması Hatıralar-Belgeler*, (Ankara: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015), 374-391.

- Toksoy, A. Enver. “Gaziantep Savgası Andaçlarından: Polis Komiseri Fevzi Nasıl Kaçırıldı?”. *Gaziantep Gazetesi*, 432 (25 Birinci Kânun 1936), 2.
- Uğurluer, Murat. “Antep Savunmasından İki Önemli Hatıra”. *Ayıntap Dergisi*, 9 (2007 Ocak-Nisan), 22-24.
- Ural, Ayhan. “Dedemden dinlediğim Gaziantep Savaşı’na ait hâtıralar”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/23 (1959 Eylül), 19-21.
- Ural, Ömer Asım. “Ahmet Ağrıtmış’ın Antep Harbi Hatıraları”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/26 (1960 Şubat), 15-17.
- Üner, Tevfik. “Gaziantep Savaşında Karayılan Ve Kamçısı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/36 (1960 Aralık), 5.
- . “Gaziantep Savaşında (Tanrıya Bir Yalvarış)”. *Sabah Gazetesi*, 2989 (25 Aralık 1971), 1.
- . “Mazgal Önünde”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/8 (1958), 16.
- . “Mazgal Önünde”. *Başpınar Dergisi*, 67 (1944 Aralık), 13.
- Ünler, Ali Nadi. *Türkün Kurtuluş Savaşında Gaziantep Savunması*. İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1969.²²
- . “Açlık Devresinden Acı Hatıralar”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/3 (1958 Ocak), 8.
- . “Hatıralar: Ya Kurtuluş Ya Ölüm”. *Gaziyurt Gazetesi*, 1056 (25 Aralık 1961), 1, 4.
- . “İşgal hatıralarından: Çınarlı cephesi bizi bilir Biz de Çınarlıy!..”. *Gaziantep Gazetesi*, 324 (25 Birinci kânun 1934), 2.
- . “Türk Gençliğine: Şahin Bey”. *Başpınar Dergisi*, 45 (1943 Şubat), 12-13.
- . “Türk Gençliğine: Şahin Bey”. *Başpınar Dergisi*, 46 (1943 Mart), 6-7.
- Yarbay İrfan Bey’in “Ayıntap Harbine Dair Hatıratı”*. ATASE, Kutu No: 55, Gömlek no: 53, 13. 1. 1336.

²² Ali Nadi Ünler, Antep Savunması’nın sembol isimlerinden Şahin Bey’in yardımcısı olarak görev yapmış, İaşe Komisyonu’nda görev almıştır. Ayrıca Yıldırım Taburu 1. Bölük Komutanlığında bulunmuştur. Şahin Bey ile birlikte Antep-Kilis yolu savaşlarında aktif olarak görev alan Ünler, 6/7 Şubat 1921 huruç harekâtına kadar savunmanın çeşitli kademelerinde yer almıştır. Ünler, yaşadığı ve gördüğü olayları aktardığı eserinde kendinden önce kaleme alınan eserleri eleştirel bir bakışla değerlendirmiştir. Eserinin sonunda savunma ile ilgili bazı resmi belgelere de yer vermiştir.

Yakar, Halil İbrahim. *Gaziantep Savunması Hatıralar – Belgeler*. Ankara: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015.

-. “Yaşayan Gazilerden Hatıralar: Çınarlı (Arıburnu) Kahramanı Kara Hüseyin Ağa”. *Yöre Dergisi*, 1 (1990 Şubat), 12.

Yener, Şakir Sabri. “Antep harbi hatıralarından”. *Gaziantep Gazetesi*, 432 (25 Birinci Kânun 1936), 2.

----- . “Anteb harbinde Maraş hatıralarından: On beş buçuklular ve Türk bayanları”. *Gaziantep Gazetesi*, 324 (25 Birinci kânun 1934), 3.

----- . “Antep Harbi Hatıralarından: Devenin Ölümü”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/36 (1960 Aralık), 4.

----- . “Antep hatıralarından: Devenin Ölümü”. *Gaziantep Gazetesi*, 483 (25 Kânunuevvel 1937), 3.

----- . “Antep-Fransız harbi anılarından: Ben Sana Gösteririm”. *Sabah Gazetesi*, 583 (25 Aralık 1963), 1, 4.

----- . “Antep-Fransız Harbi Hatıralarından: Uçan Minare”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/48 (1961 Aralık), 5, 23.

----- . “Antep-Fransız harbi hatıralarından: Vatan Bizi Dellal Etti Hocaaam!”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/38 (1961 Şubat), 9-10, 15.

----- . “Antep-Fransız Harbinde Neler Gördüm, Neler İşittim?”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 12/143 (1970 Mayıs), 5-6, 20.

----- . “Gaziantep Harbi Hatıralarından: Şekerin Başına Gelenler”. *Gaziantep Gazetesi*, 535 (25 Birincikânun 1938), 3.

----- . “Gaziantep Harbi Hatıralarından: Şekerin Başına Gelenler”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/48 (1961), 10, 16, 23.

----- . “Gaziantep Savunmasında: Tahir Çavuş’un Anıları”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/102 (1966 Haziran), 21-22.

----- . “Harp Hatıralarından: Sapan taşı”. *Gaziantep Gazetesi*, 265 (25 Aralık 1933), 3.

----- . “Zerdalı Çekirdeği”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/36 (1960 Aralık), 7.

Yetkin, Hulusi. “Gaziantep Kahramanları ile başbaşa: Ahmet Apaydın”. *Gaziantep Kültür Fikir*

ve *Sanat Dergisi*, 2/16 (1959 Şubat), 12-16.

----- . *Gaziantep Savaşı Hatıralarından Derlemeler*. Gaziantep: Gaziantep Kùltür Derneği Kitap ve Buroşür Yayınları, No:31, 1962.

----- . “Çınarlı Cephesinde Bir Gün”. *Gaziantep Kùltür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/5 (1958 Mart), 21-22. ²³

²³ Bu yazı Antep Savunması'na iştirak eden *Muhittin Erkol*'un Çınarlı Cephesi'ne dair bir anısını ihtiva etmektedir.

KİTAP

Aksel, Çetin-Aktan, R. Gaziantep'te Şahin Bey'in Türkü ve Destanları. Gaziantep: Güneş Matbaası, 1964.

Aladağ, İbrahim Ethem. İşgalciler "Şahin Bey". İstanbul: Sinan Yayınları, 1973.²⁴

Ali Kılıç - Erkinlik Savaşı Kağırmanlarından. Gaziantep: Gaziantep Halkevi Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi Yayınları No:25, 1938.

Barlas, Uğuro. Gaziantep Üzerine Araştırmalar ve Notlar. İstanbul: Hilmi Barlas Eğitim Vakfı, 2010.

Bayaz, Hüseyin. Antep Savunması Günlüğü. İstanbul: Engin Matbaası, 1994.²⁵

Bayrak, Samet – Tan, Ecem. Ulusal ve Yerel Basında 25 Aralık Kutlamaları. İstanbul: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2021.

Bozgeyik, Burhan. İstiklal Harbinde Gaziantep. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları, No:1, 1998.

Bozkurt, Mehmet Fatih. Tüfekçi Yusuf Usta -Çanakkale Cephesi ve Gaziantep Harbi'nde Alinteri Dökmüş Bir Zanaatkar-. İstanbul: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2021.

Büyükoğlu, Yaşar. Milli Mücadele Döneminde Güneydoğu Anadolu. Bursa: Ekin Yayınları, 2012.

Cankat, Hakkı. Antep Savaşının İlk Kurbanı Gaziantep Şahini. İstanbul: Raşit Bütün Matbaası, 1954.

²⁴ Roman.

²⁵ Antep Savunması, gün gün kronolojik sırayla ele alınmıştır. Usulü açısından olayın çerçevesini genel hatlar ile belirlediğinden önemli bir eserdir. Yakın zamanda kronolojiyi son bilgilere göre güncelleyen bir yayın yapılmıştır. Bkz. Bilgehan, Pamuk, *Antep Savunması Kronolojisi (1918-1921)*, (Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları), 2019.

- Ceyhan, Erdal. *Gaziantep Tarihi*. Gaziantep: Gaziyurt Matbası, 1999.²⁶
- Çakar, Mehmet. *Antep Savunması*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Çay, Abdulhaluk M. - Kalafat, Yaşar. *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvayı Milliye Hareketleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990.
- Çolakoğlu, Şinasi. *Kilis Direniş-Kurtuluş ve Sonrası 1918-1921-1930*. Ankara: Onur Yayıncılık, 1991.
- Dağ, Murat – Üzüm, İsmail Hakkı. *Cephe Hattından Türk ve Fransız Basınında Antep Savunması (1918-1921)*. ed. Samet Bayrak. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2021.
- Dağ, Murat. *Antep Savunması Harp Günlüğü*. Gaziantep: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2021.
- Dai, Adil. *Harbin Kahraman Çocukları*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Vakfı Yayınları, No:8, 2000.
- . *Olaylarla Gaziantep Savaşı*. Gaziantep: Gaziyurt Matbaası, 1992.
- . *Panolarla Antep Harbi – Şahinbey Savaş Müzesi*. Ankara: Şahinbey Belediyesi Eğitim ve Kültür Serisi: 1, 2007.
- Esenoğlu, Kadir. *Destanlaşan Kilis*. Kilis: Kilis Belediye Başkanlığı Sosyal İşler Basın- Yayın ve Halkla İlişkiler Md. Yayınları, No:5, 1976.
- Erkul, Eyüphan. *Karayılan: Bir Kurtuluş Savaşı Kahramanı*. İstanbul: Doğan Kitap, 2009.²⁷
- Genç, Ahmet İhsan. *Şanlı Yurt Gazi Şehir*. 1959
- Gesar, A. *Antep'in Varoluş Mücadelesi*. çev. Ümit Kurt-Murad Uçaner. İstanbul: Belge Yayınları, 2016. ²⁸
- Göğüş Atay, Zülal. *M. Oğuz Göğüş Arşivi'nden Antep Harbi*. Gaziantep: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, 2011.
- . *Şehirlerin Gelini "Arus-û Buldan"*. Gaziantep: GNG Matbaacılık, 2016.

²⁶ İlkçağlardan kitabın yazıldığı döneme kadar olan süreçte Gaziantep tarihini ele alan bu eserde Antep Savunması'na 107.-129. sayfalar arasında kısa bir şekilde yer verilmiştir.

²⁷ Roman.

²⁸ Eser, Antep Savunması'na dair Ermeni bakış açısını yansıttığından dolayı önemlidir. Savunma süresince Ermeni-Fransız ilişkisi ve Ermenilerin Fransızlara bakışı ile hangi saiklerle hareket ettiklerini anlamak bakımından dikkatli incelenmesi gereken bir eserdir. Kitapta savunma anında çekilmiş fotoğraflar da mevcuttur.

- Göğüş, Mahmut Oğuz, İlk İnsanlardan Bugüne Çeşitli Yönleriyle Gaziantep, İstanbul: Cihan Ofset Matbaası, (tarihsiz).
- Gömeç, Saadettin. *Millî Mücadele'de Gaziantep*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Güllü, Ramazan Erhan. *Antep Ermenileri*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, 2010.
- . *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gaziantep Ermenileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- . *Antep'te Misyonerler, Ermeniler ve Millî Mücadele*. İstanbul: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2021.
- Güngör, Mehmet Birol. *Antep Harbi*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004.
- Gürsel, Ali. *Gaziantep Savunması'nda Şahinbey'in Yeri (1919-1920)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- Güzelbey, Cemil Cahit. *Gaziantep Büyükleri ve Gaziantep Meşahirine Ek*. Ankara: Ajans-Türk, 1988.
- Karaca, Hasan. *Gaziantep'in Kurtuluş Mücadelesi Etrafında Gelişen Halk Edebiyatı*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Kazaz, F. Bilge. *Antep Savunması Manzumeler – Fotoğraflar*. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.
- . *Gaziantep'i Konuşturan Fotoğraflar (1870'lerden 1970'lere)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Vakfı Yayınları, 2005
- . *Gaziantep'i Konuşturan Fotoğraflar-2 (1880'lerden 1980'lere)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Vakfı Yayınları, 2008
- Keleş, İbrahim. *Savaşlarıyla Savunmalarıyla Gaziantep*. Gaziantep: Gaziantep 5 nci Zırhlı Tugay Komutanlığı No:3, 1997.
- Kurt, İsmail. *Güney Cephesinde Antep İşgali (1919-1921)*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Nakıboğlu, Gülsün. *Mitat Enç'in Eserlerinde Gaziantep*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Özçelik, İsmail. *Millî Mücadele’de Anadolu Basınında Güney Cephesi*.²⁹ Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2005.

Öztürk, Ayhan. *Millî Mücadelede Gaziantep*. Kayseri: Geçit Yayınevi, 1994.³⁰

Pamuk, Bilgehan. *Antep Savunması Kronolojisi (1918-1921)*. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.

-----.. *Bir Şehrin Direnişi: Antep Savunması*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2009.

Pekdoğan, Celal. *Gazi’den Gazi’ye Mustafa Kemal İle Muhâberât*. Ankara: Sarıyıldız Ofset, 2014.

-----.. *Parola: Ayntab - Özdemir Bey’in Hatıratı, Etraf-ı Şehir Cepheleer Kumandanlığı Tahrirat ve Telgraf ve Telefon ve Tamim Defteri*. Ankara: Vadi Grafik Matbaası, Ankara 2015.

Sakioğlu, Ş. Mehmet. *Gaziantep’e Ait 60 Yıllık Tarihi Panaroma (Antep Harbinin İç Yüzü)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Basımevi, Olay Yayıncılık, 1998.

Sancar, Ali. *Gaziantep Muharebeleri*. İstanbul: 1961-1962 Yılı Kara Harb Akademisi II nci Sınıf Kurmay Gezisi Harb Tarihi Konferansı, Harb Akademileri Basımevi, 1962.

Saral, Ahmet Hulki. *Türk İstiklal Harbi IV -Güney Cephesi- (İngiliz ve Fransızların Güney-Doğu Anadolu’yu işgal etmeleri, Millî Mücadele hareketleri, bu bölgede yapılan muharebeler ve Ravendiz Harekatı)*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1966.

-----.. *Türk İstiklal Harbi IV -Güney Cephesi- (İngiliz ve Fransızların Güney-Doğu Anadolu’yu işgal etmeleri, Millî Mücadele hareketleri, bu bölgede yapılan muharebeler ve Ravendiz Harekatı)*. haz. Atike Kaptan-Alev Keskin. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 2009.

Saral, Ahmet Hulki- Saral, Tosun. *Vatan Nasıl Kurtarıldı: Nur Dağları (Amanoslar), Toroslar, Adana, Maraş, Gaziantep ve Urfa’da Yapılan Kuvayı Milliye Savaşları*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1970.

²⁹ Eser, Kuvâ-yı Milliye tarafından Anadolu’da yayınlanan Açıksöz, İrâde-i Milliye, Albayrak ve Hakimiyet-i Milliye gazetelerinde Millî Mücadele’de Güney Cephesi’ne ilişkin haberleri ihtiva etmektedir. Antep Savunması’na dair haberler 197-215. sayfalar arasında yer almaktadır.

³⁰ Eser, Antep Savunması hakkında, ilk defa ana kaynaklar olan arşiv kayıtlarına yer verilerek hazırlanmış bir muhtevaya sahiptir. Savunma geniş bir perspektif ile savunma değerlendirilmiştir. Bu özelliği ile Antep Savunması üzerine yapılacak akademik çalışmalara öncülük etmiştir.

Solmaz, Mehmet. *Şehit Kamil*. Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Buroşür Yayınları No:49, 1966.

----- . *Şehit Kamil*. İstanbul: Acar Matbaası, 2. Baskı, 1991.

----- . *Şehit Kamil*. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayın No:9, 3. Baskı, 1999 Mar, 176 s.

----- . *Karayılan*. Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Buroşür Yayınları No:35, 1963.

----- . *Şehit Mahmut Söylemez*. Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Buroşür Yayınları No:44, 1966.

Şahiner, Necmeddin. *Gaziantep'in Yokedilen Câmileri*. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları No:2, 1. Baskı, 1995; 2. Baskı, 1997.

Şavkılı, Cengiz. *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Antep ve Maraş Milletvekilleri (Biyografileri ve Faaliyetleri)*.³¹ Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

Şerifoğlu, Ömer Faruk. *Yüzyüncü Yılında "Gazi Ayıntab'a Selam"*. İstanbul: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2020.

Toksoy, Ali Enver, *Yiğitler Konuşuyor! -Kahramanlık Menkıbeleri: Gaziantep, Maraş, Hatay, Mardin*. Ankara: Berkalp Kitabevi, 1944.

Uzun, Erol. *Savaş Alanları Turizmi Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme: Antep Savunması Örneği*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Öztaş, Kaya. *Durgun Akardı Alleben – Antep Savunması Öyküleri*-. Ankara: Us Yayınları³²

----- . *Kuşatma İhanet Açlık (Antep Savaşı)*. Ankara: Us Yayınları, 2009.³³

Uluçay, Mehmet. *Gaziantep Savunmasında Kahraman Karayılan ve Eşkiya Bozo*. İstanbul: Berdan Matbaacılık, 2011.

³¹ Millî Mücadele döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi, -diğer bölgelerde olduğu gibi- Antep'te çatışmaların en şiddetli olduğu zamanda açılmıştır. İşte bu çalışmada, kuruluşunun akabinde teşkil edilen Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olarak seçilen isimlerin biyografileri ve faaliyetleri ele alınmıştır. Bu açıdan, Antep Savunması'nın geniş bir perspektifte değerlendirilmesine olanak sağladığından, önemli bir yere sahiptir. Birinci dönemde mecliste Antep milletvekili olarak bulunan ve çalışmada ele alınan isimler şu şekildedir: Abdurrahman Lami Efendi, Kılıç Ali Bey, Mehmet Ali Cenani Bey, Mehmet Şahin Bey, Mehmet Yasin Sani (Kutluğ) Bey.

³² Öykü.

³³ Roman.

Üner, Tevfik. *Yükseliş*. Gaziantep: C.H.P. Partisi Basımevi, 1947.

Üzel, Sahir. *Gaziantep Savaşının İç Yüzü 1 (Kılıç Ali Devri)*. Kayseri: Sümer Matbaası, 1946

----- . *Gaziantep Savaşının İç Yüzü*. Ankara: Doğu Matbaası, 1952.³⁴

----- . *Gaziantep Yollarında Kahramanların İzinde*. haz. Orhan Topçuoğlu. Ankara: T.B.M.M. Basımevi, 1987.

Yakar, Halil İbrahim – Yaprak Pusat, Ü. Gülsüm. *Antep Savunması Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Tahrirat ve Telgraf ve Telefon ve Tamim Defteri – Sessizliğin Çılgılığı*. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.³⁵

----- . *Antep Savunması Hastane Defteri-Bir Şehrin Feryadı*. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.³⁶

----- . *Antep Savunması Heyet-i Merkeziye Muharebe Defteri – Savunmanın Şifreleri*. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.³⁷

----- . *Antep Savunması İaşe Satınalma Defteri-Bir Şehrin Dayanışması*. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.³⁸

----- . *Antep Savunması Askerî İaşe Defterleri-Açlığın Günlüğü*. Gaziantep: Şehitkamil

³⁴ Eser, Antep Savunması hakkında kaleme alınmış en kapsamlı çalışmalardandır. Sahir Üzel, bu çalışmada, Antep Heyet-i Merkeziyesi tarafından yapılan yazışmaları da kullanmıştır. Bu bakımdan önem arz eden eser, belge ve fotoğraflarla desteklenmiş ve bir takım eleştirel görüşlere de yer verilmiştir.

³⁵ Eser, Antep Savunması'nın ana kaynaklarından. Savunmada cepheleri yöneten Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığının tutmuş olduğu bu defterde cepheler arası yazışmalar ve günlük harp raporları yer almaktadır. Bununla birlikte, savunma sırasında, Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığının başta Ankara olmak üzere cephelerle ve diğer illerle olan yazışmalarının, telefon, telgraf, tahrirat ve tamimlerinin yer aldığı defter, numarasız yazılarla birlikte toplam 218 belgeyi ihtiva etmektedir.

³⁶ Eser, Antep Savunması'nın ana kaynaklarından. Antep Savunması'nda hastane olarak Şeyh Fethullah Camii kullanılmıştır. Hastane Defteri, şehir içi savaşlarının başladığı 1 Nisan 1920 tarihinden itibaren tutulmaya başlanmıştır. Savunmada zor şartlar altında kurulan hastanedeki faaliyetler düzenli bir şekilde kayda geçirilmiştir. Hastane Defteri'nde her yaralı ve şehidin; sıra numarası, künyesi, doğum tarihi, hastaneye giriş ve çıkış tarihleri, memleketi, mahalle ve karyesi, kıtası, hangi mevkiye ve ne ile yaralandığı, emaneti gibi hususlar yer almıştır. Yine defterin teşhis ve mülâhazat başlığı kısmında yaralıların vaziyetleri hakkında bilgiler kayıt edilmiştir.

³⁷ Eser, Antep Savunması'nın ana kaynaklarından. *Heyet-i Merkeziye Muhabere Defteri*, savunmayı organize eden ve millî kuvvetlerin yiyecek-içecek, giyim-kuşam, cephaneye, teçhizat gibi her türlü ihtiyaçlarını temin eden Heyet-i Merkeziye'nin yazışmalarını ihtiva etmektedir. Ayrıca, *Heyet-i Merkeziye Muhabere Defteri*'ndeki yazışmalardan anlaşıldığına göre, Heyet-i Merkeziye'nin savunma esnasında şehirde vuku bulan her bilgi ve durumu savunma cepheleriyle, mıntıka, fırka ve kolordu komutanlıklarıyla birlikte Büyük Millet Meclisi ve Mustafa Kemal Paşa ile paylaştığı anlaşılmaktadır.

³⁸ Eser, Antep Savunması'nın ana kaynaklarından. Defter, Antep Savunması'nı her alanda idare eden Heyet-i Merkeziye'ye bağlı olarak tesis edilen Umumi İaşe Komisyonu tarafından tutulan kayıtları ihtiva etmektedir. Komisyon tüccar, esnaf ve halktan ihtiyaç nispetinde erzak ve malzeme satın alarak fakir ve muhtaç kişilere dağıtmıştır. Komisyon satın aldığı ürünlerle ilgili her bilgiyi gün gün ve tek tek kayıt altına alarak mevzubahis defterde toplamıştır.

Belediyesi Kùltür Yayınları, 2014.³⁹

Yakar, Halil İbrahim. *Antep Direnişinin İlk Kıvılcımı: Şehitkâmil*.⁴⁰ Ankara: Gazikùltür A.Ş. Yayınları, 2018.

----- . *Antep'in Direnişi: Bir Şehrin Filmi*.⁴¹ Ankara: Gazikùltür A.Ş. Yayınları, 2017.

Yetkin, Hulusi – Solmaz, Mehmet. *Küçük Hafız Ve Mustafa Yavuz*. Gaziantep: Gaziantep Kùltür Derneği Yayını No: 42, 1969.

----- . *Şehit Şahin (Seçme Yazı ve Şiirler)*. Gaziantep: Gaziantep Kùltür Derneği Kitap ve Buroşür Yayınları No:17, 1959.

----- . Şehit Şahin. Gaziantep: Gaziantep Kùltür Derneği Kitap ve Buroşür Yayınları No:37, 1963.

----- . *Gaziantep Savunmasında Şehit Şahinin Yeri*. Gaziantep: Gaziantep Kùltür Derneği Kitap ve Buroşür Yayınları No:34, 1964.

Yetkin, Hulusi. *Gaziantep Tarihi ve Davaları*. Gaziantep: Gaziantep Kùltür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları, 1968.

----- . *Gaziantep Türkçülüğünün Bayrak Şehidi Şahin Bey*. Gaziantep: Gaziantep Kùltür Derneği Yayınları No: 56, 1970.

MAKALE

-. “13. Kolordu Komutanı'nın 3. Kolordu Komutanı'na, Antep ve Urfa'da Meydana Gelen Olaylar, Ermenilerle Fransızların İşbirliği Konusundaki Yazısı”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 51-53.

-. “2 nci Kolordu Komutan Vekili Hüseyin Hüsnü'nün Genelkurmay Başkanlığı'na Gönderdiği, 8.12.1920 Günü Düşmanın Antep'e Aralıklı Ateş Ettiği Hakkındaki Sabah Raporu

³⁹ Eser, Antep Savunması'nın ana kaynaklarından. Üç defterden meydana gelen işe kayıtları toplam 210 sayfadır. Bu defterlerde, İaşe Komisyonu tarafından toplanan erzakın, hangi mevzi ve cephelere dağıtıldığı, kime ne kadar erzak verildiği gün gün yer almaktadır.

⁴⁰ Eser, Antep Savunması'nın sembol isimlerinden olan Şehitkâmil hakkında en detaylı çalışmalardandır. Bu çalışmada Şehitkâmil'in ailesinin hayatına dair bilgilerin yer almakla birlikte kardeşi Kemal Dilek ile de röportajın bulunduğu belgesel film çalışmasını içeren bir DVD mevcuttur.

⁴¹ Eser, görsel materyallerin tarih çalışmalarında kullanımının önemli bir örneğidir. 1935 yılında Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı Ordu Film ekibi tarafından Antep Savunması hakkında çekilmiş olan filmi konu edinmektedir. Ayrıca kitap ile birlikte film hakkında belgesel ile filmin asıl görüntülerinin bulunduğu bir DVD mevcuttur. Bu açıdan savunma sonrasında devlet ve halk nazarında Antep Savunması algısını göstermesi bakımından dikkate değer bir çalışmadır.

- (Belge No: 2934)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/104 (1997 Haziran), 125-127.
- . “2 nci Kolordu Komutanı Selahaddin Adil’in Genelkurmay Başkanlığı’na Gönderdiği, Düşmanın 4.11.1920’de Antep’i Uzun Bir Top Ateşine Tuttuğu ve Bu Bölgede Yapmış Oldukları Zulmü Anlatan Raporu (Belge No: 2933)” *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/104 (1997 Haziran), 122-124.
- . “2 nci Kolordu Komutanı Selahattin Adil’in Genelkurmay Başkanlığı’na Yazdığı, Antep Bölgesinde Yapılan Çatışmaları Anlatan 15 12. 1920 Tarihli Harp Raporu (Belge No: 2935)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/104 (1997 Haziran), 128-131.
- . “23 üncü Kurtuluş günü Âbide önünde Ali Akınalın söylediği Nutuk”. *Başpınar Dergisi*, 67 (1944 Aralık), 9-10, 16.
- . “3. Kolordu Komutan Vekili’nin, Antep’teki Fransızların Yaptıkları Yıkım Hakkında Genel Kurmay Başkanlığı’na Gönderdiği Rapor”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 134-136.
- . “3. Kolordu Komutanı’nın, Fransızların Antep’i Makineli Tüfek Ateşine Tuttuğu Konusunda Genel Kurmay Başkanlığına Sunduğu Raporu”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 114-116.
- . “3. Kolordu Komutanının, Antep Bölgesindeki Muharebeleri Hakkında Genel Kurmay Başkanlığı’na Gönderdiği Raporu”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 126-130.
- . “3. Kolordu Komutanı’nın, Maraş Bölgesinde Ermenilerle Yapılan Mücadele ve Kılıç Ali Komutasında Bir Kuvvetin Kilis’ten Antep’e Geldiği Hakkında Heyet-i Temsiliye’ye Gönderdiği Yazısı”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 108-110.
- . “59’uncu Alay Komutanı’nın Gaziantep Bölge Komutanlığına Misis, Ceyhan, Veysiye ve Osmaniye’nin Teslim Alındığına Dair Raporu (Belge No: 2962)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 90-92.
- . “6/8.12.1920 Tarihleri Arasında Sağ Kanat, Sol Kanat, Osmaniye ve Antep Bölgelerinde Meydana Gelen Çarpışmalarla ilgili Genelkurmay Başkanlığının Yazısı (Belge No: 2316)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/104 (1997 Haziran), 62-64.
- . “8 Şubat Gazilik günü münasebetiyle: Türkiye Büyük Millet Meclisinin Gaziantep’e gönderdiği 21 Ocak 1921 tarihli telgraf”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/154 (1973 Şubat), 5.

- . “Adana Cephesi Komutan Vekili Hayri'nin Genelkurmay Başkanlığına Gönderdiği, Antep Bölgesinde Sükunet Olduğu, Adana Bölgesinde Muharebeler Yapıldığı Hakkında 22.9.1920 Tarihli Harp Raporu (Belge No: 2907)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/104 (1997 Haziran), 30-33.
- . “Adana Cephesi Komutanı Selahattin Adil'in Genelkurmay Başkanlığına Gönderdiği, Antep, Adana ve Osmaniye Bölgesinde Meydana Gelen Olaylar ile ilgili Raporu (Belge No: 2912)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/104 (1997 Haziran), 46-49.
- . “Adana ve Çevresi Komutanı'nın, Gaziantep Bölge Komutanı Vekaletine, Ankara Antlaşmasına Göre Oluşturulan Sınır Belirleme Komisyonlarının Çalışması Hakkındaki Raporu (Belge No: 2972)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 125-130.
- . “Adana ve Çevresi Komutanı'nın, Gaziantep Bölge Komutanına, Fransızların 4 Ocak 1921 Tarihinde Dört Yol'u Terk Edecekleri Hakkında Verdiği Raporu (Belge No: 2973)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 131-133.
- . “Adana ve Çevresi Komutanı'nın, Gaziantep Bölge Komutanlığı Vekaletine, Adana ve Çevresi Komutanlığı Karargahının Kelebek'e Hareketini, Mersin Bölge Komutanlığının Kurulduğunu, Tahliye ve Sınır Belirleme Komisyonunun Görevinin Bitimine Kadar Mersin ve Gazi ... (Belge No: 296)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 107-109.
- . “Adana ve Çevresi Komutanı'nın, Gaziantep Bölge Komutanlığı Vekaletine, Fransızların 20 Aralık 1920 Tarihine Kadar Kilikya'yı Boşaltacakları ve Türk Birliklerinin Bu Tarihte İşgal Edilen Yerleri Teslim Alacakları, Fakat Bu Tarihe Kadar İzinsiz Sınırın Güne ... (Belge No: 2970)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 119-121.
- . “Adana ve Çevresi Komutanı'nın, Gaziantep Bölge Komutanlığına, Nizip Bölgesinde Türk Kuvvetlerine Katılan Suriye Çetelerinin Fransızlar Aleyhine Yaptıkları Hareketler Ve Buna Benzer Olayların Önlenmesi Hakkındaki Raporu (Belge No: 2971)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 122-124.
- . “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Heyet-i Temsiliye'ye Yazdığı Antep, Maraş, Urfa'nın İngilizler Tarafından Tahliye Edilerek Yerine Fransızların Geçmesinin Halkı Büyük Ölçüde Etkilediği Konusundaki Yazısı”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 39-41.

- “Antep Belediye Başkanının Mustafa Kemal’e Yazdığı, İngilizlerin Bölgeden Çekilip Yerini Fransızların Alması Durumunda Kendilerinin Nasıl Hareket Etmesi Gerektiğini Soran Telgrafi”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 9-11.
- “Antep Gazilerinden Birini Daha Kaybettik”. *Yöre Dergisi*, 2 (1990 Mayıs), 29.
- “Antep Kadınları – On bir yıl evvel memleketlerini düşmandan nasıl kurtarmışlardı?”. *Vakit Gazetesi*, 5376 (26 Kânunuevvel 1932), 1, 4.
- “Antep Merkez Heyeti Başkanı Ferit’in, BMM Başkanı Mustafa Kemal’e Yazdığı, 9ncu Kafkas Alayı’nın Kendisinden Beklenen Faydayı Sağlamadığı, Acilen Kendilerine Bir Komutan ve Yardım Gönderilmezse Durumun Çok Kötü Olacağını Bildiren Rapor (Belge No:2920)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/104 (1997 Haziran), 80-85.
- “Antep Merkez Heyeti’nin, Fransızların Telgrafhaneye Sansür Koyduğu Konusundaki Heyet-i Temsiliye’ye Telgrafi”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 42-44.
- “Antep Mutasarrıf Vekili’nin, İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanının Kendisini Yanına Çağırarak Mustafa Kemal’den Gelen Bir Telgraf Hakkında Bazı Sorular Sorduğu Hakkında Heyet-i Temsiliye’ye Göndermiş Olduğu Telgrafi”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 5-8.
- “Antep Mutasarrıfı Sabri’nin İçişleri Bakanlığı’na Yazdığı, Antep ve Nizip Bölgesinde Muharebelerin Olduğu Hakkındaki Rapor (Belge No:2932)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/104 (1997 Haziran), 119-122.
- “Antep Savunmasından İki Gazi”. *Yorum Dergisi*, 28-29 (1998 Kasım-Aralık), 17-19.
- “Antep, Urfa, Adana ve Havalisinde Fransızlar ve Ermenilerin Yaptığı Katliamı Protesto Amacıyla Amasya’da Halk Tarafından Büyük Bir Miting Yapıldığı Hakkında Amasya Mutasarrıf Vekili Cemil Cahit’in 20. Kolordu Komutan Vekili ne Gönderdiği Yazı (Belge No: 2095)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 38/ 87 (1989 Şubat), 41-42.
- “Antep, Urfa, Maraş’ın Fransızlar Tarafından İşgalinin Resmen Bildirildiği Konusunda 13. Kolordu Komutanının 3. Kolordu Komutanına Yazısı”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 57-59.
- “BMM Başkanı’nın, Antep Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti’ne Yazdığı, Cephede Birlik ve Düzeni Sağlayacak Bir Komutanın Tayin Edileceği, Böyle Nazik Bir Zamanda Vatan Hizmetinde Şahsiyatla Uğraşılması Gerektiği Hakkındaki Telgrafi (Belge No: 2931)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/104 (1997 Haziran), 116-118.

- “Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Tebrik Telgrafı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 12/142 (1970 Şubat), 10.
- “Fransız Askerleriyle Birlikte Ermenilerin Ayıntab, Maraş ve Adana Civarında Müslüman Ahaliye Zulüm Yaptıkları”. *Ermeniler Tarafından Yapılan Katliam Belgeleri (1919-1921). Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, (2001), 760-764.
- “Gaziantep Bölge Komutan Vekili’nin Genel Kurmay Başkanlığı’na, Fransızlarla Yapılan Barış Görüşmeleri ve Gaziantep ve Kilis’in Boşaltılması Söylentileri Üzerine Meydana Gelen Olaylar ve Bu Olayların İdaresi İçin Bir Direktif Verilmesini İsteyen Yazısı (Belge No: 2961)”. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 87-89.
- “Gaziantep Harbi Üzerine Yazılan Besnili Ama Ziyanın Destanı”. *Başpınar Dergisi*, 56-57 (1944 Şubat), 10.
- “Gaziantep Kurtuluşunun 42. Yıldönümü Heyecanla Kutlandı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 7/73 (1964 Ocak), 24.
- “Gaziantep Savaşında Gaziantep halkı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilen yazının sureti”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/48 (1961 Aralık), 4.
- “Gaziantep Şehitler Abidesi ve Harp Müzesi Proje Müsabakası”. *Arkitekt*, 26/286 (1957), 29-34.
- “Gaziantep Valisi Niyazi Araz’ın 25.12.1960 Kurtuluş Bayramı Nutkundan Özetler”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/37 (1961 Ocak), 3-4.
- “Gaziantep’in Düşman İşgalinden Kurtuluşu’nun 71. Yıldönümü Kutlandı”. *Yöre Dergisi*, 12 (1992 Aralık), 21-23.
- “Gaziantep’in Düşman İşgalinden Kurtuluşunun 70. Yıldönümü Kutlandı”. *Yöre Dergisi*, 8 (1991 Aralık), 37-38.
- “Gaziantep’in Kurtuluşunun 41. Yıldönümünde Nadir Gül’ün Bir Konuşması”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/61 (1963 Ocak), 15-17.
- “Gaziantep’in Kurtuluş Bayramı -25 Aralık 1935-”. *Belediyeler Dergisi*, 8 (1936 Mart), 56-64.
- “Genelkurmay Başkanı İsmet’in 12. Kolordu Kurmay Başkanı Binbaşı Şemseddin Bey’e Yazdığı: Osmaniye’den İslahiye’ye Kadar Savaşın Durdurulduğu ve Durumun Fransızlara Bildirilmesi ile İlgili Emri (Belge No: 2922)”. *Askeri Tarih Belgeleri*

Dergisi, 46/104 (1997 Haziran), 89-91.

- "Genelkurmay Başkanı İsmet'in, Antep Asker Alma Kalemi Başkanlığına Yazdığı, Ateşkesten Beklenen Faydanın Neler Olduğu Konusunda Mutasarrıf ve Komutan ile Görüşülmesi Konusundaki Emri (Belge No: 2921)". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/104 (1997 Haziran), 86-88.
- "Genelkurmay Başkanlığının, 2. Kolordu Komutanlığına, Gaziantep Bölgesindeki Yiyecek Sıkıntısının Giderilerek Savunmaya Devamının Sağlanması Konusundaki Emri (Belge No: 2939)". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 17-20.
- "Genelkurmay Başkanlığının, 2. Kolordu Komutanlığına, Gaziantep Bölgesindeki Kuva-yı Milliye Mensuplarının Bir Süre Daha Dayanarak Savunmaya Devam Etmeleri Hakkında Şifrenin Ulaşıp Ulaşmadığının Bildirilmesini İsteyen Yazısı (Belge No: 2940)". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 21-23.
- "Genelkurmay Başkanlığının, Fransızların Gaziantep'ten Çekileceklerini ve Erzaklarını Sattıklarını Bildiren Harp Raporu (Belge No: 2945)". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 36-38.
- "Genelkurmay Başkanlığının, Gaziantep, İslahiye, Osmaniye ve Kozan Bölgelerindeki Durumu Bildirir Harp Raporu (Belge No: 2944)". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 33-35.
- "Genelkurmay Başkanlığının, Gaziantep, İslahiye, Osmaniye ve Kozan Bölgelerindeki Durumu Bildirir Harp Raporu (Belge No: 2943)". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 30-32.
- "Genelkurmay Başkanlığının, Gaziantep, İslahiye, Osmaniye ve Kozan Bölgelerindeki Durumu Bildirir Harp Raporu (Belge No: 2942)". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 47/105 (1998 Mart), 27-29.
- "Halep Tümen Komutanı'nın BMM Başkanı Mustafa Kemal'e Göndermiş Olduğu, Antep Bölgesindeki Muharebeler ve Buradaki Fransızların Askeri Durumu Hakkındaki Raporu (Belge No: 2926)". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/104 (1997 Haziran), 101-103.
- "Halkevimizin İki Aylık Çalışmaları". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 56-57 (1944 Ocak-Şubat), 29-32.
- "İzmirde 25 Aralık Günü". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/98 (1966 Şubat), 24.

- "Karayılan, Bir Film ve Nâzım Hikmet". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 8/87 (1965 Mart), 4, 21-23.
- "Kılıç Ali'nin Fransızların Antep'teki Durumu, Halkın Milli Kuvvetlerden Yardım Almaması ve İçinde Buldukları Zor Durum Hakkında Mustafa Kemal'e Gönderdiği Yazı". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 131-133.
- "Kılıç Ali'nin Mustafa Kemal'e Yazdığı ve Antep Bölgesinde Bir An Önce Yardım Gelmezse Milli Birliklerin Yerleşeceğini Belirten Yazısı". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 117-119.
- "Kılıç Ali'nin Mustafa Kemal'e Yazdığı ve Antep'in Fransızlar Tarafından Bombardıman Edildiği, Bir An Önce Yardım Gönderilmesini İsteyen Telgrafı". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 123-125.
- "Kilikya, Antep, Maraş ve Urfa'daki Mezalime Son Verilmesi ve Fransız Kuvvetlerinin Bölgeden Derhal Çektirilmesi Hakkında Mustafa Kemal Tarafından Yayınlanan Tamim (Belge No: 2092)". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 38/87 (1989 Şubat), 35-36.
- "Kurtuluşumuzun 26 ıncı Yıldönümünü Kutlarken". *Başpınar Dergisi*, 92 (1947 Aralık), 1-2.
- "Kuva-yı Milliye Komutanı Recep'in, TBMM Başkanı Mustafa Kemal (Atatürk)'e Yazdığı, Fransızların Şehir (Antep) İçinde ve Dışında Tahkimat Yaptıkları, Sözlerinde Durmadıkları Hakkındaki Raporu (Belge No: 2923)". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/104 (1997 Haziran), 92-94.
- "Mustafa Kemal'in Antep Belediye Başkanına İsteklerinin Hükümete Bildirilerek Gereğinin Yapılması Konusunda Bulunduğu Hakkındaki Telgrafı". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 12-14.
- "Mustafa Kemal'in Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya Adana, Antep, Maraş Bölgelerinde Hükümetin İtilaf Devletleri Nezdindeki Girişimleri Konusunda Kendilerinin Aydınlatılmasını İsteyen Telgrafı". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 21-24.
- "Mustafa Kemal'in Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e Maraş, Antep, Urfa Hakkında İstanbul Hükümeti ile Görüşme Yapıldığı, Henüz Onların Siyasi Görüşlerinin Belli Olmadığı, Ancak Bu İşgallere Gerekirse Fiili Savunmada Bulunabileceği Konusundaki Cevabi Yazısı". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 46/103 (1997 Ocak), 63-65.

- "Savaşçı Antep". *Başpınar Dergisi*, 103-104 (1948 Kasım-Aralık), 25.
 - "Şahin Beyin Şahadetinin 45. Yılında Yapılan Anma Töreni". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 8/88 (1965 Nisan), 2.
 - "Şahadetinin 43. Yıldönümünde Şehit Şahin Bey Törenle Anıldı". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/64 (1963 Nisan), 23-24.
 - "Şehit Karayılan Anılacak". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/100 (1966 Nisan), 23.
 - "Şehit Karayılan'ı Andık". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/102 (1966 Haziran), 2.
 - "Şehit Mahmut Söylemez kimdir?". *Gaziantep'i Tanıtıyoruz Dergisi*, 2/12 (1966 Nisan), 1, 28.
 - "Şehit Şahin Anma Töreni". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/100 (1966 Nisan), 8, 23.
 - "Şehit Şahin ihtilafı". *Başpınar Dergisi*, 46 (1943 Mart), 16.
 - "Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransızlar Tarafından İşgalinin itilaf Devletleri Mümesillikleri ile Avrupa ve Amerika Kamuoyuna Çekilen Telgraflarla Protesto Edilmesi Hakkında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-I Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi Namına Mustafa Kemal'in Yayınladığı Yazı". *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 38/87 (1989 Şubat), 20-21.
 - "Yaşayan Gazilerimiz". *Yöre Dergisi*, 1 (1990 Şubat), 39.
 - "Gaziantep Savaşının İç Yüzü - I (1)". *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 35 (2011 Kasım-Aralık), 44-50.
 - "Gaziantep Savaşının İç Yüzü - I (2)". *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 36 (2012 Ocak-Şubat), 48-55.
- Abuşoğlu, Tamer. "Antep'in 'Açlık Beyannamesi'". *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 2 (2006 Mayıs-Haziran), 12-13.
- "Antep Harbine ait ihanet fotoğrafları". *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 1 (2006 Mart-Nisan), 12-13.
- "Fayat Ağa, Antep Harbi ve Damalhaların Tarihi Üzerine Kısa Notlar". *Yöre Dergisi*, 12 (1992 Aralık), 27.

----- . “Fayat Ağa Antep Harbi ve Damalhaların Tarihi Üzerine Kısa Notlar”. *Güneyde Kültür Dergisi*, 5/54 (1993), 21-22

Akandere, Osman. “Antep’in Fransızlar Tarafından İşgaline Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye’nin Tepkileri”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 551-575. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.

Akbal, İsmail. “Gaziantep Mebusu Kılıç Ali”. *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. Haz. Erdem Ünlen-Orhan Neçare-Yunus Emre Tansü- Mehmet Biçici. 341-369. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

Akçora, Ergünöz. “Kilis’in Antep Savunmasındaki Yeri”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XI/31 (1995 Mart), 55-87.

Aksoy, Ömer Asım. “Büyük Arkadaşım: Dr. Mecit Barlas”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 12/141 (1969 Kasım), 9-10, 15.

----- . “Gaziantep’in Kurtuluşunun 14 ncü Yıldönümünde”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/25 (1960 Ocak), 5-6.

----- . “Gaziantep’in Kurtuluşunun 16 ıncı Yıldönümünde”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/27 (1960), 14-17.

----- . “Şahin Beyin Arkasından (Şahan Hafız)”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/23 (1959), 5-6, 18.

----- . “Şehit Şahin”. *Başpınar Dergisi*, 59 (1944 Nisan), 1-4.

----- . “Anıtın Açılışı”. *Gaziantep Life Dergisi*, 7 (2003 Kasım-Aralık), 6.

Aksoy, Volkan. “Milli Mücadele Dönemi Gaziantep’e Fransızlar Nezdinde Bulunan Esirler ve Şehre Yapılan Yardımlar”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 863-883. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.

Anlaroğlu, Fahri. “Yasin Beğ (Kutluğ)”. *Yöre Dergisi*, 5 (1991 Şubat), 26-27.

Api, Cumhuriyet Seydi. “25 Aralık Ruhu...”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 17 (2008 Kasım-Aralık), 44-48.

Arı, Bülent – Ömer Faruk Kadan. “Antep’in Kurtuluş Mücadelesinin İki Önemli İsmi Karayılan ve Şahin Bey’e Edebiyat Penceresinden Bir Bakış”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi*

- Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 525-543. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.
- Arpacıoğlu, Ömer. “Gaziantep ve Kurtuluşu”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/101 (1966 Mayıs), 5-6.
- Arslan, Cemal. “Kurtuluş Yıldönümünde Tarihe Bir Bakış: Gaziantep’liler Ekonomik Savaşı Da Kazanıyorlar”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/149 (1971 Kasım), 7-8, 17.
- Arslan, Mukaddes. “Gaziantep’e İstiklal Madalyası Verilmesi ve TBMM’de Yapılan Çalışmalar”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 811-833. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.
- Aslan, Taner. “Gaziantep Savaşları Kahramanlarından Şehit Şahin ve Gaziantep Savaşlarındaki Faaliyetleri...”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 19 (2009 Mart-Nisan), 54-60.
- . “Güneyde İstiklâlin Doğan Güneşi; Şehit Kâmil”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 30 (2011 Ocak-Şubat), 46-50.
- Ataç, Ali Cevdet. “Antep Müdafaası ve 25 Kânunevvel”. *Başpınar Dergisi*, 67 (1944 Aralık), 14-15.
- Ayaz, Ahmet. “25 Aralık 1921 – Gaziantep’in Kurtuluşu ve Gaziantep Şehitlerini Anma”. *Yöre Dergisi*, 5 (1991 Şubat), 32.
- Ayhan. “Ağaçta Sallanan Bacak”. *Başpınar Dergisi*, 44 (1943 Ocak), 3,8.
- Ayıntab Haberleri - Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Panorama 25 Aralık Ayıntab Savunması Haber Bülteni*. sayı 1-12, 2021. ⁴²
- Balta, Ahmet. “Antep Savunması’na Giden Süreçte Şehirdeki Farklı Yaklaşımlar Üzerine Bir Belge”. *Arulis Dergisi*, 9 (2021), 3-8.
- Balta, Nevin. “1919 İşgali Üzerine Kurulan Gaziantep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”. *Ayıntap*

⁴² Ayıntab Haberleri gazetesi, Antep’in İngilizler tarafından işgal edilmesinin arifesinde yayımlanmaya başlamıştır. Şehrin işgalinin yakın olduğunun görülmesine üzerine bir tepki olarak yayımlandığı görülmektedir. İngiliz ve Fransız işgalleri sürecinde yayımlanması yasaklanmasına rağmen gizlice basılarak dağıtılmıştır. Gazetenin bu önemine binaen Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Antep’in düşman işgalinin kurtuluşunun 100. yılında Ayıntab Haberleri’ni Ocak-Aralık ayları arasında 12 sayı olarak yayımlamıştır. Her sayısında ise yayımlandığı ayda Antep Savunması’nda yaşanan olaylara yer verilmiş ve ücretsiz olarak dağıtılmıştır.

Dergisi, 7 (2006 Mayıs-Ağustos), 33-35.

Barlas, Uğur. "Antep Harbinden Bir Anı Bir Resim". *Alleben*, 11 (1996 Ocak), 26.

----- "Bir Gaziantep Ropörtajı, Harpte Gülle, Sulhte Su". *Gaziantep Kurtuluş Dergisi*, 4 (1963), 14-15.

----- "Antep Harbinde Sağlık Hizmeti". *I. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri Kitabı*. 287-296. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.

----- "Antep Harbinde Sağlık Hizmeti". *Yöre Dergisi*, 4 (1990 Kasım), 19-22.

----- "Antep'in Açlık Beyannamesi". *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 21 (2009 Temmuz-Ağustos), 8-9.

----- "İmrenilecek Bir Hemşehrimiz: Ali Diler". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/17 (1959 Mart), 8.

Basmacı, M. Emin. "Çınarlı Kahramanı Ali Niyazi Uygur". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/100 (1966 Nisan), 11.

Başakıncı, Bedri. "Antep'i Düşman Hiçbir Zaman Muhasara Edemedi". *Yakın Tarihimiz Mecmuası*, 4/45 (1963), 184-187.

Başbekçi, Metin. "Gaziantep Savunması Kahramanı, Mehmet Said (Şahinbey)". *Kübbiye Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, 2 (25 Şubat 2020), 32-34.

Başçılar, Seyfettin. "Gaziantep Savaşının Anlamı". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/4 (1958 Şubat), 13.

Başkan, Ömer Fatih. "Millî Mücadele Yıllarında İngiliz ve Fransızların İşgal Ettikleri Güney Bölgesi'nde Haberleşmeye Yönelik Sansür Uygulamaları". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 36/101 (2020), 1-28.

Battal, Ahmet Hurşit. "50. Kurtuluş Yıldönümünde: Gaziantep Müdafileri". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/149 (1971 Kasım), 9-10.

Bayat, Fuzuli - Hasan Karaca. "Antep Savunmasında Ermenilerin İşgalcilerle İş Birliği Açısından Türk-Ermeni İlişkileri". *Ayıntap Dergisi*, 4 (2005 Mayıs-Ağustos), 6-10.

Baykara, Tuncer. "Gaziantep Müdafaasının Tarihi ve Coğrafi Kökleri". *Şahinbey Semineri Bildiri Kitabı*. 33-40. Gaziantep: O.D.T.Ü. Gaziantep Mühendislik Fakültesi, 1988.

Baykara, Tuncer. "Milli Mücade'de Antep Etrafındaki Mücadelenin Tarihi Kökenleri Üzerine".

Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 575-583. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.

Bayrak, Samet. “Antep Harbinde ve Öncesinde Sağlık Hizmetleri - 1”. *Kübbiye Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, 1 (25 Aralık 2019), 30-32.

----- . “Antep Harbinde ve Öncesinde Sağlık Hizmetleri - 2”. *Kübbiye Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, 2 (25 Şubat 2020), 39.

Beşe, Ülker. “Şehit Mahmut Söylemez (1898-1920)”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 17 (2008 Kasım-Aralık), 22-27.

Beşe, Ülker Barlas. “Kepkepzade Abdurrezzak”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 20 (2009 Mayıs-Haziran), 46-51.

Biçer, Halit Ziya. “Antep Harbinin Düşündürdükleri”. *Yöre Dergisi*, 1 (1990 Şubat), 27.

----- . “Şahin’in Üç Evresi”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 12 (2008 Ocak-Şubat), 4-7.

----- . “Gelmişten Geçmişten: Tüfekçi Yusuf” *Yöre Dergisi*, 4 (1990 Kasım), 29-30.

Büyükoğlu, Yaşar – Selim Osrak. “Gaziantep Savunmasında Nizip Kuvay-i Milliyesinin Rolü”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 883-923. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.

Büyükoğlu, Reşit Yaşar. “Millî Mücadele Dönemi’nde Antep Savunmasında Karayılan”. *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. Haz. Erdem Ünlen-Orhan Neçare-Yunus Emre Tansü- Mehmet Biçici. 267-285. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

----- . “Antep Savunmasında Karayılan’ın Faaliyetleri”. *Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan: Gaziantep*. ed. Yusuf Küçükdağ. 7-18. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Vakfı Kültür Yayınları, 1999.

----- . “Fransız Kuşatması Altında Antep’in Son Günleri”. *Tarih Dergisi*, 158 (2000 Şubat), 36-38.

----- . “Gaziantep Savunmasında Karayılan”. *Nizip Yaşam Dergisi*, 2 (2009 Kasım-Aralık), 30-33.

----- . “Gaziantep’in Sembol Şehitlerinden Karayılan”. *Kübbiye Tarih, Kültür ve Sanat*

Dergisi, 2 (25 Şubat 2020), 35-38.

Can, Fahri. “Gaziantep Müdafaası ve Selahaddin Adil (Paşa)”. *Yeni Tarih Dünyası Dergisi*, 3/24 (1951), 1014-1017,1030.

----- . “Gaziantep Müdafaasından Bir Sahife”. *Yakın Tarihimiz Mecmuası*, 4/52 (1963), 398-399.

Çağlar, Behçet Kemal. “Gavurun Kurşunu Değmez Adama Diyenlerin Şehrinde”. *Başpınar Dergisi*, 67 (1944 Aralık), 1-5.

Çanlı, Mehmet. “Milli Mücadele Döneminde Kızılay’ın Antep’teki Faaliyetleri”. *Askeri Tarih Bülteni*, 19/37 (1994), 34-41.

----- . “Kızılay Arşiv Belgelerine Göre İşgal Döneminde Antep’te Sosyal ve Ekonomik Hayat”. *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. Haz. Erdem Ünlen-Orhan Neçare-Yunus Emre Tansü- Mehmet Biçici. 517-525. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

Çay, Abdulhaluk. “Milli Mücadelede Gaziantep”. *Şahinbey Semineri Bildiri Kitabı*. 19-24. Gaziantep: O.D.T.Ü. Gaziantep Mühendislik Fakültesi, 1988.

Çay, Mustafa Murat. “An Assessment Of A. Gesar’s Book: ‘Aintab’s Struggle For Existence And The Attitude And Behavior Of Antep Armenians During The Invasions’ –The Anatomy Of A Paradox-”. *International Journal of Eurasia Social Sciencies*, 10/35 (2019), 282-312.

Çetin, Necat. “Resmi Belgelere (1904-1905-1906 Doğumlular) ve Şehitliklerdeki Levhalara Göre İstiklal Harbinde Şehit Düşen Çocuklar (Gaziantep Örneğinde)”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 833-849. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.

Çevik, Zeki – Yücel Yiğit. “Milli Mücadele’de Antep ve Savunması: I. TBMM Açık Celselerinden Yansımalar”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 923-977. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.

Çevikbaş, Uğur. “Ali Kılıç”. *Gaziantep Kurtuluş Dergisi*, 4 (1963 Aralık), 23.

Çitçi, Abdullah Edip. “Şahinbey Gerçeği ve Mehmet Ali Kayaalp”. *Gaziantep Tarih Kültür*

Dergisi, 22 (2009 Eylül-Ekim), 22-26.

Çorbacı, Ayşe Ebru. “Panorama 25 Aralık Gaziantep Savunması Kahramanlık Panoraması ve Müzesi”nde Sergilenen Silahların Konservasyon Çalışmaları”. *Arulis Dergisi*, 9 (2021), 73-80.

Dağ, Murat. “2 Haziran 1920: Özdemir Bey Ayıntab’da”. *Arulis Dergisi*, 9 (2021), 57-63.

----- . “Ali Şefik Özdemir: “Antep Zaferlerini Meydana Getirdim”. *Kübbiye Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, 1 (25 Aralık 2019), 22-24.

----- . “Bir Şehir Efsanesi Olarak ‘Tak-Takı’nın Gizemi ve Fransızların Zehirli Gaz Kullandığının İşareti”. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, I/1 (2018), 63-68.

Dağlıoğlu, Hikmet Turhan. “İstiklâl Savaşında Anadoludan Kadın Mektupları: Vatan İçin”. *Başpınar Dergisi*, 1 (1939 Şubat), 7-9.

Dai, Adil. “Gaziantep Savunmasının Sonuçları ve Gazilik Ünvanı”. *Şahinbey Semineri Bildiri Kitabı*. 63-68. Gaziantep: O.D.T.Ü. Gaziantep Mühendislik Fakültesi, 1988.

Dai, Adil. “Aydan Aya: Şahinler Diyarı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/14 (1958 Aralık), 4.

Demir, Timur - Ergeç, Rifat. “Gaziantep Üniversitesi Gaziantep Kültür Müzesi’nde Sergilenen Antep Savunması’na Ait Muhtemel Eserler”. *Arulis Dergisi*, 9 (2021), 44-50.

Dereköylü, Arzu. “Antep Harbinde Kadın ve Çocukların Rolü”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 715-731. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.

Dikici, Ali. “Suriye’nin İşgalinden Sonra Antep’e Gelerek Direniş Mücadelesine İştirak Eden Polisler”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 653-695. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.

Ekici, Nail. “Gaziantep’in Unutulmuş Kahramanları”. *Gaziantep Kurtuluş Dergisi*, 4 (1963 Aralık), 19.

Erendil, Muzaffer. “Gaziantep Savunması”. *Kemalist Ülkü*, 20/221-225 (1987 Mart-Temmuz), 15-16.

- Erendil, Muzaffer. "Topyekün Harbin Somut Örneklerinden Gaziantep Savunması". *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 107/314 (1988 Mart), 44-50.
- Erserim, Feridun. "Hiç Unutulmayacak Kahraman: Şehit Kâmil". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 10/110 (1967 Şubat), 3.
- Eşref Edib. "Maraş Ve Anteplilerin Kahramanlıkları". *Sebilürreşad*, 18/467 (1921), 296-304.
- Fırat, Kerim. "Gaziantep'in Adsız Kahramanlarından Yirik Fatma". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/48 (1961 Aralık), 21, 23.
- Gazel, Gülşen. "Aşama Aşama Gaziantep Savunması". *Kübbiye Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, 1 (25 Aralık 2019), 6-15.
- Gezginci, Ali – Şahin, Ahmet. "Antep Savunması'nda Lohânizâde Mustafa Nureddin'in Faaliyetleri ve 'Hubb-i İstiklâl'in Âbidesi: Gaziantep Müdafaası' Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme". *Millî Mücadelede Cephe Gerisi ve İstiklâl Yolu Gençlik Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Yunus Emre Çakır - Gözde Kalaycı. 199-229. Çankırı: Kayıkçı Matbaacılık, 2020.
- Gezginci, Ali – Polat, Zeynel Abidin. "Millî Mücadele Dönemi'nde Antep'te İmalat-ı Harbiye Fabrikasının Kuruluşu ve Faaliyetleri". *Millî Mücadelede Cephe Gerisi ve İstiklâl Yolu Gençlik Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Yunus Emre Çakır - Gözde Kalaycı. 319-347. Çankırı: Kayıkçı Matbaacılık, 2020.
- Göğüş, A. Muhtar. "Şahin". *Başpınar Dergisi*, 59 (1944 Nisan), 11.
- Göğüş, Ali İhsan. "Savunmanın Son Günleri". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/3 (1958 Ocak), 3.
- Göğüş, M. Oğuz. "Gaziantep Harbinde Türk Kahramanları: Kara Hüseyin Ağa (Çınarlı Cephesinde)". *Gaziantep'i Tanıtıyoruz Dergisi*, 2/2 (1963 Temmuz), 24-25.
- "Gaziantep Harbinde Türk Kahramanları: Kara Hüseyin Ağa (Çınarlı Cephesinde)". *Gaziantep'i Tanıtıyoruz Dergisi*, 2/3 (1963 Ağustos), 13-14.
- "Şahin Beyin Hayatı". *Gaziantep'i Tanıtıyoruz Dergisi*, 2/12 (1966 Nisan), 16-17.
- Göztoklusı, Murat. "Kurtuluş Savaşımızın Musul'da İlk ve Son Örgütlü Direnişi ve Şefik Özdemir". *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 35 (2011 Kasım-Aralık), 40-43.
- Güçyetmez, Cemil. "Karayılan ve Karayılanı Konu Olarak Alan İlk Kitap". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/65 (1963 Mayıs), 3-4.

- Gül, Nadir. "Kendini Kurtaran Şehir". *Gaziantep Kurtuluş Dergisi*, 4 (1963 Aralık), 12.
- "Kendini Kurtaran Şehir". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/72 (1963 Aralık), 4.
- Gülcü, Erdiñç. "Millî Mücadele Döneminde Kilis". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/3 (2012 Haziran), 1-37.
- Güllü, Ramazan Erhan. "Fahri Can ve Antep Milli Mücadelesi'ndeki Faaliyetleri". *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 849-863. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.
- "Milli Mücadele'de Güney Cephesinde Kılıç Ali Bey'in Faaliyetleri". *Gaziantep University Journal of Social Science*, 16/2 (2017), 490-507.
- Gümüşalan, Nermin. "Milli Mücadelede Antep'in İşgalinin Anadolu Halkı ve Basını Üzerindeki Yansımaları". *Turkish Studies*, 10/13 (Sonbahar 2015), 289-302.
- Günay, Nejla. "Adana Antep, Maraş ve Urfa'da İngiltere-Fransa Rekabeti ve Bölgenin İşgal Edilmesinin Sebepleri". *Türkiye Günlüğü Dergisi*, 145 (Kış 2021), 7-18.
- Günenç, Fevzi. "Antep Harbinin Batman Yürekli Komutanıydı; Dedem, Gazi Yüzbaşı Ökkeş Bahri Günenç". *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 9 (2007 Temmuz-Ağustos), 56-64.
- Güner, Zekai. "Antep Savunması ve Ali Şefik Özdemir Bey'in Faaliyetleri". *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/6 (2007), 49-65.
- Güner, Ziya. "Gazilik Günü". *Başpınar Dergisi*, 45 (1943 Şubat), 1, 7.
- Gürsel, Ali. "Milli Mücadele Döneminde Gaziantep Savunması ve Şahinbey". *Asia Minor Studies Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1 (2013 Ocak), 52-63.
- Güzel, Sabri. "Kurtuluşumuzun 23 üncü Yıldönümü günü". *Başpınar Dergisi*, 67 (1944 Aralık), 6-16.
- Güzelbey, Cemil Cahit. "Besnili Halk Ozanı Ziya'nın Gaziantep Savunma Destanı". *Gaziantep Sabah Gazetesi*, 11-15 Ocak 1977 (beş günlük yazı dizisi).
- "Gaziantep Savunmasının Özellikleri". *Şahinbey Semineri Bildiri Kitabı*. 29-32. Gaziantep: O.D.T.Ü. Gaziantep Mühendislik Fakültesi, 1988.
- "Abdünnafi Efendinin Küçük Hafızın Ölümüne Yazdığı Tarih". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 10/114 (1967 Haziran), 5-6.

- . “Antep'e (Gazi)lik Niçin Verildi?”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 12/138 (1969 Haziran), 7-8.
- . “Atatürk ve Şehit Kâmil”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/72 (1963 Aralık), 9-10.
- . “Bir Eleştirme: Küçük Hafız ve Mustafa Yavuz”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 10/110 (1967 Şubat), 5-6, 22-24.
- . “Bu Şehrin Hikayesi: Dayı Ahmet Ağa”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/106 (1966 Ekim), 24.
- . “Bu Şehrin Hikayesi: Gaziantep'i Yıkılmaktan Kurtaran Alim Küçük Hafız”, *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 10/111 (1967 Mart), 7-8.
- . “Fonder Kırk İkilik Top”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/108 (1966), 8,18.
- . “Gaziantep'in işgal günlerinden hatıralar: Bedevî Arapların Marifetleri”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/47 (1961 Kasım), 23-24.
- . “Gaziantep Harbinde Çapulcular”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/42 (1961 Haziran), 24.
- . “İshak Refet İşıtman”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/154 (1973 Şubat), 11.
- . “Küçük Hafızın Asıl Adı Nedir?”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 10/112 (1967 Nisan), 17-19.
- . “Müdafaa Gaziantep'liye kaç mal oldu?”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/48 (1961 Aralık), 11.
- Güzelbeyoğlu, Sabri. “Gaziantep Savaşında Karayılan”. *Gaziantep Kurtuluş Dergisi*, 3 (1962 Aralık) 27.
- . “Kahramanlık Örnekleri”. *Gaziantep Kurtuluş Dergisi*, Sayı 2 (1961 Aralık), 23.
- Güzelhan, Mustafa. “(Gaziantep Savunmasında Şehit Şahinin Yeri) İsimli Kitapçığın Düşündürdükleri”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 5/60 (1962 Aralık), 3-4, 21.
- . “Antep Savaşında Fransızların Uçaktan Attıkları Bir Beyannamenin Sureti”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/25 (1960 Ocak), 11.

----- . “Gaziantep'in Fedakar Bir Evladı Nuri Pazarbaşı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/19 (1959 Mayıs), 12-16.

----- . “Mehmet Kamil Yetkin”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 5/58 (1962 Ekim), 12-15.

----- . “Yeni Yayınlar: Gaziantep Türkçülüğünün Bayrak Şehidi Şahinbey”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/146 (1971 Şubat), 2, 24.

Gökçek, Ahmet. “Şahanımın Arkasından”, *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/145 (1970 Kasım), 4, 22.

Hatipoğlu, Süleyman. “Milli Mücadele’de Suriye İtilafnamesi’nin Yeri”. *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. Haz. Erdem Ünlen-Orhan Neçare-Yunus Emre Tansü- Mehmet Biçici. 195-213. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

Kadan, Ömer Faruk – Bülent Arı. “Antep ve Urfa’nın Kurtuluş Mücadelesinin Aktarımında Türkü ve Ağıtların Yeri”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 1275-1291. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.

Kadir, Süreyya. “Gelmişten Geçmişten: Nalbant Haşan Çavuş”. *Yöre Dergisi*, 3 (1990 Ağustos), 38-39.

Kadir, Süreyya. “İlkler ve Sonlar”. *Yöre Dergisi*, 1 (1990 Şubat), 7.

Kalyoncuoğlu, Zeynep. “Antep’te Kuvâ-yı Milliye’nin Oluşumu”. *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. Haz. Erdem Ünlen-Orhan Neçare-Yunus Emre Tansü- Mehmet Biçici. 761-795. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

Karabağ, Mehmet. “Hacı Çavuş Tanklarla Karşı Karşıya”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/22 (1959), 14,17.

Karaca, Hasan. “Antep Savunması Etrafında Oluşan Halk Edebiyatında Kadın”. *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. Haz. Erdem Ünlen-Orhan Neçare-Yunus Emre Tansü- Mehmet Biçici. 25-57. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

----- . “Antep Savunması’nın Halk Diline Yansıması”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 543-551. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları,

2018.

Karadaş, Yücel. “Antep Şehir Savunması ve Cumhuriyet Dönemi Gaziantep Şehir Kimliğinin İnşası”. *“Ta Ezelden Taşkıdır...” Antep*. Der. Mehmet Nuri Gültekin. 293-335. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

Kargıner, Şefik. “Gaziantep Kurtuluşunun 50.nci Yıldönümü”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/150 (1972 Şubat), 21.

Kazaz, Bilge. “Antep Harbinde; Postacı Apardım Ahmet (1900-1979)”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 17 (2008 Kasım-Aralık), 36-39.

----- . “Ayıntap’tan Gaziantep’e Dayı Ahmet Ağa”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 4 (2006 Eylül-Ekim), 50-53.

----- . “Ayıntap’tan Gaziantep’e Dr. Mecit Barlas”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 7 (2007 Mart-Nisan), 42-47.

----- . “Ayıntap’tan Gaziantep’e Ömer Asım Aksoy”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 6 (2007 Ocak-Şubat), 46-50.

----- . “Ayıntap’tan Gaziantep’e şair Zeki Savcı”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 5 (2006 Kasım-Aralık), 50-53.

----- . “Hazinedar Kâmil’den Yıldırım Kâmil’e - 1”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 33 (2011 Temmuz-Ağustos), 18-23.

----- . “Hazinedar Kâmil’den Yıldırım Kâmil’e - 2”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 34 (2011 Eylül-Ekim), 22-27.

----- . “Hazinedar Kâmil’den Yıldırım Kâmil’e - 3”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 35 (2011 Kasım-Aralık), 26-31.

Kemal, Yaşar. “İşgalde Antep Bir Tek Şarkı Söylemiş ve Bu Şarkı Bütün Halkı Ayaklandırmış”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/48 (1961 Aralık), 14-16.

Keser, Ulvi. “Doğu Lejyonu (Legion d’Orient) ve Güney Bölgesindeki Ermeni Faaliyetleri (1918-1922)”. *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. Haz. Erdem Ünlen-Orhan Neçare-Yunus Emre Tansü- Mehmet Biçici. 83-129. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

----- . “Kıbrıs’tan Antep’e Kurulan Şer ve İhanet Köprüsü; Fransız Üniformalı Ermeniler”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed.

- Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 583-653. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.
- Kılıç, Ali. “Gaziantebin Kurtuluş Yıldönümü”. *Gaziantep Kurtuluş Dergisi*, 4 (1963 Aralık), 10-11.
- Kıratlı, Ahmet. “Kılıç Ali’nin Antep’e Gelişi ve Ermenilere Yaptığı Uyarı”. *Arulis Dergisi*, 9 (2021), 50-57.
- Konca, Hande. “Gaziantep’e Değer Katan Bir Şahsiyet: I. Dönem TBMM’de Antep Milletvekili Mehmet Yasin Sani Kutluğ Bey ve Faaliyetleri”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 747-779. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.
- Köylüoğlu, Akten. “25 Aralık’ın Hatırlattıkları...”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 5 (2006 Kasım-Aralık), 18-25.
- Kulaksız, Ali. “Bir Çuval Patlıcan ve Bir Şehit”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/26 (1960), 23.
- Kurt, Ümit, “Antep’in Gayri Resmî Tarihi”. *Toplumsal Tarih Dergisi* 284 (2017), 50-57.
- Küçük, Sebahattin. “Gaziantep Savunması Kahramanlarından: Fedai Mehmet”. *Yöre Dergisi*, 6 (1991 Mayıs), 13-15.
- Lohanlı, Mustafa. “Kurbanbaba Savaşı”, *Sabah Gazetesi*, 1214 (25 Aralık 1965), 2, 4.
- Lohanlı, Hasan Fehmi. “Çınarlı Cephesi Savunması”. *Sabah Gazetesi*, 1515 (25 Aralık 1966), 3.
- . “Mağarabaşı Savunması”. *Sabah Gazetesi*, 1778 (24 Aralık 1967), 2.
- Mutlu, Cengiz. “Mustafa Kemal Paşa’nın Güney Siyaseti ve Antep”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 695-715. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.
- Oğan, Remziye. “28 Mart 1965 günü Şehit Şahin töreninde yapılan bir konuşma: Gaziantep Savaşında Şehit Şahinin Yeri”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 8/88 (1965 Nisan), 3-4, 21-22.

- Osrak, Selim. “Ankara İtilafnamesinin Türk Basınındaki Yansımaları”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 977-993. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.
- Özakman, Turgut. “Sayın Turgut Özakman’ın Gaziantep Müdafaası’nın 87. Yıldönümü münasebetiyle Gaziantep Ticaret Odasında yaptığı konuşma...”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 19 (2009 Mart-Nisan), 5-9.
- Özçelik, İsmail. “Antep’in İşgali ve Kurtuluşuna Dair Bazı Gazetelerde Yayınlanan Haberlere İlişkin Değerlendirmeler”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 779-797. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.
- Özdemir, İbrahim. “Şahinbey; Yumrukları Memleket Kadar Büyük Bir Kahraman”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 34 (2011 Eylül-Ekim), 18-21.
- Özdoğan, Talat. “Milli Mücadele’de Gaziantep”. *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 108/320 (1989 Mart), 62-74.
- Özer, Ayhan – İbrahim Yıldız. “Antep Savunması ve Kahramanlarının Plastik Sanatlara Yansıması”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. Ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 1315-1343. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.
- Özer, Cevat. “Hürlüğün Zaferi”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/4 (1958 Şubat), 10.
- Özgüler, Baki. “Antep: Türk Kurtuluş Azminin Sembolüdür”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/149 (1971 Kasım), 21.
- Özkaraman, Abdulkadir. “Karayılan (Molla Mehmed)’in Şehadetine Kadar Gaziantep Savunması”. *Millî Mücadelede Cephe Gerisi ve İstiklâl Yolu Gençlik Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Yunus Emre Çakır - Gözde Kalaycı. 183-199. Çankırı: Kayıkçı Matbaacılık, 2020.
- Özlu, Zeynel. “Gaziantep’in Kurtuluş Bayramı (25 Aralık 1935)”. *Kübbiye Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, 1 (25 Aralık 2019), 28-29.
- Özmen, M. “Şahin ve Şahinler”. *Başpınar Dergisi*, 71 (1945 Nisan), 2.
- Öztürk, Ayhan. “Antep’te Ermeni ve Fransız Zulmü”. *Sömürgecilik Hareketlerinde Fransa ve*

- Anadolu'da Fransız Ermeni Birliği*. ed. Orhan Kılıç – Mehmet Çevik. 127-133. Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayınları, 2003.
- . “Aşk-ı Vatan Timsali Gaziantep”. *Türk Yurdu*, 11/52 (1991 Aralık), 50-51.
- . “Millî Mücadele’de Gaziantep”. *Türkler Ansiklopedisi*, 15. ed. Hasan Celâl Güzel – Kemal Çiçek – Salim Koca. 820-829. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Özyazgan, Nurettin. “Antep Harbinde Şeker Olayı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/33 (1960 Eylül), 19-20.
- Pamuk, Bilgehan. “Antep Savunması ve Boyno Memik’in Faaliyetleri”. *Türkiye Günlüğü Dergisi*, 145 (Kış 2021), 130-144.
- Paksoy, Yaşar. “Milli Mücadelede Gaziantep”. *TATM*, 2/15 (1963), 32-34.
- Pekdoğan, Celal. “Antep ve Ermeniler”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 1 (2006 Mart-Nisan), 30-37.
- . “Gaziantep’in İstiklal Madalyası konusu”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 6 (2007 Ocak-Şubat), 10-13.
- Saraçoğlu, Tahsin. “Kurtuluş Savaşından Belgeler - Açlık Beyannamesi”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 12/133 (1969 Ocak), 11-12, 15.
- Sarıbal, İsmet. “Bir Antep Savunması Mücahidi Portresi: Leblebici Ballı Ali”. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 797-811. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.
- Satıcı, Erdoğan M. “Antep Savunması”. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 11 (1987 Kasım), 28-31.
- Savcı, Halil. “Yaşayan Şahin”. *Başpınar Dergisi*, 59 (1944 Nisan), 14.
- Savcı, Zeki. “Şahin Beyin Şehit Oluşunun Kırkinci Yıl Dönümü”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/28 (1960 Nisan), 8-10.
- Saygılı, Hasip. “Gaziantep Savunmasının Hazırlık ve Teşkilatlanmasını Ali Cenani Bey mi Yaptı?”. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/2 (2021 Haziran), 805-817.
- Şavklı, Cengiz. “Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Antep Milletvekili Mehmet Ali Cenani Bey ve Faaliyetleri”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/2 (2008), 405-425.

- Seçkinler, Ali Hakan. "Antep Savunması ve Türk Polisinin Antep Savunmasındaki Faaliyetleri". *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, 3/1 (2021), 1-14.
- Semiz, Yaşar. "1919 Sonlarında Gaziantep'te Kurulan Mudafaa Hukuk Cemiyeti". *Yöre Dergisi*, 1 (1990 Şubat), 28.
- ". "Milli Mücadelede Gaziantep". *Gaziantep Tarihi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu Bildirileri*. 41-46. Gaziantep: Gaziantep Rotary Kulübü, 1987.
- Severoğlu, B. Sıtkı. "Bir Kurtuluş Savaşı Kahramanı; Şahin Bey Namlı Mehmed Said'in Yaşamından Bazı İzler". *Arulis Dergisi*, 9 (2021), 63-73.
- Sevimlisoy, Ali. "Karayılan'ın Hayatı". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/25 (1960 Ocak), 6.
- Solmaz, Mehmet. "Antepli Şahin Bey 70 Yıl Önce Şehid Edilmişti". *Yöre Dergisi*, 2 (1990 Mayıs), 30-31.
- ". "Karayılan Türküsü Yakılması Hikayesi". *Yöre Dergisi*, 1 (1990 Şubat), 15-16.
- ". "Şehit Şahin". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/7 (1958 Mayıs), 5.
- Söylemez, Cemil Muhtar. "Söylemez Mahmut'un Şahadeti". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/72 (1963 Aralık), 15-16.
- Söylemez, Faruk. "Antep Savunması Kahramanı Karayılan'ın Kimliği ve Faaliyetleri". *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep*. ed. Ahmet Gündüz – Murat Çelikdemir – Selim Osrak - Murat Dağ. 731-747. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2018.
- Şahin, Mustafa. "Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi'nde Güney Cephelerindeki Askerlik Şubeleri Kilis Askerlik Şubesi Örneği". *Millî Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. haz. Erdem Ünlen-Orhan Neçare-Yunus Emre Tansü- Mehmet Biçici. 525-551. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.
- Şahiner, Necmeddin. "Antep Harbinde Ustalarımız Nasıl Çalıştı?". *Yöre Dergisi*, 4 (1990 Kasım), 13-15.
- ". "Gazi Şehrin Destanı Nasıl Yazılacak". *Yöre Dergisi*, 12 (1992 Aralık), 3-4.
- ". "Gazi Şehrin Destanından Üç Beş Satır". *Yöre Dergisi*, 3 (1990 Ağustos), 33-34.
- ". "Şahin Bey'in Torunu: Nezihe Şehit Şahin". *Yöre Dergisi*, 5 (1991 Şubat), 5.

- Şahingöz, M. (1995). “Millî Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Millî Birlik ve Beraberlik Mitingleri”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XI/32 (1995), 417-432.
- Şehsuvaroğlu, Bedii Nuri. “Müfide Ferid Tek Ve Gaziantep”. *Yeni İnsan Dergisi*, 9/99 (1971), 14-16.
- Şerifoğlu, Ö. Faruk. “İshak Refet Işıtman (1891-1946)”. *Kübbiye Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, 1 (25 Aralık 2019), 26- 28.
- Şıvgın, Hale. “Antep’e Suriye Yönünden 86 Yıl Arayla Gelen İki İşgalin Mukayeseli Analizi”. *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. haz. Erdem Ünlen-Orhan Neçare-Yunus Emre Tansü- Mehmet Biçici. 213-237. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.
- Tanyol, Cahit. “Gaziantep’in Kurtuluşu Münasebetiyle: Bir Yıldönümü”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/61 (1963 Ocak), 9-10.
- . “Kırkıncı Yıldönümünde”. *Gaziantep Kurtuluş Dergisi*, 2 (1961 Aralık), 1.
- . “Şahan’ın Yiğitleri: Mustafa Küllük”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/14, (1958 Aralık) 16.
- Timurtaş, Faruk K. “Kuva-yı Milliyecilere Selâm”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/150 (1972 Şubat), 9-10.
- Toksoy, Ali Enver. “Gaziantep Müdafaası”. *Ülkü Dergisi*, 56 (1944).
- . “Gaziantep Müdafası”. *Resimli Ay*, 30-31 (1938)
- . “Kurtuluşunun 27. Yıldönümü Münasebetiyle: Gaziantep Müdafaası”. *İller ve Belediyeler Dergisi*, 38-39 (1948 Kasım-Aralık), 40-45.
- Toprak, Şahin. “25 Aralık 1960 Kurtuluş Bayramı Töreninde Gençlik ve Derneğimiz Adına Söylenen Nutuk”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/38 (1961 Şubat), 14.
- . “Türklüğün Kalesi Gaziantep”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 2/16 (1959 Şubat), 9-10.
- Tok, Ferhat. “Antep Savunmasında Sağlık Hizmetleri”. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6/3 (2017), 138-146.
- Türker, Şefik. “25 Aralık”. *Başpınar Dergisi*, 103-104 (1948 Kasım-Aralık), 1-2.

----- . “Şehit Şahin”. *Başpınar Dergisi*, 95 (1948 Mart), 16.

Türkmen, Zekeriya. “Gaziantep’in Millî Mücadele Dönemi Kahramanlarından Milis Kaymakam Ali Şefik (Özdemir) Bey”. *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. haz. Erdem Ünlen-Orhan Neçare-Yunus Emre Tansü- Mehmet Biçici. 285-309. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

----- . “Türk İstiklâl Harbi’nde Milis Kaymakamı (Ali Şefik) Özdemir Bey’in Antep ve Musul Cephesindeki Faaliyetlerine Dair Bir Değerlendirme (1885-18 Mayıs 1951)”. *Türkiye Günlüğü Dergisi*, 145 (Kış 2021), 161-172.

Uçuk, Ceyhun – Mehmet Fatih Kayran. “Gaziantep Mutfağının Tarihsel Gelişimi: Milli Mücadele Döneminde Gaziantep’te Yeme İçme Faaliyetleri”. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3/2 (2020), 258-272.

Uğurlu, Alev Sınar. “Hakimiyet-i Milliye Sayfalarından İşgal Altındaki Antep”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/27 (2014), 307-315.

Uğurluer, Dinçer. “11 Şubat 1919 Tarihli Rehnüma Gazetesi’nde Antep’te İngiliz İşgali İle İlgili Haberler”. *Arulis Dergisi*, 9 (2021), 21-26.

Uğurluer, Murat. “Fotoğraflarla Şehitler Abidesi ve Abidenin Açılış Töreni”. *Arulis Dergisi*, 9 (2021), 30-44.

----- . “Milli Mücadele Kahramanlarından Hurşid Ağa”, *Yorum Dergisi*, 38 (2001), 40-42.

----- . “Şehit Kamil’in Şehadeti İle İlgili İlk Defa Yayımlanan Bir Belge”. *Arulis Dergisi*, 9 (2021), 8-14.

Uygun, Mehmet. “Kurtuluş Günü Konuşması”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/4 (1958 Şubat), 9.

Uzun, Erol - Doğan Uzun, Pınar. “Antep savunması’nın Gaziantep ili yerleşme adları üzerindeki etkisi ve bu etkinin Coğrafi Bilgi Sistemleri tabanlı mekânsal analizi”. *Türk Coğrafya Dergisi*, 72 (2019), 7-12.

Uzun, Erol – Serhat Zaman. “Savaş Alanları Turizminin Bir Çekiciliği Olarak Antep Savunması Mirası: Potansiyeli ve Gaziantep Turizmi Açısından Önemi Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 9/2 (2020), 919-940.

Üner, Tevfik. “Tanrıya Bir Yalvarış”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/150 (1972

Şubat), 22-23.

Ünler, Ali Nadi. “Acı Günler ve Bir Belge”. *Sabah Gazetesi*, 3290 (25 Aralık 1972), 1.

----- . “Haberimiz Olmadan Verilen Gazilik”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 14/158 (1974), 11.

----- . “Şahin Bey’in Gaziantep Savunmasındaki Rolü”. *Şahinbey Semineri Bildiri Kitabı*. 25-28. Gaziantep: O.D.T.Ü. Gaziantep Mühendislik Fakültesi, 1988.

----- . “Gazi Yurdun Gazilik Günü”. *Başpınar Dergisi*, 56-57 (1944 Ocak-Şubat), 1-5.

----- . “Gaziantep Savaşı Kahramanlarından: Fedayi Ökkâş”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/36 (1960 Aralık), 8.

----- . “Gaziantep Savaşında Bir Gün ve Bir Belge”. *Gaziantep Kurtuluş Dergisi*, 4 (1963 Aralık), 13.

----- . “Gaziantep Savaşının Kronolojisi”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/48 (1961 Aralık), 12-14.

----- . “Gaziantep Savunması”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/1 (1957 Kasım), 10-11,13.

----- . “Gaziantep Savunmasından Belgeler: Savunmanın Ana Örgütü Semtlerde Nasıl Kuruldu?”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/154 (1973 Şubat), 9.

----- . “Kronolojik Gaziantep Müdafaası”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/36 (1960 Aralık), 17.

----- . “Şahin Bey”. *Başpınar Dergisi*, 46 (1943 Mart), 6-7.

----- . “Şehit Şahin Beyi Anma Töreninde Ali Ünlerin Yaptığı Konuşma”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/64 (1963 Nisan), 20-23.

----- . “Şehit Şahinin Hayatı”. *Başpınar Dergisi*, 59 (1944 Nisan), 7-10.

----- . “Gaziantep müdafaası hakkında tarihi bir karar (Bir hüküm)”. *Sabah Gazetesi*, 2378 (25 Aralık 1969), 2.

Üzüm, İsmail Hakkı - Kazıcı, Özgür. “100. Yılında Bir Şehrin “Gazi” Olma Süreci: Ayıntab’dan “Gazi Ayıntab”a”. *Arulis Dergisi*, 9 (2021), 14-21.

Yakar, Halil İbrahim. “Acı Zerdali Çekirdeği Rapor”. *Kübbiye Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, 1 (25 Aralık 2019), 21.

- . “Açlık İle Ölüm Arasındaki Çaresizlik: Acı Zerdali Çekirdeği”. *Arulis Dergisi*, 9 (2021), 26-30.
- . “Antep Direnişinin İlk Kıvılcımı - Şehitkamil”. *Kübbiye Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, 2 (25 Şubat 2020), 22- 28.
- . “Antep Savunması Ana Kaynakları”. *Kübbiye Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, 1 (25 Aralık 2019), 16- 19.
- . “Antep Savunması Ana Kaynakları”. *Türkiye Günlüğü Dergisi*, 145 (Kış 2021), 172-188.
- . “Antep Savunması Ana Kaynaklarında Maraş”. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2018), 49-62.
- . “General Gobo Beyannamesi”. *Kübbiye Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, 1 (25 Aralık 2019), 20.
- Yakar, Hüseyin. “Adil Dai’nin Hazırladığı Bir Kitap: ‘Olaylarla Gaziantep Savaşı’”. *Yöre Dergisi*, 9 (1992 Mart), 12-14.
- Yener, Şakir Sabri. “Acı Çekirdek Ekmeği Fabrikası”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 12/136 (1969 Nisan), 2, 23.
- . “Beş Fişek, Bir Tüfek”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/150 (1971 Şubat), 7-8.
- . “Beş Fişek, Bir Tüfek”. *Sabah Gazetesi*, 2685 (25 Aralık 1970), 1-4.
- . “Bir Ağaç Bayramının Hatırlattıkları: Kurtuluş Savaşından Sonra Gaziantep’te Ağaç Dikimi”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 12/139 (1969 Temmuz), 7, 21.
- . “Bir Taplo Ve Gaziantep Savaşı (Gaziantep Kurtuluşunun 49 cu yıldönümü dolayısıyla)”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/146 (1970 Şubat), 22-23.
- . “Bizim Sığınak”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/14 (1958 Aralık), 3, 22.
- . “Dayı Ahmet Ağa”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/15 (1959 Ocak), 6, 21.
- . “Gazi Tud”. *Başpınar Dergisi*, 67 (1944 Aralık), 8.
- . “Yeni Yayınlar: ‘Gaziantep Savunmasında Şehit Şahin’in Yeri’”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/63 (1963 Mart), 16-17.

Yetişgin, Mehmet. “Mondros Mütarekesi’nin Çukurova, Antep, Urfa ve Maraş’ta Uygulanması”. *Türkiye Günlüğü Dergisi*, 145 (Kış 2021), 18-28.

----- . “Osmanlı Çöküş Sürecinde Güney Bölgesine Yönelik Paylaşım Projeleri”. *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. haz. Erdem Ünlen-Orhan Neçare-Yunus Emre Tansü- Mehmet Biçici. 715-745. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

Yetkin, Hulusi. “Gaziantep Müdafaasının Bilinmeyen Tarafları”. *Yakın Tarihimiz*, 2/19 (1962), 181-182.

----- . “Gaziantep Savunmasında Şehir İçi Türk Kuvvetleri”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 10/109 (1967 Ocak), 1.

----- . “M. Kamil Yetkin”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, Cilt 7/82 (1964 Ekim), 4, 21-24.

----- . “Şahin Beyin Şehit Oluşunun Kırkıncı Yıl Dönümü”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/28 (1960 Nisan), 8-10.

----- . “Türkiye Cumhuriyeti Doğarken: Gaziantep Savunması”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 10/109 (1967 Ocak), 3-4, 22.

----- . “Türkiye Cumhuriyeti Doğarken: Gaziantep Savunması”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 10/110 (1967 Şubat), 28.

----- . “Türkiye Cumhuriyeti Doğarken: Gaziantep Savunması”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 10/114 (1967 Haziran), 12-14.

----- . “Türkiye Cumhuriyeti Doğarken: Gaziantep Savunması”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 10/115 (1967 Temmuz), 21.

----- . “Türkiye Cumhuriyeti Doğarken: Gaziantep Savunması”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 10/118 (1967 Ekim), 16-18.

----- . “25 Aralık 1958 kurtuluş yıldönümü münasebetiyle”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/16 (1959 Ocak), 5-6.

----- . “43. Yıl Dönümü Münasebetiyle: Gaziantep Savunması, Gaziantep Tarihinde Bir Dönüm Noktasıdır”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 8/85 (1965 Ocak), 22-23.

----- . “Filimler Arasında: Şahinler Diyarı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/14 (1958 Aralık), 5-6.

- . “Gaziantebin Kurtuluş Yıldönümünde Hemşehrilerimizden Bir Dileğimiz”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/36 (1960 Aralık), 3.
- . “Kilisin Kurtuluşu Münasebetiyle: Kilis”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 8/85 (1965 Ocak), 7-8.
- . “Şahin Destanı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/61 (1963 Ocak), 8, 17-19.
- . “Şehadetinin 46. Yıl Dönümü Münasebetiyle Karayılan Kimdir?”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/102 (1966 Haziran), 13-16.
- . “Yeni Bir Yayın: Şehit Mahmut Söylemez”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 9/102 (1966 Haziran), 11-12.
- . “Yeni Yayınlar: İstiklâl Sevgisinin Abidesi Gaziantep Müdafaası”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/156 (1973 Ağustos), 3-4.
- . “Gaziantep Harbini İdare Eden Teşkilatımız”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/3 (1958 Ocak), 6-7.
- . “Gaziantep Savaşı Hatıralarından Derlemeler”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 5/53 (1962 Mayıs), 23-24.
- . “Gaziantep savunmasından bahseden yayınlar”. *Sabah Gazetesi*, 584 (26 Aralık 1963), 3-4.
- . “Gaziantep Savunması ve Ermeniler”. *Şahinbey Semineri Bildiri Kitabı*. 49-62. Gaziantep: O.D.T.Ü. Gaziantep Mühendislik Fakültesi, 1988.
- Yıldırım, Seyfi. “1921 Londra Konferansı’nda Fransa’nın Tavrı ve Güney Cephesine Yansımaları”. *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. Haz. Erdem Ünlen-Orhan Neçare-Yunus Emre Tansü- Mehmet Biçici. 695-715. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.
- Yücebaş, Ferit. “Milli Hâkimiyet Perspektifinde Antep Savunması”. *Türkiye Günlüğü Dergisi*, 138 (2019), 42-54.
- Zorer, Mehmet. “Şehit Oğlu Memik”, *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/21 (1959 Temmuz), 20.

TİYATRO

Göğüş, Celal. “Kahraman Çocuklar”. *Gaziantep’i Tanıtıyoruz Dergisi*, 2/5 (1964 Ocak), 3-13.
Ulu, Şükrü Erdoğan. *Ayıntap Nasıl Gazi Oldu?.. -Manzum 4 Piyade-*. Düzce: Baysal Matbaası, 1963.

ŞİİR

- . “Harekâti Milliye Kahramanlarına”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/36 (1960 Aralık), 18.
- Anlaroğlu, Fehmi. “Gaziantep’liyiz”. *Yöre Dergisi*, 1 (1990 Şubat), 25.
- Aslıkara, Halil. “Unutma Oğul”. *Yöre Dergisi*, 9 (1992 Mart), 39.
- . “Türk Verdünü”. *Sabah Gazetesi*, 2077 (25 Aralık 1968), 2.
- Aşık Ziya. “Oku Çocuğum”. *Yöre Dergisi*, 1 (1990 Şubat), 16.
- Başçılar, Seyfi. “Alınmaz Gaziantep”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/3 (1958 Ocak), 10.
- Besnili Âma Ziya. “Gaziantep Harbi Üzerine Yazılan Besnili Âma Ziyân Destanı”. *Başpınar Dergisi*, 56-57 (1944 Ocak-Şubat), 10.
- Bingöl, Orhan. “Gazi Yurd İçin”. *Başpınar Dergisi*, 103-104 (1948 Kasım-Aralık), 22.
- Canbolat, Muhittin. “Antebim”. *Gaziyurt Gazetesi*, 471 (25 Aralık 1949), 3.
- . “25 Aralık Bayramımız var”. *Demokrat Ses Gazetesi*, 1141 (25 Aralık 1957), 1.
- Cenani, Rıza. “Vatanıma”. *Yeni Gaziantep Gazetesi*, 290 (28 Birincikânun 1943), 2.
- Çağlar, Behçet Kemal. "Gaziantep". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/5 (1958 Mart), 10.
- . “Gaziantep'e Gönülden Kopan Satırlar”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/6 (1958 Nisan), 8.

- . “Gazi Şehir”, *Başpınar Dergisi*, 56-57 (1944 Ocak-Şubat), 20.
- . “Gazi Şehir”, *Başpınar Dergisi*, 67 (1944 Aralık), 7.
- . “Gazi Şehir”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/2 (1957 Aralık), 4.
- . “Gazi Şehir”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/3 (1958 Ocak), 5.
- Çeliktürk, Muhiddin. “Sesleniş”. *Sabah Gazetesi*, 1515 (25 Aralık 1966), 3.
- Çitçi, Abdullah Edip. “Zafer Türküsü Antebim”. *Yöre Dergisi*, 8 (1991 Aralık), 38.
- Doğan, Salih. “Şahin’e”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/3 (1958 Ocak), 15.
- Dora, Zeki. “Gazilik Günü”. *Başpınar Dergisi*, 56-57 (1944 Ocak-Şubat), 5.
- Elçi, Hurşit Servet. “Kahraman Şehir Gaziantep”. *Sabah Gazetesi*, 583 (25 Aralık 1963), 3.
- Erdem, Zeki. “Gaziantep’ime”. *Sabah Gazetesi*, 1515 (25 Aralık 1966), 3.
- Erdoğan, Ahmet. “Asyadan Atılan Ok’dan”. *Başpınar Dergisi*, 48 (1943 Mayıs), 9-11.
- Erhan, Ali Rıza. “Gaziantep Destanı”. *Başpınar Dergisi*, 43 (1942 Aralık), 5.
- . “Gaziantep Destanı”. *Başpınar Dergisi*, 45 (1943 Şubat), 5.
- Ertem, Ergin. “Duvarlarında Kurşun İzleri Var”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/26 (1960 Şubat), 17.
- Ertürk, Mesut. “Gazi Şehir”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/8 (1958 Haziran), 11.
- Genç, Ahmet İhsan. “Bir Kahramana”. *Yöre Dergisi*, 5 (1991 Şubat), 16.
- . “Şehitkamil”. *Yöre Dergisi*, 1 (1990 Şubat), 10.
- Göğüş, Celâl. “Dinmeyen Ses”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/48 (1961 Aralık), 21.
- . “Feda Olsun Sana Canım”. *Sabah Gazetesi*, 583 (25 Aralık 1963), 3.
- . “Şafakta Antep...”. *Sabah Gazetesi*, 1778 (24 Aralık 1967), 3.
- . “Kurtuluş Gününde”. *Sabah Gazetesi*, 2077 (25 Aralık 1968), 1.
- Göğüş, Oğuz. “Destan Şehir”. *Sabah Gazetesi*, 1515 (25 Aralık 1972), 2.
- Gökalp, Hamdi. “Karayılan”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/25 (1960 Ocak), 6.
- . “Karayılan”. *Gaziantep Gazetesi*, 265 (25 Birinci kânun 1933), 3.
- Görgün, Ayten. “Yiğitler Yatağı Güzelim Antep”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*,

13/151 (1972 Mayıs), 18.

Gül, Nadir. "Gaziantep". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/28 (1960 Nisan), 10.

----- "Gaziantep". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 7/74 (1964 Şubat), 16.

Güner, Ziya. "Gaziantep'e". *Yeni Gaziantep Gazetesi*, 186 (25 Birincikânun 1942), 1.

Güzel, Sabri. "Karayılan". *Başpınar Dergisi*, 60-61 (1944 Mayıs-Haziran), 13-14.

----- "Kurtuluş Günü Akşamında". *Başpınar Dergisi*, 81 (1946 Şubat), 3-5.

----- "Şahin Burada Yatıyor". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/3 (1958 Ocak), 8.

----- "Şahin Yatıyor Burda". *Başpınar Dergisi*, 59 (1944 Nisan), 6.

----- "Yirmibeş Yıl Önce". *Başpınar Dergisi*, 82-83 (1946 Mart - Nisan), 12.

----- "Yaşayan Yurt". *Başpınar Dergisi*, 54-55 (1944 İkinciteşrin-Birincikânun).

----- "Karayılan". *Karayılan Gazetesi*, 1760 (25 Aralık 1956), 1.

İşıtman, İshak Refet. "Gaziler Yurduna". *Başpınar Dergisi*, 33 (1942 Şubat), 13.

----- "Ağıt'tan Bir Parça". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/4 (1958 Şubat), 8.

Karakoç, Ertuğrul. "Destanlar Diyarı Gaziantep". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/7 (1958 Mayıs), 13.

Kazaz, Bilge. "Özdemir ve Lohanlı Mucizesi". *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 28 (2010 Eylül-Ekim), 42-45.

----- "Şehit Mustafa Yavuz'a destan...". *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 25 (2010 Mart-Nisan), 30-33.

Keleş, Galip. "-". *Başpınar Dergisi*, 67 (1944 Aralık), 12.

Kör Ziya. "Gaziantep Destanı". *Yöre Dergisi*, 2 (1990 May), 22-23.

Köseoğlu, Ali Rıza. "Antep". *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/147 (1971 Mayıs), 21.

Levent, Rıza. "Yavrumun defterinden Şehit Şahin".⁴³ *Gaziantep Gazetesi*, 483 (25 Kânunuevvel 937), 2.

⁴³ Şiir, *Hüseyin Bayaz'a* ithaf edilmiştir.

- M.K. “Kurtuluş Bayramı”. *Sabah Gazetesi*, 1214 (25 Aralık 1965), 2.
- Naras. “Kahramanlar Diyarı Şanlı Destandır Antep”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/3 (1958 Ocak), 8.
- Onur, Necip. “Gaziantep”. *Başpınar Dergisi*, 95 (1948 Mart), 8-10.
- Ozan, Nihat. “O Günler (Ninemin hatıralarından)”. *Halk Dili Gazetesi*, 1035 (25 Aralık 1946), 2.
- Sakioğlu, Şih Mehmet. *Gaziantep’e Yürekten Haykırışlar*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Basımevi, 1998.
- Savcı, Zeki. “Beni Affet”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/28 (1960 Nisan), 9-10.
- “Çınarlığının Adsız Kahramanları”, *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/8 (1958 Haziran), 11.
- “Gazi” Yurduma”. *Sabah Gazetesi*, 583 (25 Aralık 1963), 1.
- “Gaziantep marşı”. *Sabah Gazetesi*, 1214 (25 Aralık 1965), 1.
- “Gaziantep’in Kurtulduğu Gün”. *Başpınar Dergisi*, 44 (1943 Ocak), 1-2.
- “Kurtuluş Bayramı İhtisasları: Yurduma”. *Gaziantep Gazetesi*, 483 (25 Kânunuevvel 937), 2.
- “Kurtuluş Bayramı”. *Başpınar Dergisi*, 67 (1944 Aralık), 12.
- “Kurtuluş Bayramı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/3 (1958 Ocak), 5.
- “Kurtuluş günümüzün armağanı (Cezayir’in kahraman mücahitlerine ithaf)”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/48 (1961 Aralık), 11
- “Şehit Şahinin Aziz Ruhuna”. *Başpınar Dergisi*, 59 (1944 Nis), 5.
- “Şehitler Anıtı”. *Başpınar Dergisi*, 44 (1943 Ocak), 2.
- “Yurduma”. *Karayılan Gazetesi*, 3001 (25 Aralık 1960), 1.
- Sevinç, Abdülkadir. “Savaşçı Antep”. *Başpınar Dergisi*, 103-104 (1948 Kasım-Aralık), 25.
- Soylağ, Abdullah. “Gazime”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 13/152 (1972 Ağustos), 20.
- “Şahinin Cenazesi Başında Ağıt”. *Gaziantep Kurtuluş Dergisi*, 3 (1962 Aralık), 20.

Şakir Sabri. ⁴⁴“Şakir Sabri Beyin: Kurtuluş”. *Gaziantep Gazetesi*, 126 (25 Kânunuevvel 1931), 2.

Taşçioğlu, Faik. “Gaziantep’in Kurtuluşu”. *Sabah Gazetesi*, 1214 (25 Aralık 1965), 2.

Tatar, Ali. “Gaziantep’im”. *Yöre Dergisi*, 2 (1990 Mayıs), 6.

Toprak, Şahin. “Elmalı Destanı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 4/39 (1961 Mart), 12-13.

----- . “Gaziler Diyarı”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 2/17 (1959 Mart), 17.

Tuncalp, Enver. “Antepli Fatma”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/11 (1958), 18.

----- . “Antepli Fatma”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/11 (1958 Eylül), 18.

----- . “Gazilik Berati”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/4 (1958 Şubat), 11.

Uncugil, Gani. “Bugün”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 11/121 (1966 Ocak), 5.

Utku, Esin. “Antep”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 12/142 (1970 Şubat), 10, 18.

Uygur, Ali Niyazi. “Ey Şehit”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/64 (1963 Nisan), 24.

Yalvaç, Kenan. ⁴⁵“Gençliğe”. *Gaziantep Gazetesi*, 324 (25 Birinci kânun 1934), 3.

----- . “Gazi Yurdun Şehitlerine”. *Halk Dili Gazetesi*, 1035 (25 Aralık 1946), 2.

Yaşar, Nevin. “Antep”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 6/61 (1963 Ocak), 20.

Yavuz, Mehmet. “Ben Antepliyim”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 12/142 (1970 Şubat), 10.

Yener, Celâl. “Gaziantep Şehitlerine”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/2 (1957 Aralık), 6.

Yener, Şakir Sabri. “Anıda Karşı YOLCU!”. *Gaziantep Gazetesi*, 432 (25 Birinci Kânun 1936), 2.

----- . “Harp hatıralarından: Antep mahsularının Son feryadı”. *Gaziantep Gazetesi*, 29 (25 1. Kânun 1930), 2.

----- . “Kurtuluş Destanı”. *Başpınar Dergisi*, 92 (1947 Aralık), 10.

⁴⁴ Şakir Sabri Yener.

⁴⁵ Şiirin aslının yer aldığı gazete nüshasında yazar ismi ile birlikte “2: mustantık (Sorgu Hakimi)” ibaresi yer almaktadır.

- . “Kurtuluş Destanı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/4 (1958 Şubat), 2.
- . “Kurtuluş Destanı”. *Cenup Gazetesi*, 210 (17 Nisan 1955), 2.
- . “Kurtuluş Marşı”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 2/22 (1959 Ağustos), 19.
- . “O’nun Dilinden”. *Başpınar Dergisi*, 2 (1939 Nisan), 8-9.
- . “Gaziantep Şehitleri Huzurunda”. *Başpınar Dergisi*, 67 (1944 Aralık), 11.
- Yetkin, Hulusi. “Yurduma”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 3/36 (1960 Aralık), 4.
- . *Kurtuluş Destanı: Gaziantep’le İlgili Seçme Şiirler*. Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Buroşür Yayınları No:16, 1959.
- Yıldız, Fahri. “Çizdiniz Misak’ı şehadet parmağınızla”. *Sabah Gazetesi*, 2378 (25 Aralık 1969), 2.
- Yücedağ, Abidin. “Gaziantep”. *Gaziantep Kültür Fikir ve Sanat Dergisi*, 1/4 (1958 Şubat), 4.
- Yılmaz. “Ağıt Şehitler Mezarında”. *Gaziantep Gazetesi*, 210 (2 Kânunsani 1933), 2.
- Fahri Yıldız - Gaziler Yurdu Gaziantep’e

Sonuç

Bibliyografya çalışmaları ele alınan konuya bütüncül bir şekilde bakmamıza olanak sağlamaktadır. Bu minvalde Antep Savunması çalışmalarına dair yaptığımız bu bibliyografya çalışması sonucunda bazı hususlar tespit edilmiştir. İlk olarak, Antep Savunması ile ilgili çalışmaların hatıra yayınları olarak başladığını söylemek mümkündür. Henüz Antep'te savaş ederken hatıralar yayımlanmaya başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Aynı zamanda yaşanan tecrübeleri ve şahitlikleri barındırdığından birincil kaynak vasfında olan hatıralar Antep Savunması'nın en önemli kaynaklarından. Bundan dolayı Antep Savunması çalışmalarında en çok atıf verilen kaynakların başında hatıralar gelmektedir. Böyle olmasına rağmen bibliyografya çalışmasında da görüleceği üzere Antep Savunması ile ilgili hatıra metinlerini değerlendiren çalışma sayısı yok denecek kadar azdır.

Antep Savunması'na ilişkin çalışmalar ilk olarak Gaziantep'te yayımlanan dergi ve gazetelerde yoğun olarak başlamıştır. Bu çalışmaların akademik vasıfta olmaması hem olayın üzerinden yeterli zamanın geçmemesi hem de akademik tarihçiliğin Türkiye'deki seyri düşünüldüğünde doğal karşılanmalıdır. Amatör tarihçilik olarak nitelendirebileceğimiz bu çalışmalar içerdikleri bilgiler -teyit edilebildiği takdirde- alana ciddi katkılar sağlamışlardır. Akademik çalışmalar ise tespit edebildiğimiz kadarıyla 1980'li yılların ortalarından itibaren başlamıştır.

Bibliyografya çalışmamız her ne kadar sadece Türkçe çalışmaları kapsamına rağmen taramalarımız sırasında Antep Savunması'nı ilgilendiren İngilizce ve Ermenice dillerinde kaynakların çokluğu dikkatimizi çekmiştir. Böylece söz konusu kaynakların bir kısmı dilimize çevrilmiş ise de -ki çevrilmiş olanla bibliyografyaya dahil edilmiştir- bu hususta alana dair hala büyük bir boşluğun olduğu görülmüştür.

Son olarak, çalışmaların sadece başlıklarına bakıldığında bile Fransız işgali döneminin öne çıktığı görülmektedir. Bu hususun haklı gerekçeleri vardır. Öncelikle savaş, çatışma ve yıkım Fransız işgali döneminde gerçekleşmiş ve dönemin öne çıkmasını sağlamıştır. Bu sebepten dolayı İngiliz işgali dönemi çalışmaları zayıf kalmıştır.

KAYNAKÇA

Severoğlu, Semiha Zehra. *Gaziantep Bibliyografyası (1790-1928)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.

Yaldırak, Şeref. *Gaziantep Kaynakçasına Giriş*. Gaziantep: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2005.

Yetkin, Hulusi. “Gaziantep savunmasından bahseden yayınlar”, *Sabah Gazetesi*, 584 (26 Aralık 1963), 3-4.

Yakar, Halil İbrahim – Yaprak Pusat, Ü. Gülsüm. *Antep Savunması Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Tahrirat ve Telgraf ve Telefon ve Tamim Defteri –Sessizliğin Çığlığı*. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.

Ünler, Ali Nadi. *Türkün Kurtuluş Savaşında Gaziantep Savunması*. İstanbul: Kardeşler Matbaacılık, 1969.

Eyüb Sabri. *Bir Esirin Hâturaları - Gaziyantâb'da İngiliz tecavüzünün başlangıcı ve Mısır'da Türk üserâsına zulüm ve işkenceler-*. Ankara: Öğüd Matbaası, 1338.

Gezginci, Ali – Şahin, Ahmet. “Antep Savunması'nda Lohânizâde Mustafa Nureddin'in Faaliyetleri ve ‘Hubb-i İstiklâlin Âbidesi: Gaziyantâb Müdafaası’ Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Millî Mücadelede Cephe Gerisi ve İstiklâl Yolu Gençlik Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Yunus Emre Çakır - Gözde Kalaycı. 199-229. Çankırı: Kayıkçı Matbaacılık, 2020.

----- . *Gaziantep Türkçülüğünün Bayrak Şehidi Şahin Bey*. Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği Yayınları No: 56, 1970.

Pamuk, Bilgehan. *Bir Şehrin Direnişisi: Antep Savunması*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2009.

ⁱ Sunduğum varsayımsal örneğin atom için gerçek bir örneği mevcuttur. Kuantum fizikçisi David Nadlinger'in iyon tuzağına hapsedilmiş ve lazer ışıkla aydınlatılmış bir Stronsiyum atomunun fotoğrafı ödül almıştır (Şenyiğit, 2018). Bu örnek atom altı parçalar için de gözlem olasılığını arttırdığı gibi mikroskobu dolaylı gözlem sayan anlayışa da karşı örnek oluşturur.

ⁱⁱ Yanlış kuramların başarılı tahminleriyle birlikte sıralandığı ve tahminlerin de tasdiklendiği bir liste bulunmaktadır (bkz. Lyons, 2002: 70-72).